

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASI VE YÖNETİMİ
PROGRAMI**

**YEREBATAN SARNICI RESTORASYON
AŞAMALARI VE KORUMA SÜRECİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FARUK YILDIRIM

İSTANBUL, 2021

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASI VE YÖNETİMİ
PROGRAMI**

**YEREBATAN SARNICI RESTORASYON
AŞAMALARI VE KORUMA SÜRECİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**FARUK YILDIRIM
(180203007)**

**Danışman
(Prof. Dr. Suphi SAATÇI)**

İSTANBUL, 2021

24/ 02/2021

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Mimarlık Anabilim Dalı'nda 180203007 numaralı Faruk YILDIRIM'ın hazırladığı "Yerebatan Sarnıcı Restorasyon Aşamaları ve Koruma Süreci " konulu Kültürel Mirasın Korunması ve Yönetimi Yüksek Lisans tezi ile ilgili Tez Savunma Sınavı, 24/02/2021 Çarşamba günü saat 17 :00 'da yapılmış, sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** karar verilmiştir.

Düzeltilme verilmesi halinde:

Adı geçen öğrencinin Tez Savunma Sınavı .../.../20... tarihinde, saat da yapılacaktır.

Tez Adı Değişikliği Yapılması Halinde: Tez adının

şeklinde değiştirilmesi uygundur.

Jüri Üyesi	Tarih	İmza
(Danışman) Prof. Dr. Suphi SAATÇI	24/02/2021	KABUL
Prof. Dr. Fatma Zeynep AYGİN	24/02/2021	KABUL
Prof. Dr. Seden Acun ÖZGÜNLER	24/02/2021	KABUL

BEYAN/ ETİK BİLDİRİM

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bağlı olduğum üniversite veya bir başka üniversitedeki başka bir çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

Faruk Yıldırım

TEŞEKKÜR

Nice zahmetlerle büyütüp bu yaŐa gelmemde büyük pay sahibi olan, maddi, manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen, varlıkları ile beni ayakta tutan anneme, babama, kıymetli kardeŐlerim Fatma ve Furkan'a, yuvamızın mimarı, deryadil, kadirŐinas eŐime, Őükür sebebim oğlum Kayra Hüseyin Yıldırım'a, sabır göstererek, manevi duygularla beni besleyip motive ettikleri için minnettarım.

Faruk YILDIRIM

YEREBATAN SARNICI RESTORASYON AŞAMALARI VE KORUMA SÜRECİ

Faruk Yıldırım

ÖZET

Halk arasında “Yerebatan Sarayı” olarak dile getirilen Yerebatan Sarnıcı, İstanbul’un Fatih semtinde, Ayasofya’nın güneybatısında, dünyanın sıfır noktası olarak addedilen Milyon (Million) Taşı’nın yanında, Bizans üçgeninin diğer iki kolu olan Filoksenus Cistern (Binbirdirek Sarnıcı) Teodosus Cistern (Şerefiye Sarnıcı) ve Konstantinopolis’ten önce inşa edilmiş Akhilleus ve Zeuksippos hamamları ile aynı bölgede konumlanmaktadır.

Birbirinden farklı kültür, medeniyet ve inancın bir arada yaşayıp süregeldiği uygarlıklar beşiği İstanbul’un abidevi eserlerinden, Roma’nın en önemli caddesi olan Mese’nin merkezinde, Binbirdirek sarnıcının batısında konumlanan, daha önce üzerinde var olan Basilika Stoa adlı yapının ve bölgenin su ihtiyacını karşılamak için yapıldığı tahmin edilen 140 metre uzunluğa, 79 m genişliğe, 9.800 m² taban alanı ile yaklaşık 100.000 ton su depolama kapasitesine sahip Yerebatan Sarnıcı, Bizans İmparatoru I. Justinianus’un emriyle 6.yüzyılda inşa edilmiştir. Tez çalışmamda 1500 yıllık tarihi ile Bizans devrinin günümüze kadar gelmiş en önemli kültürel miraslarından biri olan Yerebatan Sarnıcı’nın önemi, tarihsel gelişimi, Tarihi Yarımada içindeki konumu, yapının çevre ile ilişkisi, koruma süreci, müteakip devirlerde geçirdiği onarım, müdahale, restorasyon aşamaları, resmi kararlar bağlamında kronolojik envanter oluşturacak şekilde detaylı olarak aktarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İstanbul, Yerebatan Sarnıcı Restorasyon Aşamaları, Müteakip Devirlerde Geçirdiği Onarımlar Ve Müdahaleler, Koruma Süreci.

BASILICA CISTERN'S RESTORATION STAGES AND CONSERVATION PROCESS

Faruk Yıldırım

ABSTRACT

The Basilica Cistern, referred to as the “Basilica Palace” among the public, is located in the Fatih district of Istanbul, southwest of Hagia Sophia, next to the Milion Stone, which is considered to be the zero point of the world. The cistern is in the same region with the other two branches of the Byzantine triangle, the Phylloxenus Cistern (Binbirdirek Cistern) and Teodosus Cistern (Şerefiye Cistern), and also the Achilles and Zeuksippos baths built before Constantinople.

The Basilica Cistern is one of the monumental works of Istanbul, the cradle of civilizations where different cultures, civilizations and beliefs coexist and persist. It is located in the center of Mese, the most important street of Rome, in the west of Binbirdirek Cistern. It was built in the 6th century by the order of the Byzantine Emperor I. Justinianus. It is estimated that the cistern was built to meet the water needs of the region and the building named Basilika Stoa, which was on it before. It has a length of 140 meters and a width of 79 m, and its floor area is 9,800 m², water storage capacity is approximately 100,000 tons. In my thesis, the importance and historical development of the Basilica Cistern, which is one of the most important cultural heritages of the Byzantine period with its 1500-year history, has been discussed. The location of the cistern in the Historic Peninsula, the relationship of the building with the environment, the conservation process, the repair, intervention and restoration stages it underwent in the following periods; were presented in detail to create a chronological inventory in the context of official decisions.

Keywords: Istanbul, Basilica Cistern, Restoration Stages, Repairs and Interventions, Preservation Process.

ÖNSÖZ

Her dönem kendine ait mimari tarihi eserleri ile binlerce yıldır varlığını sürdüren eşsiz şehir İstanbul'un Tarihi Yarımada bölgesindeki yüzlerce yapı ile ilgili kentin farklı dönemlerini inceleyen araştırmalar olmasına rağmen Bizans dönemi eserlerinin Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi de dahil olmak üzere restorasyon aşamaları ve koruma süreci başlığı altında, sarnıçların kullanımı hakkında, koruma süreci ve bu süreçteki gelişmeleri anlatan, resmi kurul kararları bağlamında detaylı kronolojik olarak değerlendirilen bütünleşik kapsamlı bir çalışmaların yeterli olmadığı açık bir şekilde görülmektedir. Bu çalışma, 1500 yıldır ayakta kalmayı başarabilen kültürel mirasımız olan anıt eser Yerebatan Sarnıcı'nın restorasyon aşamalarını ve koruma sürecini, bürokratik süreç ve alınan kurul kararlar eşliğinde harmanlayarak, yapının yapısal rasyonelliğe meydan okuyarak bu zamana kadar nasıl süregeldiğini, yapı ile ilgili bilinmeyenleri çözümleyip tespit etmeyi amaçlamaktadır.

Tanıdığım günden bu yana her birinden ayrı ayrı ve kıymetli bilgiler istifade ettiğim, çok şey öğrendiğim değerli hocalarım, Prof. Dr. Sait Başaran'a, Prof. Dr. İlter Büyükdığan'a, Prof. Dr. Nur Urfalıoğlu'na, Prof. Dr. Zekai Celep'e, Osmanlı Uzmanı Sanat Tarihçisi Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Vefa Çobanoğlu'na, Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Selim Ökten'e, Dr. Öğr. Üyesi Alidost Ertuğrul'a, Restorasyon Uzmanı Dr. Şirin Akıncı'ya, Y. Mimar İhsan Sarı'ya, Y. Mimar Ali Reyhan Esen'e, Bizans Uzmanı Sanat Tarihçisi Hayri Fehmi Yılmaz'a, Arkeolog Murat Sav'a ayrı ayrı teşekkür ediyorum.

Sarnıç içerisinde fotoğraf çekimi ve arşiv belgelerinin temini noktasında yardımcı olan İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne, Kültür A.Ş.'ye, Kültür Varlıkları Daire Başkanlığı Kültür Varlıkları Projeler Müdürlüğü'ne, Fen İşleri Daire Başkanlığı Yapı İşleri Müdürlüğü'ne, Tarihi Çevre Koruma ve Denetleme Müdürlüğü'ne, Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'na, İstanbul Teknik Üniversitesi'ne, Yapı ve Deprem Uygulama Araştırma Merkezi'ne araştırılan konularla ilgili çalışma

aşamasında tezi aydınlatacak belge, arşiv ve kaynakları temin etme noktasında yardımcı olan, özel arşivlerini paylaşan, yardımlarını esirgemeyen sarnıcın restorasyonunu üstlenen yüklenici firma Hera Rest. İnş.Taah. ve Tic. Ltd. Şti ve ES Yapı Şehircilik Mimarlık Rest. San. Tic. Ltd. Şti firmasına, yöneticilerine, çalışanlarına, Yerebatan Sarnıcı görevlilerine, çalışmakta olduğum kurum olan BİMTAŞ (Boğaziçi Peyzaj İnşaat Müşavirlik Teknik Hizmetler San. Tic. A.Ş.) ailesine şükranlarımı sunuyorum.

Kurumsal ve bireysel iletişim, İmaj, marka, kişinin kendi katma değerini oluşturma noktasında verdiği eğitim, fedakarca çalışmaları, tavsiyeleri ve öğrettikleri ile bana çok şey katan Nil Başar'a müteşekkirim.

Çalışma hayatım boyunca dostane ilişkiler kurduğum, arkadaşlarım Y. Mimar Yüstra Kaya'ya, Y. İnşaat Mühendisi Ahmet Aykut Narinoğlu'na, Mimar Hızır İlyas Kanbur'a, Mimar Cem Köse'ye, Mimar Samet Bayrak'a, Yapı Ressamı Abdulselam Önre'ye, Makine Mühendisi Muhammed Ali Tarğıt'a, manevi desteğini hiçbir zaman esirgemeyen dostum Ertan İbuk'a ve tezimi okuyup gerekli düzeltmelerin yapılması noktasında yardımcı olan, desteğini esirgemeyen Y. Mimar Leyla Koruyan'a çok teşekkür ederim.

Tez süresi boyunca beni yönlendiren, çalışma aşamasında bilimsel katkı sağlayarak fikirleri ve tecrübeleriyle bana yol gösteren danışman hocam Prof. Dr. Suphi Saatçi'ye, eleştirileri ve önerileri ile katkıda bulunan değerli hocalarım, tez jüri üyelerim Prof. Dr. Seden Acun Özgünler'e ve Prof. Dr. Zeynep Aygen'e sonsuz minnet duyuyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
KISALTMALAR	xv
GİRİŞ	1
Çalışmanın Amacı	5
Çalışmanın Kapsamı.....	5
Çalışmanın Yöntemi.....	5
1. BAZİLİKA (BASİLEO’S STOA)	8
2. YEREBATAN SARNICI	12
2.1. Konumu	12
2.2. YAPIMI VE TARİHÇESİ.....	24
2.3. MİMARİ ÖZELLİKLERİ	27
3. SEYEHATNAMELERDE YEREBATAN SARNICI	45
4. MÜTEAKİP DEVİRLERDE GEÇİRDİĞİ ONARIM, MÜDAHALELER VE BU SÜREÇTEKİ GELİŞMELER	50
4.1. BİZANS DÖNEMİ.....	50
4.2. OSMANLI DÖNEMİ.....	55
4.3. CUMHURİYET DÖNEMİ	70
4.3.1. 2020 Tarihinde Tamamlanmış Ve Devam Eden Uygulamalar.....	120
4.3.2. Lazer Tarama Sonucunda Elde Edilen Ortofoto Örnekleri ve Sarnıç İçi Detaylar	139
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	147
KAYNAKÇA	151
EKLER	159

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. 1. Kuzeybatı Tarafından Çizilen Kentin Dönemsel Mevcudiyeti (Url-1).....	10
Şekil 1. 2. Bazilika'nın Konumu Ve Çevresindeki Yapılar (Url-2).....	11
Şekil 2. 1. Yerebatan Sarnıcı'nın Tarihi Yarımada İçerisindeki Konumu (Url-3).....	13
Şekil 2. 2. Yerebatan Sarnıcı'nın İstanbul Fatih İlçesi'ndeki Konumu (Url-4).....	13
Şekil 2. 3. Yerebatan Sarnıcı'nın Bölgedeki Konumu Ve İzdüşümü (Url-5).....	14
Şekil 2. 4. Yerebatan Sarnıcı'nın Olduğu Bölgeyi Gösteren Goad Haritası (1904, Feuille No:17).....	14
Şekil 2. 5. Yerebatan Sarnıcı'nı Olduğu Alan (Alman Mavisi Haritası, 1914).....	15
Şekil 2. 6. 20. Yy. Tarihi Yarımada'ya Bakış (Url-6).....	16
Şekil 2. 7. Yerebatan Sarnıcı'nın Olduğu Alan Ve Üzerindeki Yapılaşma (Yılmaz Buktel)- (Url-7) .	17
Şekil 2. 8. Yerebatan Sarnıcı Giriş Mahali	17
Şekil 2. 9. Yerebatan Sarnıcı Çıkış Mahali	18
Şekil 2. 10. 1/500 Ölçekli Vaziyet Planı (Atatürk Kitaplığı Arşivi)	19
Şekil 2. 11. Yerebatan Sarnıcı Üst Parsellere Oturum Planı (Hera Rest. Arşivi).....	20
Şekil 2. 12. 1966 Tarihli Vaziyet Planı (Hera Rest. Arşivi).....	21
Şekil 2. 13. 1/20 Ölçekli Sistem Detayı (Hera Rest. Arşivi).....	22
Şekil 2. 14. Sarnıç İçin Hazırlanan Gezi Köprüsü Etüdü Çizimi (Hera Rest. Arşivi).....	23
Şekil 2. 15. 14.03.1981 Tarihli Onaylı Vaziyet Planı (Hera Rest. Arşivi).....	23
Şekil 2. 16. Osmanlı Dönemi Ayasofya Camii Ve Yerabatan Sarnıcı'na Suyun Ulaştırılması İle İlgili Su Yolları Haritası (Düzenleyen Arzu Ulaş)	25
Şekil 2. 17. XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Yerebatan Sarayı'nın İçini Gösteren Gravür (Url-8).....	26
Şekil 2. 18. Yerabatan Sarnıcı'nın Planı (Forchheimer & Strsygowski, 1893	27
Şekil 2. 19. Tarihi Ç.K.M Sarnıcı Rölöve- Restorasyon- Restitüsyon Projesi Kitabı	28
Şekil 2. 20. 1836 Tarihli Yerebatan Sarnıcı Thomas Allom Gravürü (Url-9).....	29
Şekil 2. 21. Wolfgang Müller-Wiener, Syf. 285	30
Şekil 2. 22. Sarnıç İçerisinden Etrafı Sonradan Kapatılan Sütunlara Doğru Bakış.....	30
Şekil 2. 23. Sarnıç Planı, Kesit, Tonoz Ve Sütun Detayı, (Strsygowski & Forchheimer , 1893, S.54)	32
Şekil 2. 24. Yerebatan Sarnıcı'nın Kesiti, (Forchheimer & Strsygowski, 1893)	33
Şekil 2. 25. Yerebatan Sarnıcı'nın Kesiti, (Forchheimer & Strsygowski, 1893)	33
Şekil 2. 26. Alman Arkeoloji Arşivi	34
Şekil 2. 27. Zemin Tuğla Döşeme Detayı	35
Şekil 2. 28. Zemin Tuğla Detayı	35
Şekil 2. 29. Zemin Tuğla Detayı	36
Şekil 2. 30. Çok Katmanlı Zemin Detayı	36
Şekil 2. 31. İşlenmemiş İmpost 1. Tip Sütun Başlığı (Aras Neftçi)	37
Şekil 2. 32. İşlenmemiş İmpost 2. Tip Sütun Başlığı Örneği (Aras Neftçi)	38
Şekil 2. 33. İşlenmemiş İmpost Sütun Başlığı	38
Şekil 2. 34. Korint Düzeninde 1.Tip Sütun Başlığı, (Özer Özsarı-Sibel Özbilgiç).....	39
Şekil 2. 35. Korint Düzeninde 2.Tip Sütun Başlığı (Özer Özsarı-Sibel Özbilgiç).....	39
Şekil 2. 36. Korint Düzeninde Yarı-İşlenmiş Sütun Başlığı (Aras Neftçi)	39

Şekil 2. 37. Korint Düzeninde Yarı-İşlenmiş Sütun Başlığı Örneği (Aras Neftçi)	40
Şekil 2. 38. Alçak Kalan Sütunun Ekleme Yapılarak Yükseltilmesi Örneği	41
Şekil 2. 39. Yerebatan Sarnıcında İmpost Başlık Olarak Kullanılan Saçaklık Parçası (Özer Özsarı- Sibel Özbilgiç).....	41
Şekil 2. 40. Kaide Olarak Kullanılan Saçaklık Parçası (Özer Özsarı- Sibel Özbilgiç)	42
Şekil 2. 41. İşlenmemiş Pedestal Örneği (Şehnaz Önlü).....	43
Şekil 2. 42. İşlenmiş Pedestal Örneği (Aras Neftçi).....	43
Şekil 2. 43. Medusa Başı Ve İşlenmiş Pedestal Örneği (Aras Neftçi)	43
Şekil 2. 44. Gözyaşı Sütunu (Ağlayan Sütun).....	44
Şekil 2. 45. Gözyaşı Sütununun Olduğu Alana Bakış.....	44
Şekil 2. 46. Gözyaşı Sütunu	44
Şekil 3. 1. İpek Bodrum Sarnıcı'nda Çalışan Bir İplikçi Ustası (Guillaume Berggren) Tarihi Yarımada'nın Sütunlu Mirası: Sarnıçlar –Kerim Altuğ)	46
Şekil 3. 2. Alman Arkeoloji Arşivi, (Pardoe, Ansichten Des Bosphorus Und Constantinopelis, 1839, S. 108).....	47
Şekil 3. 3. 1814 Tarihli Yerebatan Sarnıcı Gravürü (Url-10).....	48
Şekil 4. 1. Büyük Saray Yapısının Günümüzdeki Hali (Url-11).....	52
Şekil 4. 2. Zeuksippos Hamamları, Milyon (Million) Taşı Ve Çevresindeki Yapılar.....	52
Şekil 4. 3. Bizans Sarnıçlarını Gösteren Harita (Url-12)	54
Şekil 4. 4: Haftancı Esnafına Tahsis Edilen Arsalar Ve Çizimi (Boa, C.MI 21757 (1803). (Url-13)..	57
Şekil 4. 5. 24 Temmuz 1959 Tarihli Üskübye Mescidi (Hera Rest. Arşivi)	58
Şekil 4.6. Atatürk Kitaplığı Arşivi, (1920) (Url-14).	62
Şekil 4. 7. Atatürk Kitaplığı Arşivi, (1920). (Ahmet Münir) (Url-15).....	62
Şekil 4. 8: Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı	64
Şekil 4. 9. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı	64
Şekil 4. 10. Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, Boa, Plk.P. 646 (1846).....	65
Şekil 4. 11. 19 Ocak 1895 Tarihli Başbakanlık Osmanlı Arşiv Çalışmalarında Çıkan Sarnıç Planı. (Hera Rest. Arşivi).....	66
Şekil 4. 12. Yerebatan Mahalli Haritası (Atatürk Kitaplığı, 29 Mart 1915).....	69
Şekil 4. 13. Yerebatan Sarnıcı.....	70
Şekil 4. 14. 1934 Tarihli Yerebatan Sarnıcı Sınırları Ve Planı (Die Kaiserpalaste Von Konstantinopel Zwischen Hippodrom Und Marmara-Meer).....	72
Şekil 4. 15. Yerebatan Sarnıcı Planının Pervititch (1922-1945) Haritası Üzerine Oturumu.....	73
Şekil 4. 16. Kazı Aşamasında Çekilmiş Fotoğraf (Sanat Tarihçisi Feridun Özgümüş Tarafından Hazırlanan Arkeoloji Raporundan Alınmıştır).	74
Şekil 4. 17. Milyon (Million) Anıtının Rekonstrüksiyonu, (Tayfun Öner).(Url-16).....	74
Şekil 4. 18. Betonarme İle Güçlendirilmiş Fil Ayağı Şeklinde Olan Sütunlara Bakış.....	75
Şekil 4. 19. Betonarme İle Güçlendirilmiş Fil Ayağı Şeklinde Olan Sütunlara Bakış	76
Şekil 4. 20. 21.06.1961 Tarihli 1472 No'lu Karar	77
Şekil 4. 21. Gayrimenkul Eski Eseler Ve Anıtlar Yüksek Kurul Kararı	78
Şekil 4. 22. Muhavvile Merkezi'nin Yapımı İçin Alınan Karar.....	79
Şekil 4. 23. 29.09.1966 Tarihli İl Özel İdare Müdürlüğü Binası Tadil Plan Teklifi	80
Şekil 4. 24. Yerebatan Sarnıcı Üstünde İnşa Edilen İl Özel İdare Binası Vaziyet Planı Çizimi Ve Perspektif Görünüşü	80
Şekil 4. 25. İl Özel İdare Binası Onaylı 1. Kat Planı Ve Arka Cephe Görünüşü	81

Şekil 4. 26. Yerebatan Sarnıcı Sınırları Üstünde İnşaatına Başlanılan İl Meclis Binası'nın Projede Sarnıç Üstü Oturumu	81
Şekil 4. 27. Yapılması Planlanan İl Özel İdare Binası İnşaat Hudutlarının Kolonlar Üzerine Aplikasyon Çizimi (Hera Rest. Arşivi).....	82
Şekil 4. 28. Hafriyat Yapılan Alan Ve Yıkılan Duvar	83
Şekil 4. 29. Sütunların Ahşap Destek Takviyesi İle Koruma Altına Alınması	83
Şekil 4. 30. Hafriyat Sonrası Açığa Çıkan Kolonlar	84
Şekil 4. 31. Yıkılan Duvar Hafriyatının Alımı	84
Şekil 4. 32. Hafriyat Sonrası Açığa Çıkan Sütunlar.....	85
Şekil 4. 33. Hafriyat Sonrası Açığa Çıkan Sütün Başlık Detayı	85
Şekil 4. 34. 1969 Tarihli Yerebatan Sarnıcı'nın Çarşı Olamayacağını Belirten Karar	87
Şekil 4. 35. Esad Efendi Kütüphanesi'ne Bakış (1959)	88
Şekil 4. 36. Esad Efendi Kütüphanesi (Url-16).....	88
Şekil 4. 37. 15.02.1970 Tarihli, 5269 Sayılı Alınan Karar.....	89
Şekil 4. 38. 13.01.1973 Tarihli, 6876 Sayılı Alınan Karar.....	90
Şekil 4. 39. Turşucuzade Konağı Arka Cephe (Caner Cangül 2014).(Url-18).....	91
Şekil 4. 40. Mese Caddesi Üzerinden yerebatan Caddesi'ne Bakış, Sağ Tarafda Turşucuzade Konağı Görülmektedir.(Url-19)	92
Şekil 4. 41. Divanyolu Caddesi Üzerinden Üskübi Cami Ve Turşucuzade Konağına Bakış (26.03.2021)	92
Şekil 4. 42. 02.12.1980 Tarihli İstanbul Rölöve Ve Anıtlar Teknik Müdürlüğü'ne Yazılan Statik Rapor	93
Şekil 4. 43. 1980 Tarihli Sarnıç İçerisinden Çekilmiş 2 Adet Fotoğraf (Hera Rest. Arşivi)	94
Şekil 4. 44. Balçık Temizliği	95
Şekil 4. 45. Çamur Tahliye Anında Çekilmiş Fotoğraf.....	95
Şekil 4.46. Su Tahliyesinden Önce Sarnıç İçerisinden Çekilmiş, Sonradan Renklendirilmiş Fotoğraf (Hera Rest. Arşivi).....	96
Şekil 4.47. Sarnıç Çıkış Yapısı Zemin Kat Planı (Es Yapı Şehircilik Mimarlık Restorasyon San. Tic. Ltd. Şti).....	97
Şekil 4.48. Medusa (Gorgon) Başı.....	98
Şekil 4.49. 1986 Tarihli Kurul Kararı	99
Şekil 4. 50. 29.08.1986 Tarihli Medusa Başları İle İlgili, O Dönem Kurul Üyesi Olan Alpay Pasinli'nin Taşınmaz Kültür Ve Tabiat Varlıkları Bölge Kurulu Başkanlığına Yazdığı Yazı Üzerine Alınan Karar.....	100
Şekil 4. 51. Baş Kısmını Aşağıda Olacak Şekilde Yerleştirilmiş Medusa	102
Şekil 4. 52. Baş Kısmını Yatay Olacak Şekilde Yerleştirilmiş Medusa.....	102
Şekil 4. 53. Yatay Olarak Yerleştirilen Medusa Başı Detayı	102
Şekil 4. 54. 12.01.1987 Tarihli Restorasyon Projesi İçin Çizilen Onaylı Vaziyet Planı (Planda Sarnıcın Parsellere Oturumu Görülmektedir).	103
Şekil 4. 55. Ayasofya'dan Yerebatan Sarnıcı Üzerindeki Yapılara Bakış, 1973 (Ülkü Altınoluk) ...	104
Şekil 4.56. Yerebatan Sarnıcı Üzerinde Yapılmış Ve Sonradan Yıkımına Karar Verilmiş İstanbul İl Özel İdaresi Binası'nın Kuşbakışı Görünüşü (Hera Rest. Arşivi).....	104
Şekil 4. 57. 1985 Tarihli Alınan Kurul Kararı	105
Şekil 4. 58. Yerebatan Sarnıcı Çıkış Yapısı Zemin Kat Planı (Hera Rest. Arşivi)	106
Şekil 4. 59. 1986 Tarihli Yerebatan Sarnıcı İle İlgili Yapılan İncelemeler Neticesinde Tespit Edilen Hususlar.....	107
Şekil 4. 60. 16.05.1994 Tarihli Sarnıç Kolonlarına İlişkin Hazırlanan Teknik Raporun Birinci Sayfası	109

Şekil 4. 61. 16.05.1994 Tarihli Sarnıç Kolonlarına İlişkin Hazırlanan Teknik Raporun İkinci Sayfası	110
Şekil 4. 62. 13.02.2001 Tarihli Raporun Birinci Sayfası	112
Şekil 4. 63. 13.02.2001 Tarihli Raporun İkinci Ve Son Sayfası	113
Şekil 4. 64. Yürüme Yolu Aydınlatma Armatürleri Ve Projeksiyon Makinesi Yerleşim Krokisi	115
Şekil 4. 65. Gözyaşı Sütunu Ve Giriş Holü Aydınlatma Armatürleri Yerleşim Krokisi.....	115
Şekil 4. 66. Genel Kolonlar Ve Medusa Başı Aydınlatma Armatürleri Yerleşim Krokisi.....	115
Şekil 4. 67. Örnek Alınan Noktalar.....	117
Şekil 4. 68. Sarnıç İçerisinde Örnek Alınan Yerler.....	118
Şekil 4.69. Harç Ve Sıva Örneklerinin Fiziksel Özellikleri	118
Şekil 4. 70. Alınan Tuğla Örneklerinin Su Emme Oranı Ve Özgül Kütlesi.....	119
Şekil 4. 71. Derz Ve Harç İçin Önerilen Karışım Oranları	119
Şekil 4. 72. Suyun Tahliyesi Çalışmaları (Hera Rest. Arşivi).....	120
Şekil 4. 73. Sarnıç İçerisinden Beton Payeli Kolonların Olduğu Alana Bakış.....	121
Şekil 4.74. Sarnıç İçerisinden Çekilmiş Fotoğraf	121
Şekil 4. 75. Ziyaretçi Alanı İle Çalışma Alanının Birbirinden Ayrıldığını Gösteren Çizim (Hera Rest. Arşivi).....	122
Şekil 4. 76. Sarnıçtaki Restorasyon Uygulamalarının Gözükmemesi İçin Tasarlanan Görsel (Hera Rest. Arşivi).....	122
Şekil 4. 77. Malzeme Kaybı Olan Kaide Detayı	123
Şekil 4. 78. Malzeme Kaybı Olan Sütun Detayı	123
Şekil 4. 79. Sütunlarda Gözlemlenen Malzeme Kayıplarından Örnekler (Hera Rest. Arşivi)	124
Şekil 4. 80. Şakül Kayması Olan Sütun Örneği	124
Şekil 4. 81. Sarnıç İçerisinde Atıl Halde Bulunan Taşıyıcı Elemanların Rölövesi	125
Şekil 4. 82. Uygulama Öncesi Sarnıç İçerisinde Kurulan İskeleler	126
Şekil 4. 83. Yerebatan Caddesi Üzerinde Yapılan Georadar Çalışmaları(Hera Rest. Arşivi).....	127
Şekil 4. 84. Kapatılan Alanda Yapılan Araştırma Kazıları (Hera Rest. Arşivi).....	127
Şekil 4. 85. 2. Abdülhamit Döneminde Kapatılan Duvar (Hera Rest.Arşiv)	128
Şekil 4. 86. Kapatılan Kısım Duvarları Arasında Yapılan Araştırma Açmaları (Hera Rest. Arşiv) .	128
Şekil 4. 87. Tuğla En-Boy Ölçü Alımı (Hera Rest Arşivi)	129
Şekil 4. 88. Raspa Uygulama Duvar Örneği (Hera Rest. Arşivi).....	130
Şekil 4. 89. Beden Duvarında Raspa Araştırması (Hera Rest. A.Ş Arşivi).....	130
Şekil 4. 90. Tuğla Zemin Döşeme Derz Temizliği Öncesi	131
Şekil 4. 91. Raspa Çalışmaları Öncesi	131
Şekil 4. 92. Raspa Çalışmalarının Yapıldığı Ve Numunelerin Alındığı Noktalar.....	132
Şekil 4. 93. Numune Alınan Noktalar	132
Şekil 4. 94. Numune Alınan Noktalar	133
Şekil 4. 95. Osmanlı Döneminde Koruma Altına Alınmış Tuğla İle Kapatılmış Sütunlarda Raspa Çalışmaları.....	134
Şekil 4. 96. Osmanlı Dönemi Tuğla İle Kapatılan Kolonlarda Raspa Çalışmaları	135
Şekil 4. 97. Yapılan Derz Ve Sıva Numuneleri	135
Şekil 4. 98. Bilim Kurulu Tarafından Uygun Görülen Derz, Sıva Numuneleri Ve Karışım Oranları	136
Şekil 4. 99. Bilim Kurulu Tarafından Uygun Görülen Derz, Sıva Numuneleri Ve Karışım Oranları	137
Şekil 4. 100. Çemberlenmiş İmpost Ve Korint Başlıklı Sütunlar(Hera Rest. Arşivi)	138
Şekil 4.101. Sarnıç Genel Sütun Dağılımları	138
Şekil 4. 102. 72 No'lu Tonoz Ortofoto	140
Şekil 4. 103. 15 No'lu Tonoz Ortofoto	140
Şekil 4. 104. 109 No'lu Tonoz Ortofoto	141
Şekil 4. 105. 60 No'lu Tonz Ortofoto	141

Şekil 4. 106. 126 No'lu Tonoz Ortofoto	142
Şekil 4. 107. 137 No'lu Tonoz Ortofoto	142
Şekil 4. 108. A Aksı Ortofoto	143
Şekil 4. 109. B-B Kesiti Ortofoto.....	143
Şekil 4. 110. C-C Kesiti Ortofoto.....	143
Şekil 4. 111. D-D Kesiti Ortofoto	143
Şekil 4. 112. E-E Kesiti Ortofoto	143
Şekil 4. 113. I-I Kesiti Ortofoto	143
Şekil 4. 114. J-J Kesiti Ortofoto.....	143
Şekil 4.115. L-L Kesiti Ortofoto	143
Şekil 4. 116. K-K Kesiti Ortofoto	143
Şekil 4. 117. Sarnıç İçerisinden Kesitler	144
Şekil 4. 118. Sarnıç İçerisinden Kesitler	145
Şekil 4. 119. Sarnıç İçerisinden Kesitler	145
Şekil 4. 120. Korozyona Uğramış Gergi Demiri Detayı (Hera Rest. Arşivi)	146
Şekil 4. 121. Korozyona Uğramış Gergi Demiri, Kenet Ve Gergi Boşluğu Detayı (Hera Rest. Arşivi).	146

KISALTMALAR

A.Ş.	Anonim Şirketi
AE.	Ali Emiri
Arş.	Araştırma
BEO.	Babıali Evrak Odası
Bknz.	Bakınız
C.	Cilt
C.AS.	Cevdet, Askeriye
C.BLD.	Cevdet, Belediye
C.DH.	Cevdet, Dahiliye
C.MF.	Cevdet, Maarif
C.ML.	Cevdet Maliye
Çev.	Çeviren
d.	Doğum tarihi
D.BŞM.	Bab-1 Defteri, Baş muhasebe Kalemi Evrakı
Dr.	Doktor
HAT.	Hatt-1 Hümayun
Hrt.	Harita
İ.E.T.T	İstanbul Elektrik Tramvay ve Tünel İşletmeleri
İ.MMS.	İrade, Meclis-i Mahsus
İ.MVL.	İrade, Meclis-i Vala
İ.ŞD.	İrade, Şura-yı Devlet
İBB.	İstanbul Büyükşehir Belediyesi
m.	Metre
M. ö	Milattan önce
M. s	Milattan sonra
m ² .	Metrekare
MF.İBT.	Maarif Nezareti, Tedrisat*1 İbtidaiyye Kalemi

MHM.	Mektubi Mühimme Kalemî
mm.	Milimetre
Ö.	Ölüm, vefat tarihi
Öğr.	Öğretim
Prof.	Profesör
s.	Sayfa
Sy.	Sayı
ŞD.	Şura-yı Devlet
TS.MA.	Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi
Vb.	Ve benzeri
Vr.	Varak
Y.y.	Yüzyıl
Yay.	Yayınları

GİRİŞ

Yaşam kaynağının olmazsa olmazı, insanoğlunun en önemli ihtiyacı, kutsal bir varlık olan su, medeniyetlerin oluşumuna her zaman yön vermiştir. Su olmadan yaşamın idame ettirilemeyeceği kaçınılmaz bir gerçektir. İnsan fitrat olarak suya ihtiyaç duyar, doğasının fiziksel gereğidir. Antik çağlardan beri susuzluk problemi hep vücut bulmuştur ve süregelmiştir. Çağlar öncesinden beri suyun olduğu yöne eğilen, su kenarlarında hayat kuran medeniyetler yaşam döngüsünü döndüren ana unsurun su olduğunu tespit edip bu bilinçle hareket etmişlerdir. Bu bilinç, suyu tutmak için muhafaza edilmesi anlayışını da beraberinde getirmiştir. Suyu ziyan etmeden bir yerde depolayıp kullanabilmek ve suya kolay bir şekilde ulaşabilmek adına sudan yararlanmak için açık veya kapalı olacak şekilde su yapıları, sarnıçlar inşa edilmiştir. Tarihsel süreç incelendiğinde sarnıçlar öncelikli olarak tarımsal arazilerin sulanması amacıyla kullanılmıştır. Sarnıç kelimesi, “suyun depolanması için yapılmış üstü kapalı veya açık” anlamındaki Arapça “sahrîc” kelimesinden türemiştir. Yaklaşık 1600 yıldır varlığını sürdüren, dünyanın en önemli şehirleri arasında yerini almış, dönemi itibariyle güç merkezi olan Roma, Bizans, Osmanlı İmparatorluklarına ev sahipliği yapmış, tarihsel değerinin yadsınamaz olduğu, üç büyük kıtanın buluştuğu, emsalsiz tarihi kültürel mirasları içerisinde barındıran bu aziz şehir İstanbul su ile bütünleşerek adeta sarnıçlar şehri olmuştur.

İstanbul eski adıyla Konstantinopolis kenti tarih boyunca kuşatmalara ve istilalara maruz kalmıştır. İmparatorlar kuşatmalara ve istilalara karşı kenti koruma içgüdüleriyle hareket ederek, gündelik hayatta su ihtiyacının karşılanabilmesi için şehrin dört bir yanına kare veya dikdörtgen planlı sarnıçlar inşa ettirmişlerdir. Tabiri caizse bu sarnıçlar şehir için adeta ibadet mekanları kadar önem arz eder hale gelmişlerdir. Konstantinopolis şehri batıya doğru genişlemeye bağlı olarak suyun daha üst katmanlardan şehre ulaştırılma, aktarılma gereksinimi ile karşı karşıya kalmıştır. Yer aldığı bölge içerisinde tatlı su kaynağı olmamasından ötürü ihtiyaç olan su uzun isale hatları ile temin edilmiştir.

Milattan önce 513 yılında Persler, 405 yılında Spartalılar ve 318 yılında Makedonyalı komutan İmparator I. Antigonos Monophtalmos egemenliğine giren şehir 146 yılında bağımsız bir şehir olarak Roma İmparatorluğu'nun himayesine girmiştir. Milattan sonra Byzantion¹ suyun teminini sarnıçlardan ve membaldan sağladığı teorisi vardır. Konstantinopolis'ten önce, Bizantion'da inşa edilmiş Akhilleus ile yaklaşık 500 metre güneyinde konumlanan Zeuksippos isimli sonradan hapisane işlevi görecek Bizans hamamlarının varlığı da kalıntılardan ve araştırmalardan bilinmektedir. Kaynaklara göre 8. yüzyılda İmparator Flippikus'un bu hamamda yıkandığı da kaynaklarda geçmektedir.²

117-138 yılları arasında İmparator Hadrianus, İstanbul'un suya kavuşturulması için ilk su hattını yaptırmıştır demek doğru olacaktır.³ Şehrin batı tarafından geldiği tahmin edilen bu isale hattının Haliç bölgesi tarafına suyu ulaştırdığı bilinmektedir. Yıllar yılları takip ettiğinde artan nüfus sebebi ile şehre gelen su, yeterli ihtiyacı karşılayamadığı gerekçesiyle başka isale hattına ihtiyaç zarureti hasıl olmuştur. Hadrianus'dan sonra 324-337 yılları arasında hüküm süren ve şehri Roma'nın başkenti yaparak yeniden imar eden, adını Konstantinopolis olarak değiştiren İmparator Konstantinus, içme suyunun temini noktasında yaklaşık 245 km uzunluğunda Kuzey Trakya'da bulunan Yıldız dağlarından, bilinen diğer adıyla Istranca'dan başlayıp, Edirnekapı bölgesinden şehre ulaşan en uzun isale hattını yaptırmıştır.

İki büyük İmparator Hadrianus ve Konstantinus'tan sonra, üçüncü isale hattını 346-378 yılları arasında hüküm sürmüş İmparator Valens yaptırmıştır. Belgrad ormanından gelen su için isale hattını, vadilerden geçişin sağlanması için denizden yüksekliği yaklaşık 65 metre olan 971 m uzunluğa sahip 28 metre yükeklüğünde⁴, Valens kemerini bugünkü adıyla bilinen Bozdoğan su kemerini inşa ettirmiştir. Halkalı bölgesinden gelen suyun temini içinse Mazul kemerini yaptırmıştır.⁵ İmparator Valens'ten sonra 379-396 yılları arasında İmparator Theodosius su sıkıntısının çözümü için Belgrad Ormanı'nın olduğu bölgeden su getirmek olduğunu düşünmüş ve

¹ Bizantion: Konstantinopolis'ten önce İstanbul şehrine verilen isim

² C.Mango, The Brazen House, Kopenhag 1959,s.39

³ Müller-Wiener, 2007:271; Mango, 2995:10; Çeçen, 1996:20; Crow, 2008:13

⁴ Forchheimer & Strzygowski,1893:18-20;Müller-Wiener,2007:273

⁵ Müller-Wiener, 2007:271

Sultanahmet bölgesine gelecek olan su hattını da bu sebeple açtırdığı bilinmektedir. Bu durumu destekler nitelikte, Codex Theodosianus metinlerine göre İmparator Theodosius tarafından inşa edilen “Aquaductus Theodosiacus” su yolu ile su Belgrad Ormanları’ndan Konstantinopolis’e ulaştırıldı şeklindedir.⁶ İstanbul’un su kaynaklarının yetersiz kalması, İmparator I. Justinianus döneminde kemerin bazı yerlerinde onarımının yapılmaması şehirde su sıkıntısı çekilmesine sebep olmuştur.⁷

Şehrin dışından getirilen suyun şehir içine ulaştırılması, dağıtılması ve depolanması ihtiyacına binaen sarnıçların inşa edildiğine değinilmişti. Hatta daha öncesine gidecek olursak Yıldız dağlarından, İstranca’dan gelen suyun Bizans döneminde akrapol, saray ve müştemili için kullanıldığını da söylemek mümkündür.⁸ Dağlardaki kaynaklardan şehre ulaştırılan su ve biriktirilen yağmur sularının özellikle yaz aylarında kuraklıktan dolayı ihtiyaç olacağı düşüncesiyle sıkıntı yaşanmaması, kış mevsiminde fazla olan suyun ziyan olmaması adına, hamam ve konutlara ulaştırılması gerekliliğinden sarnıçlar inşa edilerek su depolanmıştır.⁹ Yaklaşık 80 tane sarnıcın günümüze gelemeden yok olduğu tahmin edilmektedir. 91 tanesi ise zarar görmüş ve atıl bir halde olduğu söylenebilir. Restorasyonu yapılan 15 adet sarnıç ile birlikte sağlam olarak günümüze kadar gelebilmiş olanların en büyüğü, restorasyonu devam eden Yerebatan Sarnıcı, ikincisi Bindirdirek Sarnıcı ve üçüncüsü ise yaklaşık 2400 m² taban alanı ile Manganlar Sarayı Sarnıcı’dır. Tespit edilen açık sarnıçlar ise büyükten küçüğe Mokios, Aspar ve Aetius Sarnıçları’dır. Valens isale hattı vasıtasıyla kente ulaşan su bulunduğu arazinin konumuna göre şekil almış bir nevi toplama havuzu olduğu düşünülen sarnıçlarda toplandığı düşünülmektedir. Kapalı sarnıçlar içerisinde en küçük olanı ise Onaltı Mart Şehitleri Sarnıcı’dır.¹⁰ Tarihi Yarımada içerisindeki birçok kapalı sarnıç asıl işlevi mahzen iken sonradan su deposuna dönüştürülmüştür. İsale hatları olmadan suyun temin edilmesinin çok güç olması sebebiyle İstanbul’da bulunan sarnıçların isale hatlarına bağımlı olduklarını söylemek yerinde bir tespit olacaktır. I. Justinianus tarafından 527-569 yılları arasında artan ihtiyaç talebi

⁶ Müller-Wiener,2007:271

⁷ Prokopios, 2008:112

⁸ James Crow, 2008:14

⁹ Prokopios, 1994:34

¹⁰ Tarihi Yarımada’daki Roma ve Bizans Dönemi Sarnıçları, Selim Sani GÜNGÖR

doğrultusunda İmparatorluk sarayı olarak bilinen Bazilika'nın avlusuna sarnıç inşa ettirmiştir.¹¹ Gravürlerde suyun sarnıca ulaştırıldığı gözlemlense de sarnıca bağlanan su hattını, sarnıca suyun ulaştırıldığı noktayı kesin olarak bilinmemektedir. Sarnıç bölgesinde Soğuk Çeşme Sokağı'nda tespit edilen 280 m²'lik bir sarnıcın varlığından da bahsedilmektedir. Evet böyle bir sarnıcın varlığı belki söz konusu idi lakin Yerebatan Sarnıcı ile bağlantısı var mı bununla alakalı daha geniş kapsamlı çalışmalar yapılarak tespitler yapılması mümkündür.

Yerebatan Sarnıcı için Belgrad Ormanı ve Yıldız Dağları'ndan suyun geldiği konusunda bir netlik yoktur. Ama sarnıca suyun ulaştırıldığı isale hattının Hadrianus'un yaptırdığı yol üzerinden Valens Kemerini vasıtasıyla geldiği Malalas (1989:529) ve Chronicon Paschale'nin (1986:17) metinlerinde geçmektedir.

¹¹ Prokopios, Yapılar, Çev.Erendiz Özbayoğlu (İstanbul Arkeoloji Ve Sanat Yayınları), 1994, s.42-43

Çalışmanın Amacı

Tarihi Yarımada'nın doğal bütünlüğü içerisinde tarihi ve kültürel miras kapsamında çözümlenmesi gereken genel durumların özünün ortaya çıkarılması, elimizdeki çalışmanın temelleri ile müteakip devirlerde geçirdiği onarımların belgelenmesi, dönemsel mevcudiyetlerini, işlevselliğini, Yerebatan Sarnıcı'nın üzerindeki mahalleye merkez olmasını arşiv belgeleri ve alınan resmi kurul kararları üzerinden ele alarak gelecek kuşaklara aktarılabilmesi amaçlanmıştır.

Çalışmanın Kapsamı

Çalışmanın amacı doğrultusunda, Tarihi Yarımada'da mevcut bulunan kapalı sarnıçlar içerisinde en büyüğü olan Yerabatan Sarnıcı, Bizans, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi başlıkları altında kapsamlı olarak incelenmiştir.

Yerebatan Sarnıcı'nın önemi, tarihsel gelişimi, mevcut durumu, Tarihi Yarımada içerisindeki konumu, mimari özellikleri, taşıyıcı elemanların yapısal özellikleri, yapının coğrafi çevre ile ilişkisi, inşa edildiği günden bugüne kadar müteakip devirlerde geçirdiği onarım ve müdahaleler, koruma uygulamaları ve örnekleri, bürokratik süreç, resmi yazışmalar, kurul kararları ve restorasyon aşamaları kısaca sarnıcın inşa edildiği tarihten bu zamana kadar nasıl süregeldiği tezin kapsamını oluşturmaktadır.

Çalışmanın Yöntemi

Araştırmaya başlamadan önce öncelikle birinci dereceden kaynak niteliği teşkil eden akademik makaleler, yayınlar, tez verileri, belgeler ve internet kaynaklarından yararlanılmıştır. Elde edilen ve derlenen bu veriler karşılaştırmalı olarak yorumlanarak kronolojik ya da tematik olarak kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Eksikliklerin giderilemediği veya çözülemediği hususlarda zaruri olarak ikinci dereceden kaynak olan çeşitli arşiv taramaları, dergi, kitap ve tarihi belgelerden faydalanılmıştır. Daha önce bahsi geçmiş ya da yayımlanmış bilgi ve bulguların gerek duyulmadıkça yeniden bir derlemeye tabi tutulmasından ise özellikle kaçınılmıştır. Kaynak arama çalışmalarına devam ederken bir yandan Yerebatan Sarnıcı ile ilgili arşiv taraması da yapılmıştır. Arşivde yer alan tasnifler; çeşitli anahtar kelimeler ile tarama yapılmıştır.

Sonuçları hemen görebildiğimiz analitik kataloglar ile arşivdeki belge çokluğundan dolayı tasnifi henüz bitmemiş olan sadece tarih sırasına göre tasnif edilmiş dosya ve defter türü kataloglar olacak şekilde ele alınmıştır.

Arşiv materyallerinin çoğunluğu analitik tasnif aşamasında olan defter ve dosya türü envanterden oluşmaktadır. Bu belgelere bilgisayar taraması ile ulaşmanın mümkün olmadığı durumlarda bu tür tasniflerden Ticaret ve Nafia Nezareti'nin 1894-1895 tarihine denk gelen dosyaları değerlendirmeye alınmıştır. Yerebatan sarnıcı arşiv taraması sonucu elde edebileceğimiz kaynakları görebilmek adına sistem üzerinden anahtar kelimeler girilerek tarama yapılmıştır. Bilgisayar üzerinden anahtar kelimeler girilerek ulaşılabilen belgenin tarihi, içeriği, belgedeki konunun taraflarına ulaşılabilen analitik envanter bu aşama doğrultusunda incelenmiştir. "Yerebatan" anahtar kelimesiyle tarama yapıldığında 221 adet belgeye ulaşılabilmiş ve bu belgelerin her biri ayrı ayrı incelenmiştir. Yerebatan anahtar kelimesi araması sonucunda çıkan keşif defterleri ağırlıklı olarak "Yerebatan ahırları" hakkındadır. Söz konusu ahırların Yerebatan sarnıcı yakınında bulunan sadrazamın atlarına tahsis edilen farklı bir yapı olduğu belgelerden anlaşılmıştır. Ahırlar ve Üskübi Cami gibi bir takım yapılarla ilgili belgeler detaylı bir şekilde incelendikten bir süre sonra inceleme alanı dışına çıkartılmıştır. Çalışmamıza kaynak olan yazma ve matbu eserler, arşiv belgeleri, harita ve gravürler ile fotoğraflar Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi, Atatürk Kitaplığı, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Beyazıt Yazma Eserler Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Alman Arkeoloji Enstitüsü, İSKİ Arşivi gibi birçok özel ve kamusal yerlerden detaylı araştırmalar yapılmıştır. Sarnıçlarla ilgili öncelikli olarak Petrus Gyllius, E. Mamboury, Forchheimer ve Strzygowski'nin 1893 tarihli kitabı, 2008 tarihli James Crow, J. Bardill ve R. Bayliss tarafından yayınlanmış olan The Water Supply of Byzantine Constantinople adlı kitabı, Andreossy'nin su yapıları ile ilgili eseri, Bizans sarnıçları hakkında derlenen Erdem Yücel ve Ayhan Han'ın makaleleri, Şehnaz Önlü, Emine Gül Ateş'in Yüksek Lisans Tezleri, Kerim Altuğ'un, Hülya Tezcan'ın, Özkan Ertuğrul ve Betsch tarafından hazırlanan doktora tezleri incelenmiştir. İstifade edilen, incelenen diğer kaynaklar ise kaynakça kısmında gösterilmiştir.

İlave olarak Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nde, Tarihi Yarımada bölgesinde bulunan yeraltı yapılarına ait evrak araştırması yapılmış, Pervititch ve Müller- Wiener haritaları da incelenmiştir.

Tez çalışmasına katkı sağlayan, çalışmakta olduğum kurum olan Bimtaş bünyesinde danışmanlık hizmeti işi kapsamında Bilim kurulunu oluşturan alanlarında uzman hocalarımız ile birlikte kontrolü yapılan şantiyelerden biri olan Yerebatan Sarnıcı restorasyonunda yerinde yapılan incelemeler neticesinde alınan kararlar, elde edilen bulgular, tarihi belgeler, araştırmalar, fotoğraflar ve bu zamana kadar alınan resmi kurul kararları doğrultusunda yapının inşa edildiği tarihten itibaren tezin yazıldığı tarihe kadar geçirdiği onarım, yapının koruma süreci ile birlikte kronolojik sıraya göre derlenerek tezin yazımına başlanmıştır.

1. BAZİLİKA (BASİLEO'S STOA)

1500 yıllık tarihi bir geçmişe sahip Yerebatan Sarnıcı diye tanınan veya bilinen Bizans devrinden günümüze kadar süregelen Mimarlık tarihinin en önemli sarnıç yapılarından biri olan ve sarnıca adını vermesinden ötürü öncelikli olarak anlatılması ve bilinmesi gereken yapının “Basilika” isimli yapı olduğunu dile getirmek pek de yanlış olmaz. Bu yapıdan önce Hristiyanlığın ilk dönemlerine ait olduğu düşünülen “Tetrastoon” isimli yapının varlığından bazı kaynaklarda bahsedilmektedir. Basilika'nın güneydoğusunda olduğu düşünülen bu yapının günümüzde hiçbir esamesi yoktur. Basileos'un Stoa'sı anlamını taşıyan, Basilika ile ilgili kalıntılar ise günümüze ulaşmamış olsada yapılan araştırmalar, belge ve kaynaklardan dikörtgen planlı, avlulu bir yapı olduğu bilinmektedir. Basilika'nın etrafının sütunlarla çevrili olduğu, etrafında ise mekanların yapıyı sarmaladığı, bitişiğinde bir kütüphane binasının olduğu, 357 yılında kurulduğu kaynaklarda geçmektedir.¹² Başka bir kaynağa göre ise bazilikanın güney kısmında sekizgen bir yapı içerisinde bir eğitim binasını, üniversiteyi barındırdığı ifade edilmektedir.¹³ Üniversite'nin 425 yılına kadar burada kaldığı sonrasında Kapitol'e taşındığı bilinmektedir.¹⁴ Cedrenus ve İoannes Zonaras'ın yazılarına dayanarak, kütüphanenin 476'da çıkan bir yangında yandığı ve “İllus” isimli biri tarafından tekrar onarıldığı belirtilmektedir.¹⁵ Kütüphane binası da yeniden inşa edilmiş fakat ne zaman yapıldığı konusunda net bir bilgi yoktur.¹⁶ Basilika, İllus isimli biri tarafından onarılmış olacak ki, Chronicon Paschale (1989:176), Theophanes (1997:436) ve Cedrenus'un yazılarında “İllus Basilikası”

¹² R.Janin, Constantinople Byzantine, Paris 1964, s. 161-162.

¹³ Müller-Wiener,2007:283.

¹⁴ R.Janin, Constantinople Byzantine, Paris 1964, s. 164-165.

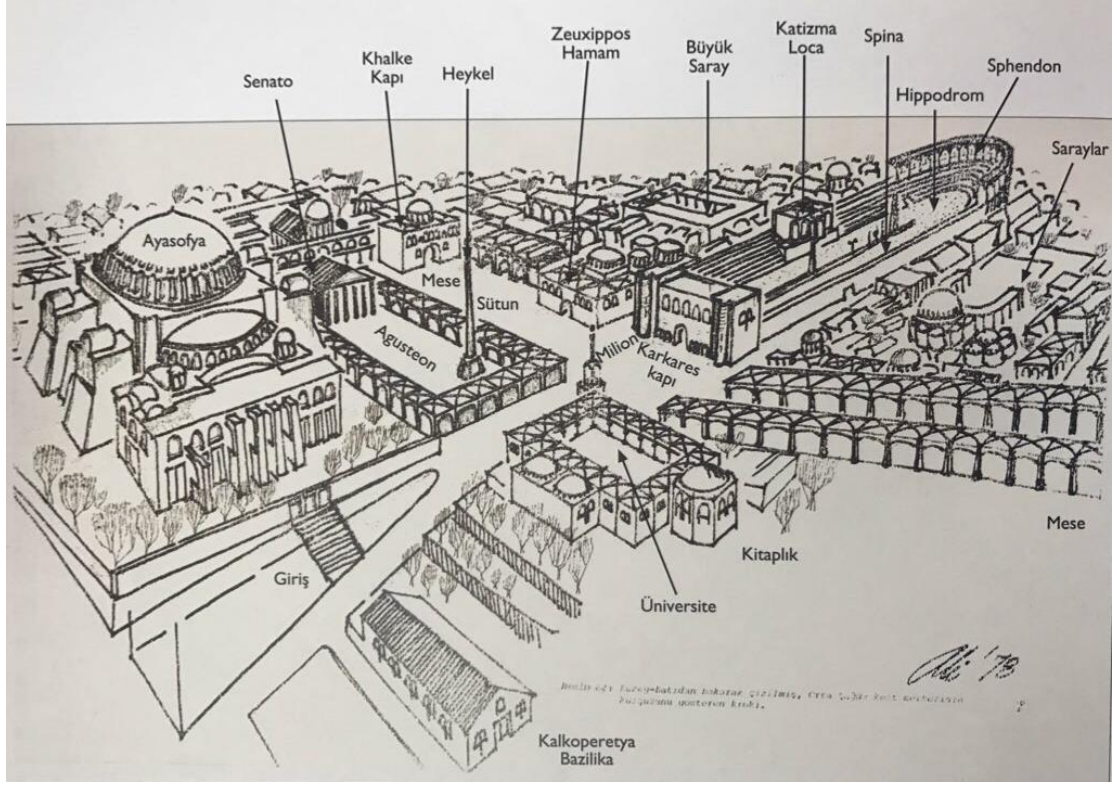
¹⁵ Müller-Wiener,2007:283; Mango,1959:49.

¹⁶ Müller-Wiener, s.283.

olarak geçmektedir. İmparator I. Justinianus devrinde şehri büyük ölçüde yok etmeyle karşı karşıya bırakan 532 tarihli Nika isyanında bazilikanın zarar gördüğü, Bizans dönemi yazarı olan Malalas'ın metnine göre, 542 tarihinde stoa ve avlunun döşeme taşları Praefectus Urbis Longinus tarafından yeniden yaptırılmıştır.¹⁷ Yerebatan Sarnıcı'nın yapımından önce üzerinde bir saray ya da üniversite olduğu söylentilerine ise tarihçi ve coğrafya uzmanı P. Ğugios İnciciyan, sarnıcın bir sarayın altına yapıldığını, Justinianus'ın sarnıcın üzerine bir heykel diktirttiğini, Hazreti Süleyman'ın eli çenesine dayanmış vaziyette, kendi eserinden daha güzel olan Ayasofya'ya şaşkın bir şekilde hoşlanarak baktığını tasvir ediyordu şeklinde belirtmiştir. Sonrasında İmparator Basil'in bu heykeli kaldırarak yerine kendi heykelini yaptırdığını dile getirmiştir. John Freely¹⁸ ise, yapıya Bazilika Sarnıcı denmesinin nedenini “Stoa [üstü örtülü, önü sütunlu galeri] bazilikasının altında yer almasıdır” diye açıklamaktadır. İlave olarak Bazilika'nın kentin birinci tepesindeki ikinci büyük meydan olduğunu 532 yılındaki Nika isyanından sonra yapıldığını ve Konstantinos'un sarnıcı genişlettiğini söylemektedir. Bazilika olarak adlandırılan yapının konumu, çevresindeki yapılar ile ilişkisi ve Ali Muslubaş tarafından çizilen o dönem kent kurgusunu gösterir restitüsyonu bölgenin dönemsel analizi yapılmasına ışık tutmaktadır (Şekil 1.1-1.2).

¹⁷ Müller-Wiener,2007:284

¹⁸ Amerikalı fizikçi, tarihçi ve aynı zamanda 40'tan fazla edebi, tarih ve gezi (seyahat) konulu kitapların yazarıdır. (d. 1926 –ö. 2017).

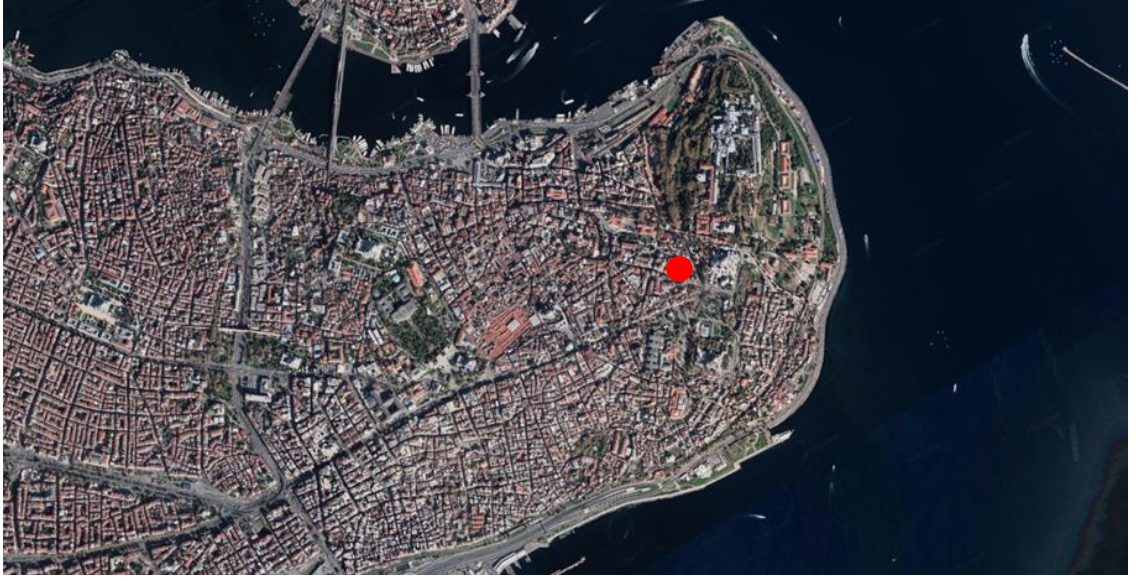
Şekil 1. 1. Kuzeybatı tarafından çizilen kentin dönemsel mevcudiyeti (URL-1)

2. YEREBATAN SARNICI

İstanbul'da Fatih semtinde, Yerebatan caddesi üzerinde 37,38,39 ve 54 adalar altında yer alan Yerebatan sarnıcı konum itibariyle Roma, Bizans ve Osmanlı döneminden kalma eserler ile iç içedir. Yılda ortalama 1.5 milyon turistin ziyaret ettiği, Divanyolu Caddesi'nin başında, mahallenin merkezinde konumlanmış, girişi Yerebatan Caddesi üzerinden, çıkışı ise Alemdar Caddesi'nden sağlanan yapı yaklaşık 15 asırdır varlığını sürdürmektedir. Üzerinde İstanbul Fethi'nden sonra inşa edilmiş 15.yy yapısı Üskübi Camii, 20.yy'da tarihi eser olarak tescillenecek Turşucuzade Konağı, Turşucuzade Ahmet Muhtar Efendi Taş Odası ve onun da kuzeyinde Abud efendi konağı gibi Osmanlı sivil mimari örnekleri mevcuttur. Sarnıç üstündeki yapılaşma ve sarnıç ile ilgili dönem ekleri, bürokratik yazışmalar, raporlar, keşif defterleri ve yaklaşımlar koruma sürecinin kronolojisine uygun olacak şekilde dönem dönem aşağıda izah edilmiştir.

2.1. Konumu

Yapı; Fatih ilçesi, Sultanahmet, Alemdar Mahallesi'nde, Yerebatan Caddesi, ile Alemdar Caddesi'nin kesiştiği noktada, Hilal-i Ahmer Caddesi'nin yanbaşıında Ayasofya'nın güney batısında yer almaktadır (Şekil 2.1-2.3).

Şekil 2. 1. Yerebatan Sarnıcı'nın Tarihi yarımada içerisindeki konumu (URL-3).

Şekil 2. 2. Yerebatan Sarnıcı'nın İstanbul Fatih İlçesi'ndeki konumu (URL-4).

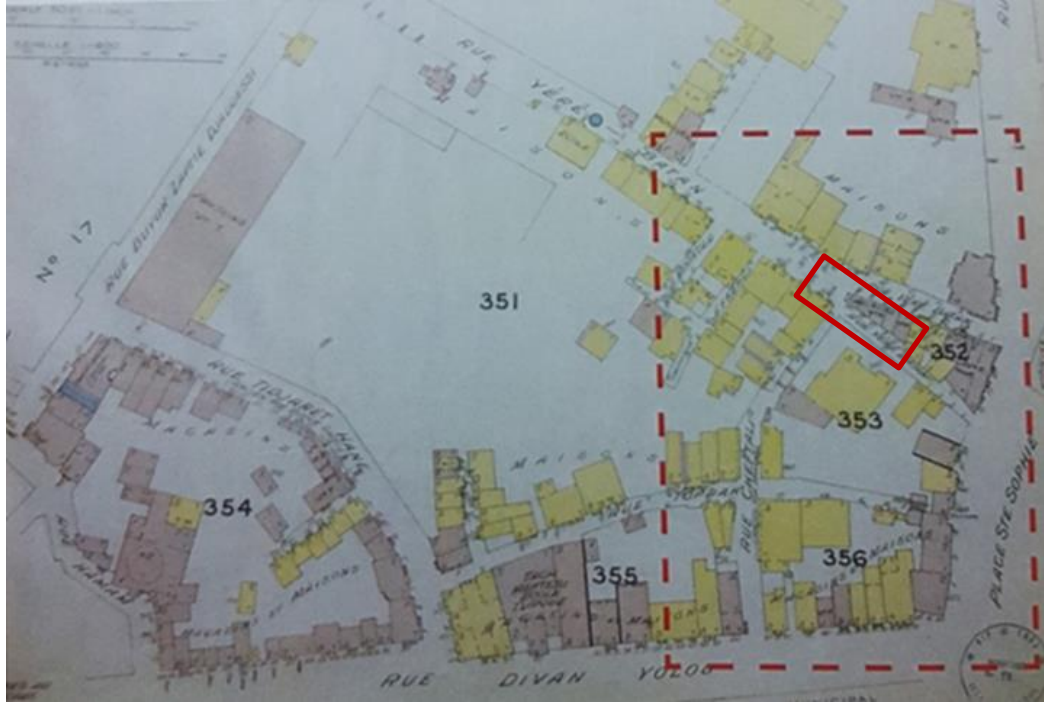

Şekil 2. 3. Yerebatan Sarnıcı'nın bölgedeki konumu ve izdüşümü (URL-5).

19. yy restitüsyonuna ilave edilen 1904 tarihli Goad haritasında ve 1914 tarihli Alman Mavisi haritasında Yerebatan Sarnıcı'nın bölgedeki konumu kırmızı renkli kesik çizgiler ile gösterilmiştir (Şekil 2.4).

Şekil 2. 4. Yerebatan Sarnıcı'nın olduğu bölgeyi gösteren Goad Haritası (1904, Feuille No:17)

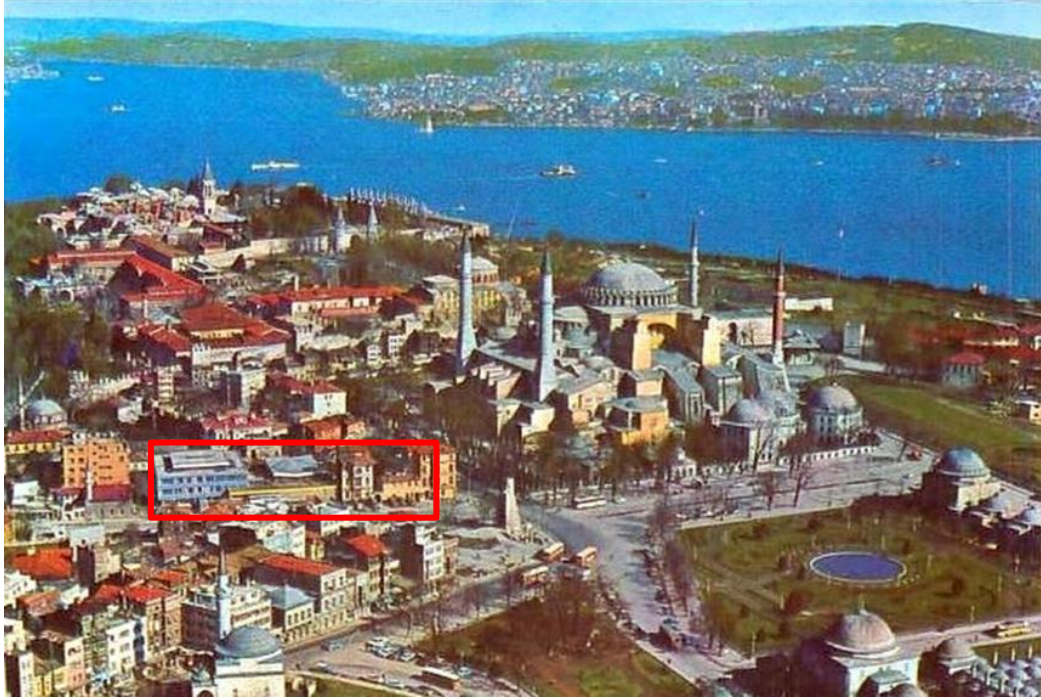

Şekil 2. 5. Yerebatan Sarnıcı'nı olduğu alan (Alman Mavisi Haritası, 1914)

1917 tarihli bir Alman zeplini tarafından çekilen hava fotoğrafında Tarihi Yarımada'nın topoğrafyası ve üzerinde barındırdığı yapılar görülmektedir. Yerebatan Sarnıcı kırmızı renk ile sınırları gösterilmiş alan altındadır (Şekil 2.6). 1970'li yıllara ait olduğu öngörülen fotoğrafta, Yerebatan Sarnıcı'nın mahalle dokusunu yansıtmaması ve üzerindeki yapılaşma ile birlikte araç trafiğinin görülmesi adına önem arz etmektedir. Sonradan yıkılacak olan İl Özel İdare Binası ise fotoğrafta kırmızı alan içerisinde orta kısımda görülmektedir (Şekil 2.7). Yapının girişi 37 ada 14 parsel üzerinde bulunan dikdörtgen planlı bir yapıdan, çıkışı ise güneydoğu tarafında 54 ada 1 parseldeki bodrum ve zemin kattan oluşan betonarme bir yapıdan sağlanmaktadır (Şekil 2.8-2.9).

Şekil 2. 6. 20. yy. Tarihi Yarımada'ya bakış (URL-6)

Şekil 2. 7. Yerebatan Sarncı'nın olduğu alan ve üzerindeki yapılaşma (Yılmaz Buktel)- (URL-7)

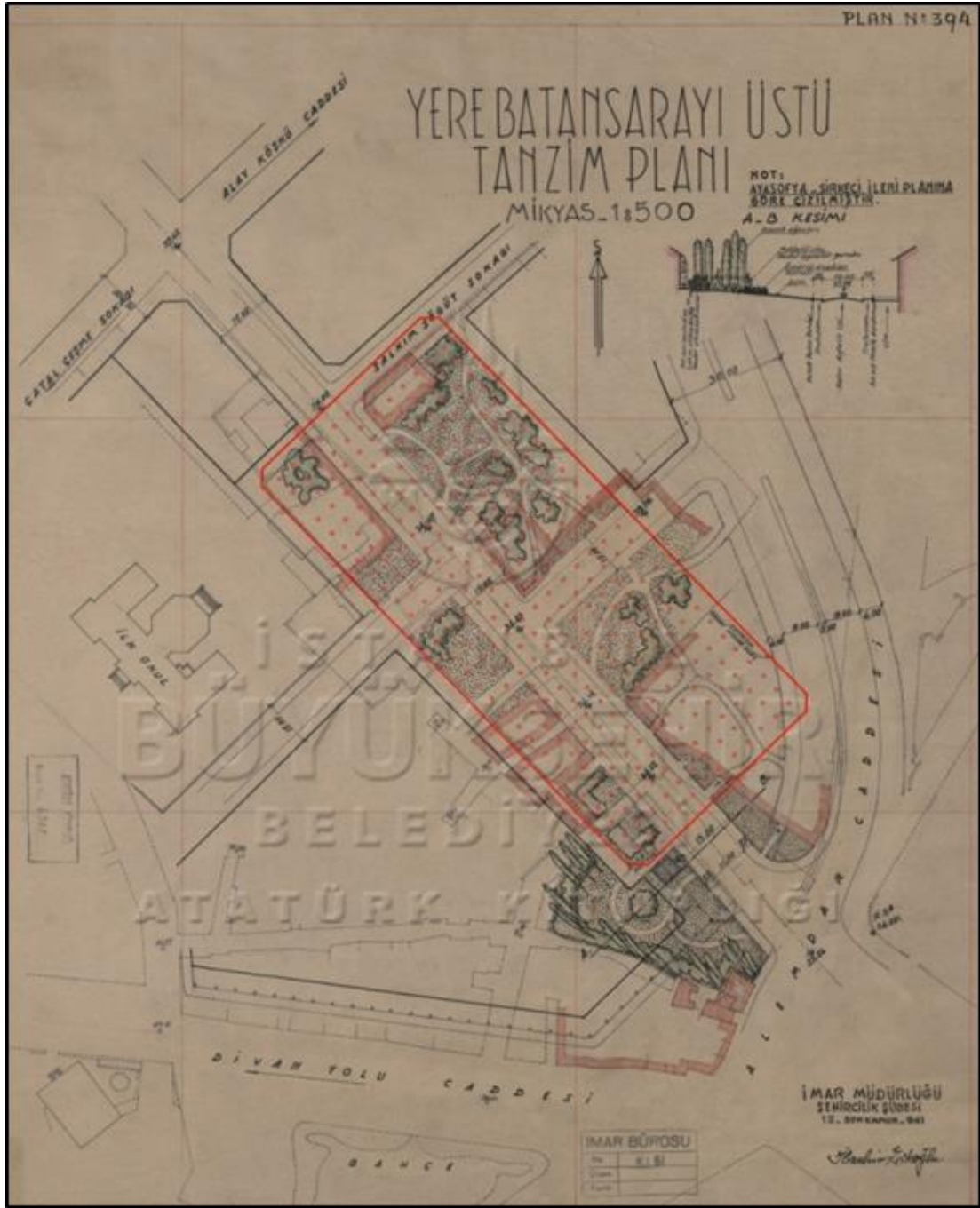

Şekil 2. 8. Yerebatan Sarncı giriş mahali

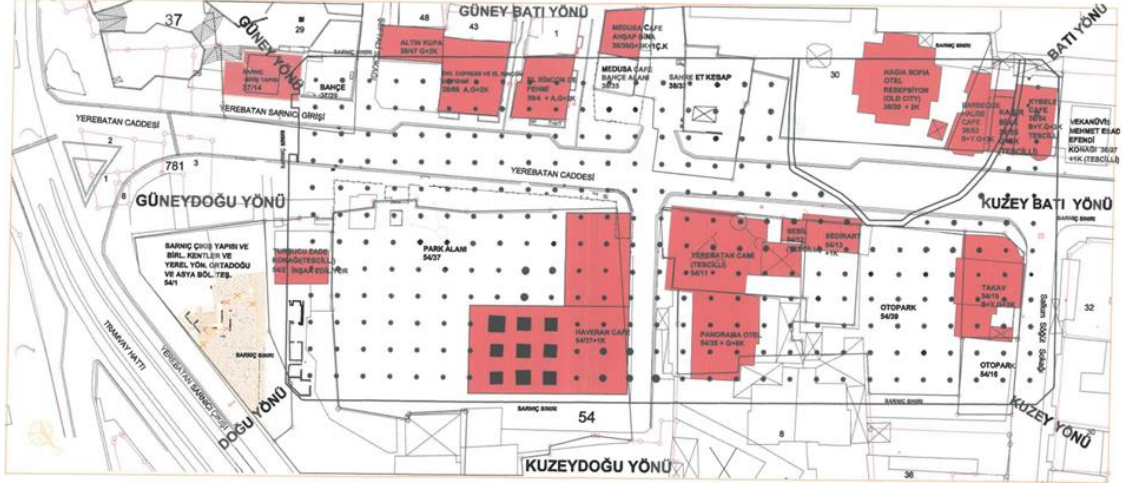

Şekil 2. 9. Yerebatan Sarnıcı çıkış mahali

Hera Restorasyon İnş. Taah. Ve Tic. Ltd Şti firması tarafından hazırlanan sarnıç üstü yapılar ile ilgili parsellere oturma planı ve tablo, sarnıç üstü yapılar, mahallenin sarnıçla olan diyalogunu ve üzerindeki mahalleye adını neden verdiğini gözler önüne sermektedir. Sarnıç konum itibariyle mahallenin merkezi halini almıştır. Üzerindeki yapılaşmanın ne derece doğru olduğu tartışma konusu ancak sarnıç üzerindeki yükün azaltılması sarnıca olumlu yönde katkı sağlayacağı teorisi de o kadar gerçektir. Sarnıcın, üzerindeki yapılara zemin olması sarnıcının yapılarla, yapıların sarnıçla imtihanını üst oturma planında gözler önüne sermektedir. 1/500 Ölçekli hazırlanan Tanzim planında ise o dönem yapılaşmanın olmadığı açıkça görülmektedir (Şekil 2.10-2.11).

Şekil 2. 10. 1/500 Ölçekli Vaziyet Planı (Atatürk Kitaplığı Arşivi)

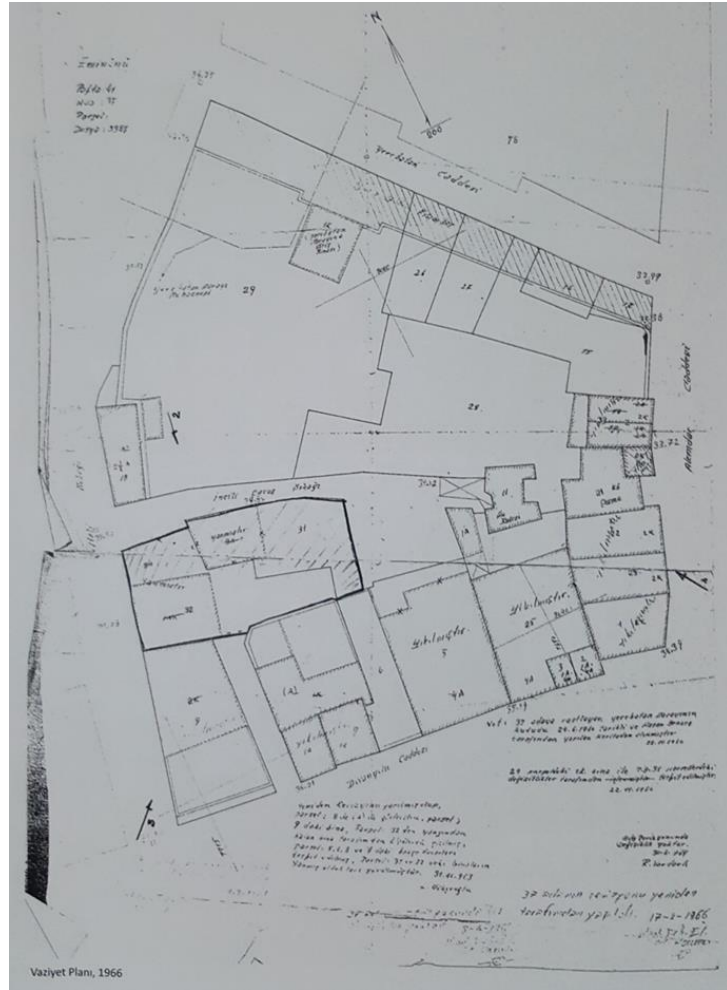
Şekil 2. 11. Yerebatan Sarnıcı üst parsellere oturma planı (Hera Rest. Arşivi)

Sarnıç üzerinde ve çevresinde yer alan yapılar Hera Restorasyon İnş. Taah. Ve Tic. Ltd. Şti firması tarafından tek tek tespit edilerek üstteki oturma planı ile birlikte bir tablo haline getirilmiştir. Hazırlanan tabloya göre sarnıç üstü yapıların kimlikleri şöyledir:

- . 41 Pafta, 54 Ada, 1 Parsel : Çıkış Mahali
- . 89 Pafta, 37 Ada, 14 Parsel : Giriş Mahali
- . 37 Ada, 29 Parsel : Yerebatan Parkı
- . 37 Ada, 22 Parsel : Milyon (Million)Taşı
- . 37 Ada, 21 Parsel : Bekir Ağa Çeşmesi
- . 37 Ada, 11 Parsel : Su Terazisi
- . 37 Ada, 47 Parsel : Altın Kupa Restorant
- . 38 Ada, 68 Parsel : DHL Express ve El Rincon de Fehmi
- . 38 Ada, 4 Parsel : 2. El Rincon de Fehmi, giriş + 2 katlı
- . 38 Ada, 35 Parsel : Medusa Cafe bahçe alanı
- . 38 Ada, 36 Parsel : Medusa Cafe + Giriş + 3 Katlı + 1 Çekme kat
- . 38 Ada, 32 Parsel : Saha Et Kebap
- . 38 Ada, 30 Parsel : Hagia Sophia Hotel
- . 38 Ada, 53 Parsel : Barbecue House Cafe
- . 38 Ada, 55 Parsel : Kargir Apartman
- . 38 Ada, 54 Parsel : Kybele Cafe

- . 54 Ada, 15 Parsel : TAKAV
- . 54 Ada, 16 ve 39 Parsel : Otopark
- . 54 Ada, 13 Parsel : Sedir Art Galerii
- . 54 Ada, 12 Parsel : Sebii
- . 54 Ada, 11 Parsel : Yerebatan Camii
- . 54 Ada, 35 Parsel : Panorama Otel
- . 54 Ada, 37 Parsel : Haveran Cafe ve Park Alanı
- . 54 Ada, 2 Parsel : Turşucuzade Konağı

17.02.1966 tarihli sarnıç hudutlarını gösteren vaziyet planında sarnıç üstü yapılardan hangi parselde yıkım yapıldığı, yeniden revizyon yapılan parseller, değişiklikler, tarih ve notlar düşölerek belirtilmiştir (Şekil 2.12).

Şekil 2. 12. 1966 Tarihli Vaziyet Planı (Hera Rest. Arşivi)

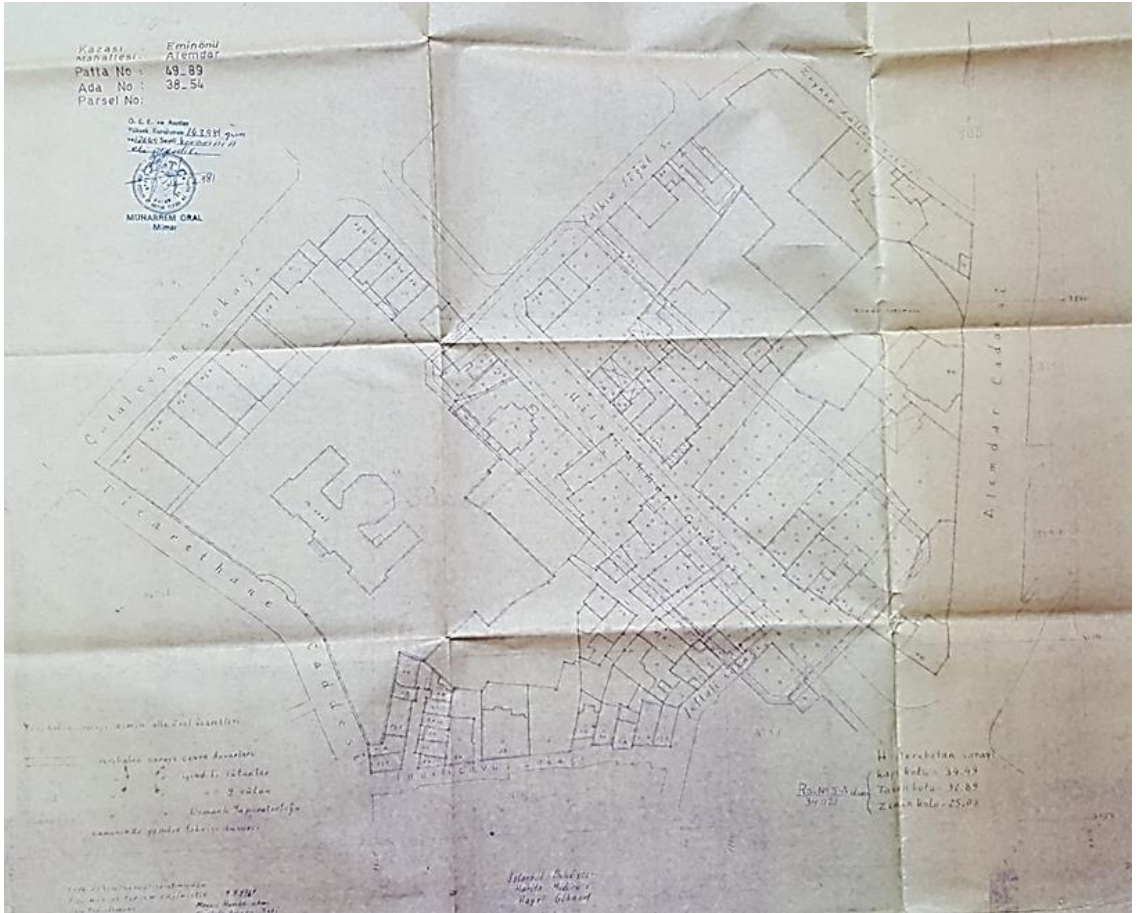
3670 Karar Numaralı 22.09.1967 tarihli Kültür Bakanlığı Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından sarnıç içerisinde gezi köprü platform sisteminin yapılmasına karar verilmiştir. Ve 1/20 ölçekli sistem detayı çizilmiştir. Karara istinaden statik, konsol, temel detayı projeleri de sistem detayları ile birlikte hazırlanmıştır (Şekil 2.13-2.14). 14.03.1981 tarihli Onaylı Vaziyet planında sarnıcın üstündeki parsellere oturumu gözükmemektedir (Şekil 2.15).

Şekil 2. 13. 1/20 Ölçekli Sistem Detayı (Hera Rest. Arşivi)

Şekil 2. 14. Sarniç için hazırlanan gezi köprüsü etüdü çizimi (Hera Rest. Arşivi)

Şekil 2. 15. 14.03.1981 tarihli onaylı vaziyet planı (Hera Rest. Arşivi)

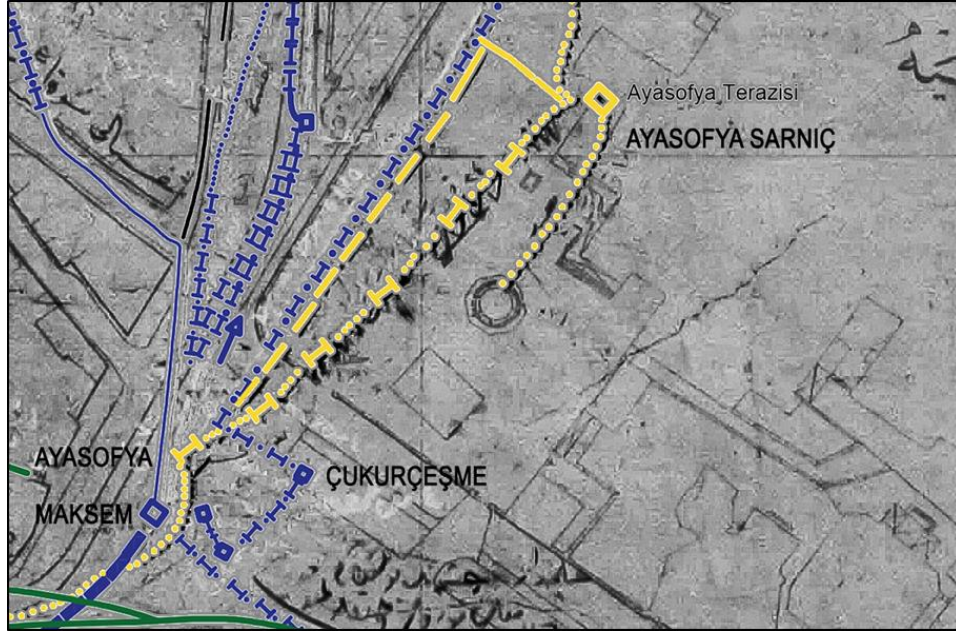
2.2. YAPIMI VE TARİHÇESİ

Yerebatan Sarnıcı Bizans İmparatoru I. Justinianus tarafından 6. Yüzyılda bölgenin ve üzerinde daha önce var olan Bazilika isimi yapının su ihtiyacını karşılamak için yaptırılmıştır. 15 asırdır varlığını idame ettiren sarnıcın yerinde daha önce Genç Roma çağında, ne zaman yapıldığı tam olarak bilinmeyen, ticari ve hukuki işlerde, bilim ve sanat faaliyetlerinde kullanılan büyük bir Bazilika isimli bir yapı olduğu görüşü sabittir. Bazilika olarak adlandırılan etrafı sütunlarla taşınan kapalı mekanlar ile çevrilenmiş bu dikdörtgen planlı, avlulu yapı 476 yılında çıkan bir yangında tamamen tahrip olmuş ve “İllus” adında biri tarafından yaklaşık iki yıl sonra yeniden onarılmıştır. Ve ileriki yıllarda tekrar bir yangın felaketine uğrayan yapı, 532 yılında şehrin birçok yapısının, mahalle ve bölgesinin yağmalandığı, ateşe verildiği Nika adlı isyan sonucu yıkıldığı, büyük hasar gördüğü bilinmektedir. Sonraki yıllarda Bazilika 7.yüzyıl başına kadar üniversite olarak kullanılmıştır. 615 yılında İmparator Fokas tarafından kapatıldığı, İstanbul Patriği Sergios tarafından yeniden açıldığı tahmin edilmektedir. 726 yılında yine çıkan bir yangın sonucu Bazilika ve çevresi harap olmaktan kendini kurtaramamıştır. Günümüzde ise yapı ile ilgili kalıntılardan hiçbir esame kalmamıştır.

Yerebatan Sarnıcı'nın yapımına ise yapının hangi kısmından, neresinden başlandığını söylemek zor olsa da, 6.yy'ın en iyi Bizans tarihçisi olarak gösterilen Prokopios'un tespitlerine göre temelleri kayaya basan İmparatorluk sarayının çok büyük bir avlusu vardır. İmparator Justinianus'un emriyle sarnıcın inşasına, Basileios Stoa'nın güneyindeki avlunun kazılarak başlandığı belirtilmektedir.¹⁹ Nika İsyanı'nın çıkmasıyla, Geç Bizans döneminde devam eden inşaat bir süre durmayla karşı karşıya kalmış, çevrede yıkılmış bazı yapılardan ise malzeme temin edildiği görüşü mevcuttur. Kaynaklara göre devşirme elemanlarla sarnıcın sütunlarla takviye edildiğini zaten göstermektedir. Yedi farklı yapıdan geldiği söylenen sütun ve başlıklar, Prokonnesos (Marmara Adası) mermer ocaklarından getirilmiştir.

Ayasofya Makseminden sarnıca su verildiği, bir künk yolu ile de Topkapı Sarayı'ndaki iki kuyunun su doldurulduğu görüşü de mevcuttur (Şekil 2.16).

¹⁹ Prokopios, Yapılar, çev. Erendiz Özbayoğlu İstanbul Aarkeoloji ve Sanat Yayınları, 1994

Şekil 2. 16. Osmanlı Dönemi Ayasofya Camii ve Yerebatan Sarnıcı'na suyun ulaştırılması ile ilgili Su yolları haritası (Düzenleyen Arzu Ulaş)

Suyun içinden yükselen ve sayısız gibi gözükten belli bir dizide dizilmiş, devasa mermer sütun ormanının bir sarayı andırması üzerine halk arasında Yerebatan Sarayı olarak adlandırılmıştır (Şekil 2.17). Chronicon Paschale (1989:176), İoannes Malalas (1986:436) ve Theophanes'in (1997: 176) metinlerine göre Yerebatan Sarnıcı'nın yapımına 527 yılında başlanmıştır Malalas'ın eserine istinaden, sarnıcın üstünde daha önce olan Bazilika'nın galeri yapıları ve avlusunun döşeme taşlarının Praefectus²⁰ Longinus tarafından 542 yılına kadar yeniden yaptırıldığı ayrıca belirtilmiştir.²¹ 6.yy başında inşa edilen Yerebatan Sarnıcı'nın çevresinde Aya İrini, Ayasofya, Augestion, Hipodrom, Büyük Saray, Zeuksippos Hamamı ve Binbirdirek Sarnıcı gibi dönemin çok önemli yapıları bulunmakta idi.

²⁰ Praefectus: Roma döneminde çeşitli kademelerde görev alan yetkili kişiye verilen ünvan

²¹ Müller-Wiener,2007:284

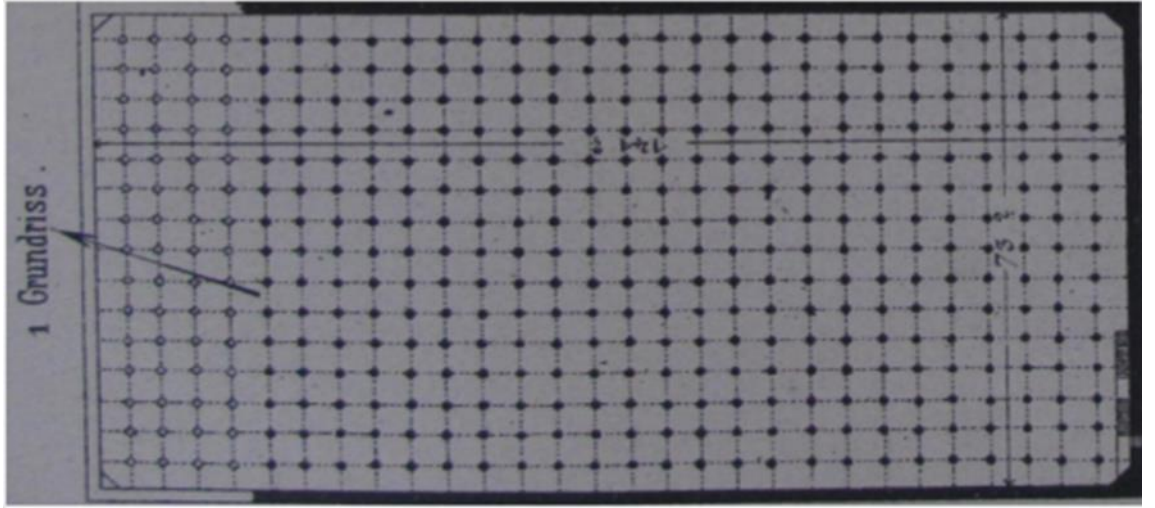
Şekil 2. 17. XIX. yüzyılın ilk yarısında Yerebatan Sarayı'nın içini gösteren gravür (URL-8)

Ionnasis Malalas'ın²² 'Chronographia' adlı eserinde (1986:436), Yerebatan Sarnıcı'nın 528 yılında İmparator I. Justinianus tarafından, Hadrianus Su Kemerini vasıtasıyla gelen suyu buraya toplamak amacıyla yaptırdığından bahsedilmektedir. Theophanes'in yazdığı Chronographia isimli kitabında ise (1997:176), 527-528 yılı olayları anlatılırken, Bizans İmparatoru I. Anastasios'un yapımına başlattığı Dagistheos Hamamı'nın inşasının tamamlanmasını sağlayan aynı imparator, ayrıca İilos Bazilikası'nın avlusuna büyük bir sarnıç yaptırmıştır şeklinde bahsetmiştir. Araştırmalar neticesinde sarnıcın yapımı, 6. yüzyılın ikinci yarısında son bulmuştur. Cumhuriyet dönemine gelindiğinde ise sarnıç bir müze olarak faaliyetini sürdürmeye devam etmiştir.

²² Ionnasis Malalas Antioch'ta eğitim görmüş, Yunan vakanivüs, başı ve sonu kaybolan; Editör Thurn tarafından kitabın özgün halinin Justinianus'un ölümü ile sonlandığını düşündüğü, 18 kitaplık Chronographia yazmıştır. İlave olarak "The chronicle of John Malalas" ve "Ioannis Antiocheni Cognomento Malalae Historia Chronica" isimli kitapları mevcuttur. (d: Ms. 491, ö: Ms. 578).

2.3. MİMARİ ÖZELLİKLERİ

Yerebatan Sarnıcı özgün strüktürel yapı karakterinden ödün vermeden özgün plan şeması ve mimari taşıyıcı elemanlarıyla 1500 yıldır ayakta kalarak fiziksel varlığını korunarak sürdürmeye çalışmış ve sürdürmeye de devam etmektedir. Yerebatan sarnıcının planı düzgün dikdörtgendir. Yerebatan Sarnıcı 336 adet sütun ve 339 adet tonozu ile Bizans döneminden günümüze kadar süregelen kültürel miras bağlamında korunması zaruri 9200 m² taban alanı, yaklaşık 100 bin ton su tutma kapasitesi ile tarihi önem arz eden İstanbul'un en büyük kapalı sarnıcıdır. Sarnıca 52 basamaklı bir taş merdiven ile inildiği arşiv belgelerinden bilinmektedir. Merdivenin olduğu kısım planın sağ alt köşesinde görülmektedir (Şekil 2.18).

Şekil 2. 18. Yerebatan Sarnıcı'nın Planı (Forchheimer & Strsygowski, 1893)

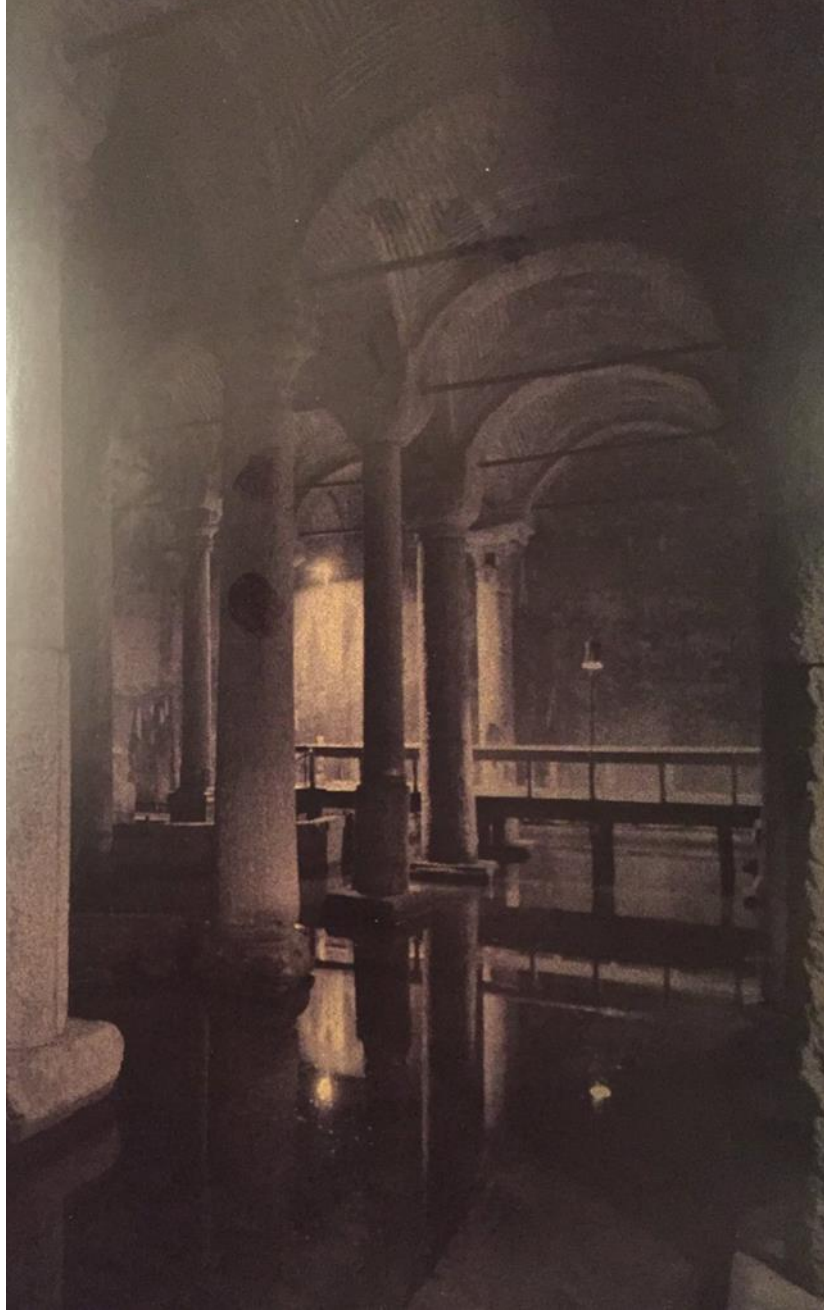
Sarnıç ölçüleri ilk olarak I. Dünya Savaşı döneminde Alman Arkeolog Eckhard Unger tarafından alınmıştır.²³ Bu çalışmaya dayanarak, sarnıcın ölçülerinin 138 x 64,6 m olduğu belirtilmektedir.²⁴ Sarnıcın ölçüleri metrik hesaba göre 140 x 70 m'dir.²⁵ Araştırmalar neticesinde 98 adet sütunun Yerebatan sarnıcı için özel yapıldığı, diğer sütunların ise devşirme olduğu öngörülmektedir. Doğu-batı istikametinde 28, kuzey-güney istikametinde 12 sütun sırasının mevcut olduğu sarnıcın kuzeybatısında kaba taş malzemedan örülmüş duvarı içerisinde moloz olduğu ikinci bir duvar takip

²³ S.Eyice, 1994(g):503

²⁴ Müller-Wiener,2007:285; Eyice, 1994(g):503.

²⁵ Freely & Çakmak, 2004: 149

etmektedir. Kuzeybatı tarafında uzunluğuna 18, genişliğine 5, toplamda 41 sütun bugün görülememektedir. 2. Abdülhamit döneminde kapatılan alan içerisinde kalmıştır (Şekil 2.19 ve 2.21).

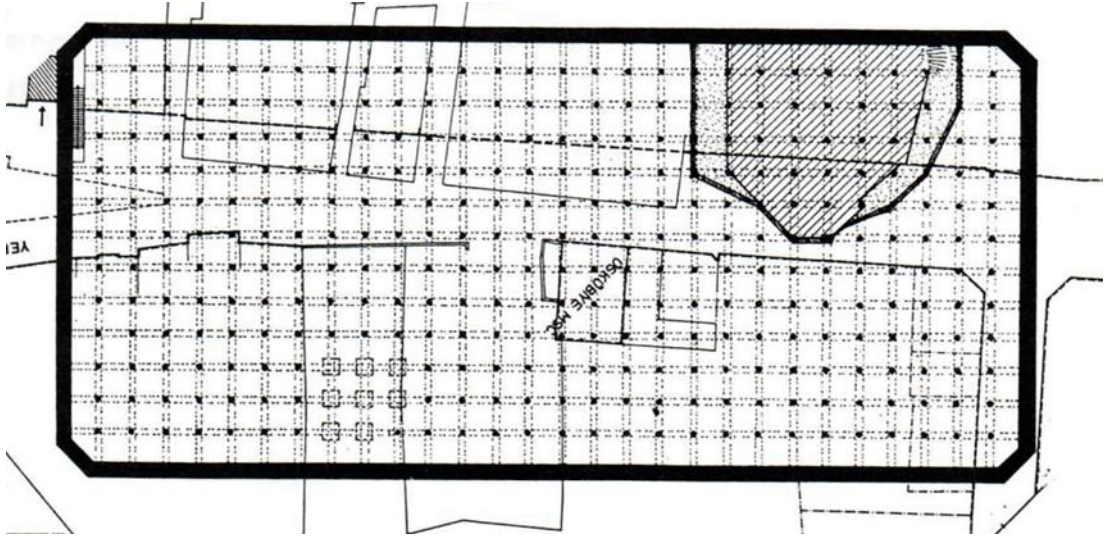
Şekil 2. 19. Tarihi Ç.K.M Sarnıcı Rölöve- Restorasyon- Restitüsyon Projesi Kitabı

Yapının girişi güneydoğu tarafında olmakla birlikte köşe kısmında duvara bitişik olarak aşağıya inen 1985 tarihinde onarılan taş merdiven yer almaktadır. Bizans döneminde de burada merdiven olduğu gravürlerden bilinmektedir (Şekil 2.20).

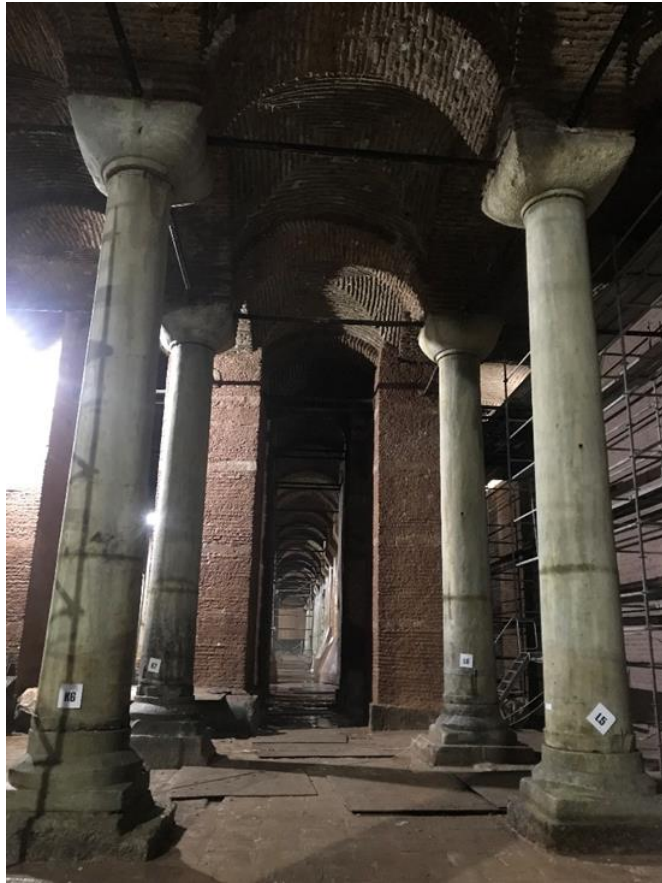

Şekil 2. 20. 1836 tarihli Yerebatan Sarnıcı Thomas Allom Gravürü (URL-9)

18.yüzyılın ilk yarısında sarnıcın kuzeydoğu tarafında bulunan sekiz adet sütun etrafı almasıık taş-tuğla duvar ile mantolama yapılarak koruma altına alınmıştır. Planın sol üst köşesinde merdiven, alt kısımda ise sonradan kapatılan sekiz sütun görülmektedir (Şekil 2.21). Sarnıç içerisinden çekilen fotoğrafta mantolama yapılarak korumaya alınan 8 sütunun olduğu olduğu alan görülmektedir (Şekil 2.22).

Şekil 2. 21. Wolfgang Müller-Wiener, syf. 285

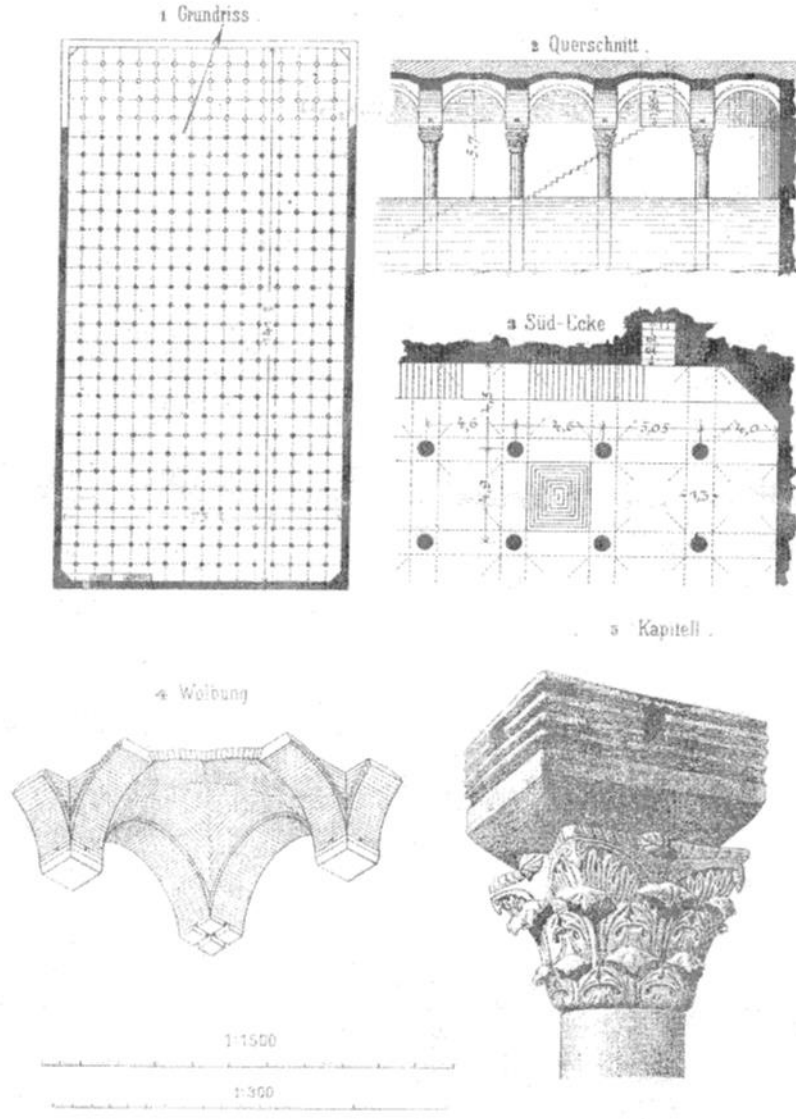
Şekil 2. 22. Sarnıç içerisinde etrafı sonradan kapatılan sütunlara doğru bakış

Yapının güneybatı tarafında sarnıcin geniş bir bölümünün doldurulduğundan bahsedilmiş idi. Ernest Mamboury'e göre bu dolgu 2. Abdülhamit döneminde yapılmıştır.

Örülen ikinci duvarın ise çöken tonozlardan ötürü yapıldığı düşünülmektedir. Forchheimer ve Strzygowski'nin 1893 tarihli "Die Byzantinischen Wasserbehälter von Konstantinopel" adlı kitabındaki sarnıç planında, taş duvar ve betonla güçlendirilmiş olan sütunlar gösterilmemiştir. 1893 yılından sonra bu onarımların yapıldığı ya da planda sarnıcın orijinal durumunu göstermek amacıyla onarım yapılan bu alan gösterilmemiş olabileceği düşünülmektedir.²⁶ "İstanbul'un Tarihsel Topoğrafyası" kitabında, Wolfgang Müller-Wiener planına göre sütunlar arasındaki mesafenin aynı olmadığı, farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Güneybatıda 4,7 metre, doğuda 5.10 metre, son sıraların ise 4.80 metre aralıklı olduğu belirtilmiştir. 1986 tarihli Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma 4 numaralı Bölge Kurulu Müdürlüğü'ne takdim edilen restorasyon projesinde ise sütunlar arasındaki mesafenin doğu-batı istikametinde 5,38 metre, kuzey-güney istikametinde ise 4.82 metre olarak gösterilmiştir. Yapı zeminden itibaren tonoz iç kısmına kadar ortalama 9.60 m. yüksekliğinde, zeminden kemer alt kısmına kadar ise ortalama 8.80 metredir. Sarnıç bir su yapısı olması sebebiyle beden duvar köşe kısımları pahlı olarak örülmüştür. Duvar kalınlıklarının 2.50 metre, kuzeybatı tarafında sonradan yapılmış olan en dıştaki duvar kalınlığının 1.20 metre olduğu projede görülmektedir. Projede sütunların yükseklik ve çapları gösterilmemiştir. Sarnıç taşıyıcı sistemi, belli bir modüle dayanarak tasarlanmış, birbirini takip eden bir sistemden meydana gelmektedir. 4 ayak üzerine oturtulan manastır tipi tonozların yan yana getirilmesiyle sarnıç yapısı oluşturulmuştur. Sarnıcın tavan ağırlığı tonozların yardımıyla, kemerler vasıtasıyla sütunlara aktararak sarnıcın yükü eşit olarak paylaştırılmıştır. Kemer başlangıçlarındaki ahşap gergi kirişlerinin oyukları Forchheimer ve Strzygowski'nin çizimlerinde görülebilmektedir (Şekil 2.23-2.25).

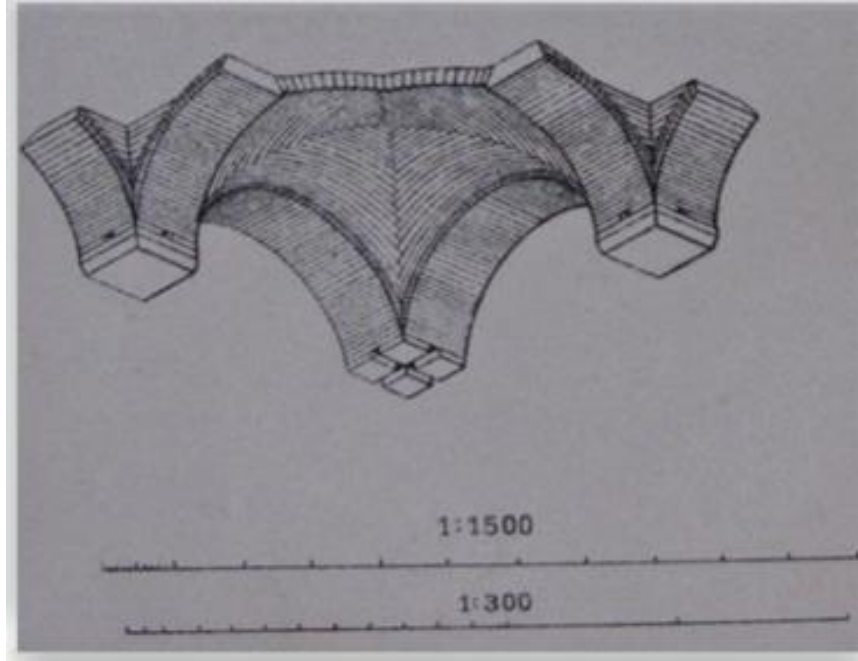
²⁶ Müller-Wiener (2007:285).

5. Jeré batán Serai .

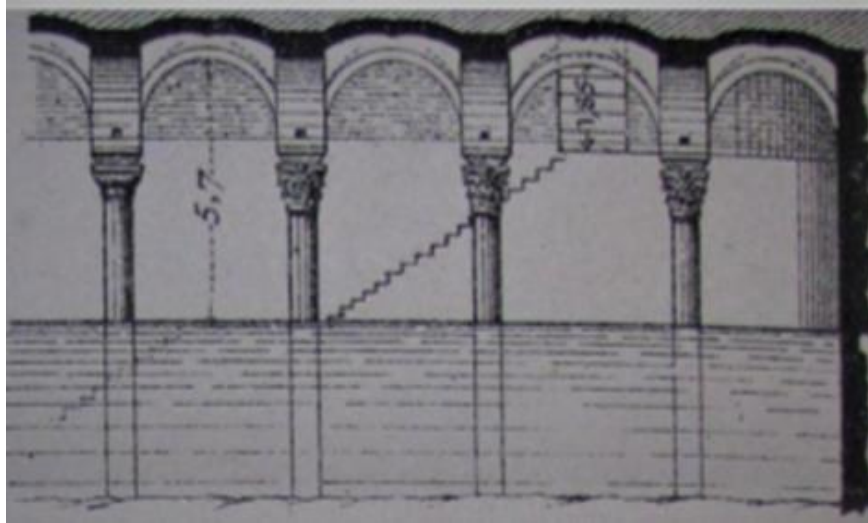

Şekil 4.93 Yerebatan Sarayı Sarnıcı planı
(Strzygowski & Forcheimer, 1893, s.54)

Şekil 2. 23. Sarnıç Planı, Kesit, Tonz Ve Sütun Detayı, (Strzygowski & Forchheimer , 1893, s.54)

Şekil 2. 24. Yerebatan Sarıncı'nın Kesiti, (Forchheimer & Strsygowski, 1893)

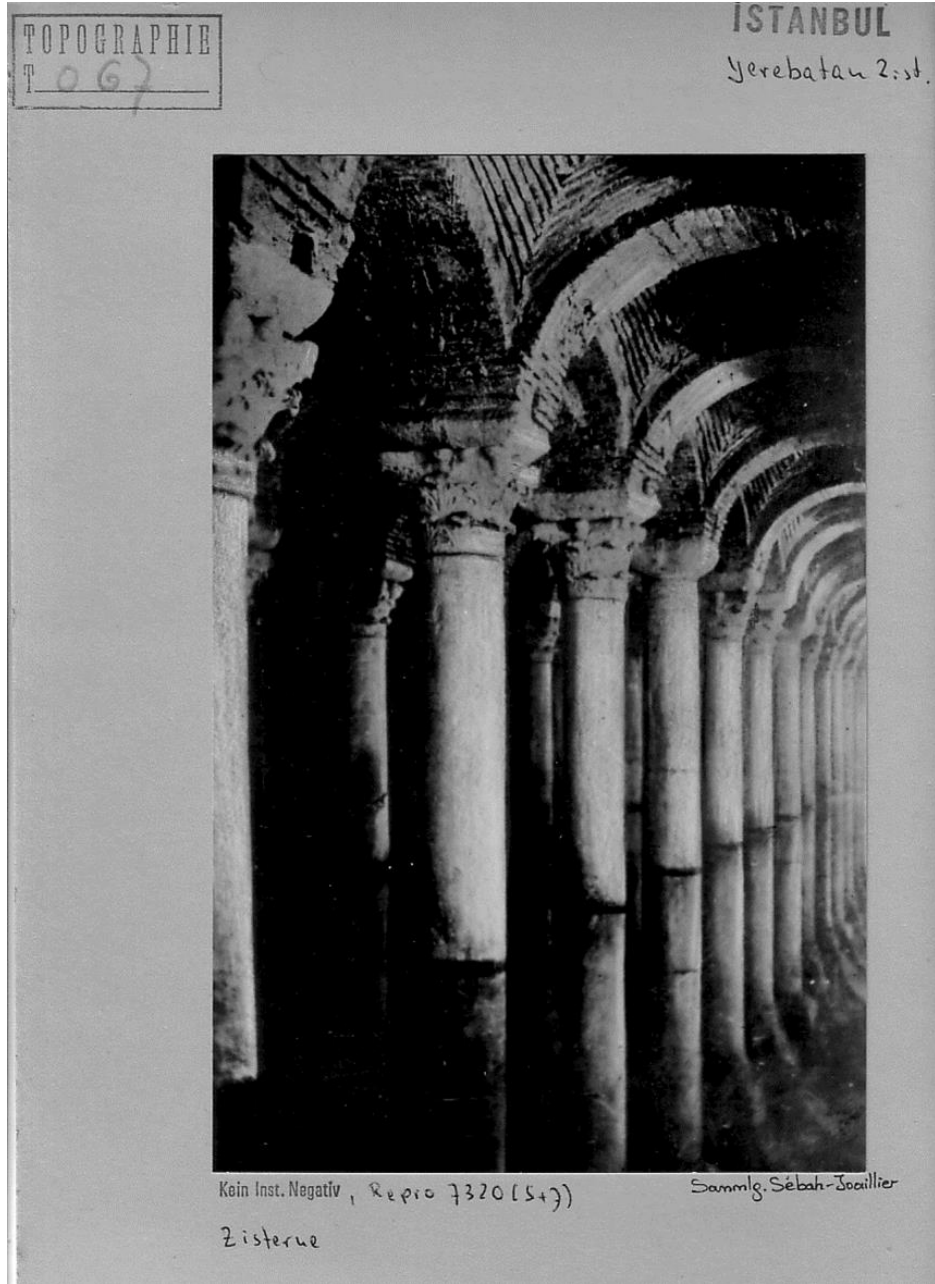
Şekil 2. 25. Yerebatan Sarıncı'nın Kesiti, (Forchheimer & Strsygowski, 1893)

Tonozlar, kalıpsız örülmüş manastır tonozu şeklindedir.²⁷ Duvarlardaki tuğlaların kalınlığı yaklaşık 4-5 cm, uzunluğu 33-37 cm, derz yüksekliği ise 4-6 mm'dir.²⁸ Duvarların kemerlerin başladığı yere kadar sıvalı olması nedeniyle sıvanın olduğu kısma kadar suyun dolabileceği düşünülmektedir.²⁹

²⁷ Eyice, 1994(g):503

²⁸ Forchheimer & Strsygowski, 1893:55

²⁹ S.Eyice, 1994(g):503

Şekil 2. 26. Alman Arkeoloji arşivi

Sarnıcın tabanı ise kare kesitli 40x40 cm tuğla döşemedir. Zemindeki tuğlaların bazılarının üzerinde tuğlaları üreten tuğla atölyelerinin, ustaların Constant yazan damgaları mevcuttur. Sarnıcın kuzeydoğu tarafında, 2. Abdülhamit döneminde kapatılan alanda yapılan itinalı araştırma kazılarında zemin döşemesinin çok katmanlı olduğu restorasyon uygulamaları esnasında tespit edilmiştir. Sarnıcın kayalık olan arazinin oyulması suretiyle inşa edilmesinden ötürü çok katmanlı olması muhtemeldir (Şekil 2.27-2.30).

Şekil 2. 27. Zemin tuğla döşeme detayı

Şekil 2. 28. Zemin tuğla detayı

Şekil 2. 29. Zemin tuğla detayı

Şekil 2. 30. Çok katmanlı zemin detayı

Yerebatan sarnıcı kapalı sarnıçlar içerisinde daha çok devşirme taşıyıcı elemana sahip en büyük kapalı sarnıçtır. Sarnıç içerisinde sarnıcı taşıyıcı sistemini oluşturan 336 adet taşıyıcı sütun mevcuttur. 41 tanesi 2. Abdülhamit döneminde kapatıldığı düşünülen alan içerisinde kaldığı, kaynaklardan bilinmektedir ve yukarıda da bahsedilmiştir. 41 sütun harici geriye kalan sarnıçtaki toplam 278 sütundan her

birinin başlıkları bulunmaktadır. Bu başlıklar Korint düzeninde, yarı-işlenmiş ve işlenmemiş başlıklardan oluşmaktadır. 98 tane sütun işlenmiş korint düzeninde, 11 tanesi ise yarı-işlenmiş düzendedir. 169 tane başlık ise hiç işlenmemiş olmakla beraber impost başlık görevini eda etmektedir (Şekil 2.31-2.32). Başlıklar günümüzde Marmara Adası olarak bilinen eski adı Prokonnesos olan yaklaşık 2 bin yıllık olduğu tahmin edilen mermer ocağından gemiler aracılığı ile tam işlenmemiş halde getirildiği düşünülmektedir.³⁰ Kaynaklara göre mermer ocağından getirildikleri tarih 5.yy olarak söylenebilir. Ağırlıklı olarak taşıyıcı elemanların başlık ve kaidelerinin Prokonnesos mermer ocağında üretilmiş bir yerde istif edilmiş malzemeler oldukları, özellikle sarnıç için yapılmadıkları görüşü mevcuttur. Başlıkların standart bir yapıları yoktur ve değişkenlik gösterebilmektedir. Aşağıda paylaşılan sütun başlık görselleri Şehnaz Önlü tarafından yazılan “Yerebatan Sarnıcı'nın Taşıyıcı Elemanlarının Analizi” tezinden alınmıştır.

Şekil 2. 31. İşlenmemiş İmpost 1. Tip Sütun Başlığı (Aras Neftçi)

³⁰ Asgari, 1995:280

Şekil 2. 32. İşlenmemiş İmpost 2. Tip Sütun Başlığı Örneği (Aras Neftçi)

Genellikle süslü olmayan, sade olan İmpost sütun başlıklarının alt kısmı yuvarlak, üst kısmı ise kare formludur. Bunlara aynı zamanda sepet başlık da denilmektedir (Şekil 2.33).

Şekil 2. 33. İşlenmemiş İmpost Sütun Başlığı

Sarnıç içerisinde korint düzeninde olan 1. Tip olarak adlandırılan sütun başlığından 87 adet, korint düzeninde olan 2. Tip olarak adlandırılan sütun başlığından ise 5 adet bulunmaktadır (Şekil 2.34-2.37).

Şekil 2. 34. Korint Düzeninde 1.Tip Sütun Başlığı, (Özer Özsarı-Sibel Özbilgiç)

Şekil 2. 35. Korint Düzeninde 2.Tip Sütun Başlığı (Özer Özsarı-Sibel Özbilgiç)

Şekil 2. 36. Korint Düzeninde Yarı-işlenmiş Sütun Başlığı (Aras Neftçi)

Şekil 2. 37. Korint Düzeninde Yarı-işlenmiş Sütun Başlığı örneği (Aras Neftçi)

Yapılan araştırmalara göre sarnıçtaki sütun başlıklarının farklı yapılardan getirilerek devşirme olarak kullanıldıkları öngörülmektedir. Kaide olarak kullanılmış 13 adet süslü saçaklık parçası ise “Theodosius” dönemine tarihlendirilmektedir. Kaide olarak kullanılan Medusa isimli mimari elemanlar ise Çemberlitaş’tan getirildiği teorisi vardır. Sarnıçtaki işlenmiş pedestaller, silmeli mermer blok parçaları, Gözyaşı Sütunu ve yazıtlı sütun gövdesi parçalarının birbirinden farklı yapılara ait oldukları, 5. yüzyılın sonuna tarihlenen 87 adet Korint düzeninde sütun başlıklarının da Nika İsyanı sırasında yıkılan, Bazilika’dan geldiği yapılan araştırmalardan bilinmektedir. Silme mermer bloklardan ise sarnıçta 6 adet bulunmaktadır. Sütun kaidelerinin çoğu ion kaide olarak adlandırılan attik tipi kaidelerdir. Sarnıçta 1 tane devşirme kare planlı sütun gövdesi ile birlikte devşirme olan sütunların altında kısa gelmesi sebebiyle ikinci bir malzeme kullanılarak yükseltilmiş olanları, İmpost başlık ve kaide olarak kullanılan saçaklık parçası da mevcuttur³¹ (Şekil 2.38-2.40).

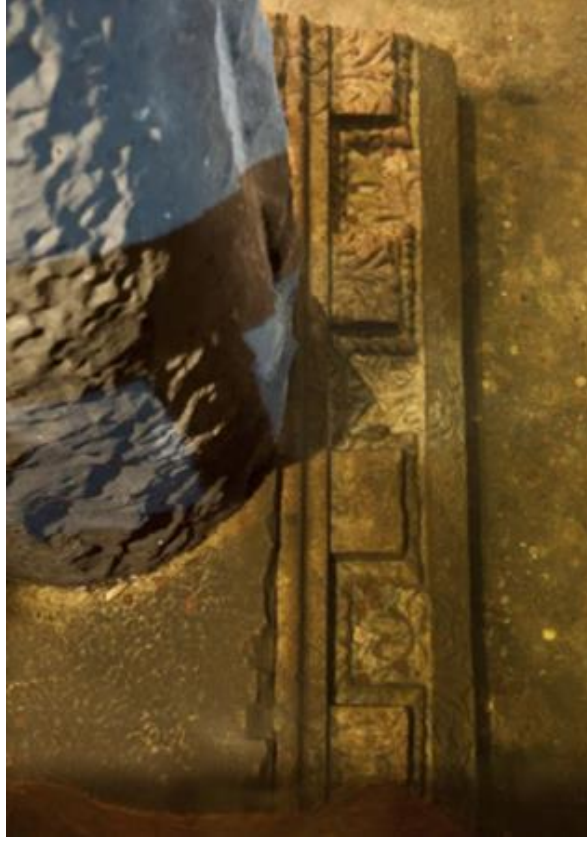
³¹ Önlü, Ş. (2010). Yerebatan Sarnıcı Nın Taşıyıcı Elemanlarının Analizi (Doctoral dissertation, Fen Bilimleri Enstitüsü).

Şekil 2. 38. Alçak kalan sütunun eklemeye yapılarak yükseltilmesi örneği

Şekil 2. 39. Yerebatan Sarnıcında İmpost Başlık Olarak Kullanılan Saçaklık Parçası (Özer Özsarı-Sibel Özbilgiç)

Şekil 2. 40. Kaide Olarak Kullanılan Saçaklık Parçası (Özer Özsarı- Sibel Özbilgiç)

Yerebatan Sarnıcı'nda iki adet işlenmemiş pedestal mevcuttur. İşlenmemiş pedestallerden biri 175x152 cm ölçülerinde ve dikdörtgenler prizması formundadır (Şekil 2.41). Toplamda 6 adet işlenmiş pedestal vardır (Şekil 2.42-2.43). Yukarıda değinildiği üzere, sarnıçta her biri 9 metre yüksekliğinde olan 336 adet sütun mevcuttur. Aralarındaki mesafe 4.80 metre olan bu sütunların köşeli biçimde olan birkaç tanesi hariç ekseriyeti silindirik formdadır. Bu sütunlar içerisinde ağlayan sütun olarak da bilinen Gözyaşı sütununun devamlı ağlayarak sütunu yaşlı bıraktığı, Bazilika'nın inşasında ölen binlerce kişiye ithafen özel olarak yapıldığı rivayetleri vardır. Göz yaşı sütunu incelendiğinde, stilize edilmiş bir ağaç gövdesini andırdığı sütun gövdesinden belli olmaktadır (Şekil 2.44-2.46).

Şekil 2. 41. İşlenmemiş Pedestal Örneği (Şehnaz Önlü)

Şekil 2. 42. İşlenmiş Pedestal Örneği (Aras Neftçi)

Şekil 2. 43. Medusa Başı ve İşlenmiş Pedestal Örneği (Aras Neftçi)

Şekil 2. 44. Gözyaşı Sütunu (Ağlayan sütun)

Şekil 2. 45. Gözyaşı sütununun olduğu alana bakış

Şekil 2. 46. Gözyaşı Sütunu

3. SEYEHATNAMELERDE YEREBATAN SARNICI

Çalışmanın konusu olan Yerebatan Sarnıcı'nı kapsamlı bir şekilde incelerken, istifade edilen kaynaklardan biri de o döneme ışık tutan seyahatnameler olmuştur. İstanbul'un Sultanahmet bölgesini ve Yerebatan sarnıcını ziyaret eden ve bölge ile ilgili araştırmalar yapan birçok seyyah olmuştur. Bu durum seyyahların günümüze ışık tutmalarına vesile olmuştur. Bizans Dönemine ait bazı sarnıçların işlevleri dışında kullanıldığı ayrıca bilinmektedir. 15. yy. gezginlerinden Cristoforo Bundelmonti³² ve 1573 yıllarında İstanbul'a gelen Alman İlahiyatçı "Stephan Gerlach" Kariye Camii'nin batısındaki bir sarnıcın iplik atölyesi olarak kullanıldığını ifade etmiştir. Sarnıçlar rutubetli ve loş ortamı sevmelerinden ötürü bir dönem pamuk iplik üretimi yapılan, içerisinde iplikçilerin çalıştığı, depo veya atölye olarak kullanıldığı mekanlar olmuştur. Buna Salmatomruk Sarnıcı olarak bilinen diğer adı ile İpek Bodrumu Sarnıcı örnek gösterilebilir (Şekil 3.1). Yerebatan Sarnıcı ilgili araştırma yapan ve yapıyı gezi notları arasına alan topoğrafya uzmanı, doğa bilimci 16. yy. döneminde İstanbul'da araştırmalar yapan Petrus Gyllius'tur.³³ 1544-1555 tarihleri arasında İstanbul'da yaşayan, Bizans kalıntılarını araştırmak için Fransa'dan İstanbul'a geldiği bilinen Petrus Gyllius, yapının varlığını sarnıç üzerindeki bir evin içine girerek tespit ettiği söylentileri vardır. Evlerden sarnıç tonozlarının belirli yerlerinden delikler açılarak kuyu yöntemiyle su çekildiğini gördüğünde yapının varlığını tespit etmiştir.

³²İtalyan Seyyah ve papaz (d: 1386 – ö: 1430)

³³P.Gyllius The Antiquities of Constantinople Yay.Ball and Musto New York 1988 s.111-112.

Şekil 3. 1. İpek Bodrum Sarnıcı'nda çalışan bir iplikçi ustası (Guillaume Berggren) Tarihi Yarımada'nın Sütunlu Mirası: Sarnıçlar –Kerim Altuğ)

Petrus Gyllius sarnıç içerisinde oldukça büyük balıkların dolaştığından da bahsetmektedir.³⁴ Gyllius, sarnıcın ölçüsünü 336 ayak uzunluk ve 182 ayak genişlik, çevresinin ise 224 Roma adımı olarak tespit etmiştir. Yapının duvar, üst örtü ve kemerlerinin tuğladan yapıldığını gözlemleyerek içerisinde ise 336 adet mermer sütun olduğunu belirtmiştir.³⁵

Petrus Gyllius'un İstanbul'a geldiği zaman diliminden yaklaşık 25 yıl sonra, takriben 1581 tarihinde İstanbul kadısı, Ayasofya Camii Vakfı mütevellisine gönderilen bir tebliğ de Ayasofya civarında bulunan Üskübi Mahallesi'nde Herseklioğlu Bodrum diye anılan bir yer ile ilgilidir. Sakinler bodrumdaki suyun has bahçeye aktığı ancak mahallede biriken çöpler nedeniyle suyun kirlendiğinden şikayetçidir. Yaya kaldırımının altından açılan yeni bir kanal yolu ile kirli suların Ayasofya “kehriz veya karizine”³⁶ bağlanması gerekmektedir şeklinde not

³⁴ Petrus Gyllius, *De Topographia Constantinopoleos Et de illius antiquitatibus*, Lyon 1561

³⁵ (Petrus Gyllius, *The Antiquities of Constantinople*, çev. John Ball (Londra: John Ball ve C.C.C: Oxon, 1729), 146-147.

³⁶ Yeraltında bulunan pis suların aktığı kanallar, lağım

düşülmüştür.³⁷ Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Yerebatan ismine rastlanmamış olsa da seyahatnamede adı geçen Ayasofya'da Hersek bodrum üzeri Ağa Mescidi olarak kaydedilmiş bir mescidin varlığından söz edilmektedir. Adını 1491 yılında inşa edilen Üskübi İbrahim Ağa Mescidi'nden alan Üskübi Mahallesi ile anılan yer, daha sonra Yerebatan Mahallesi'ne, seyahatnamede adı geçen Herseklioğlu bodrumu ise Yerebatan Sarnıcı'na dönüşecektir.³⁸ Dolayısıyla seyahatnamelerden anlaşıldığı üzere Yerebatan isminin 1700'lerin başından itibaren kullanıldığını söylemek yanlış olmaz.

Bunu takip eden yıllarda kronolojik olarak sırayı Antoine François Andreossy³⁹ almaktadır. İstanbul'da kaldığı kısa süre içerisinde şehirdeki su sistemleriyle çok ilgilenmiş ve bir de "Constantinople" adında bir kitap yazmıştır. Kitapta Yerebatan Sarnıcı hakkında da çeşitli bilgiler vermiştir.⁴⁰

Şekil 3. 2. Alman Arkeoloji Arşivi, (Pardoe, Ansichten des Bosphorus und Constantinopel, 1839, s. 108)

³⁷ BOA, A.DVNSMHM.

³⁸ Evliya Çelebi. Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 304 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu-Dizini. Cilt 1. Hazırlayan Robert Dankoff, Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006

³⁹ Paris'te Mühendislik eğitimi almış, Fransız Mühendis (d. 1633 - ö. 1688).

⁴⁰ A. F. Andreossy Constantinople et le Bosphore de Thrace, pendant les annes 1812, 1813 et 1814 et pendant 1826 Paris 1828

Yapı Petrus Gyllius'un keşfinin ardından Fransız Antoine-François Andreossy'nin 1818 yılında yeniden keşfine kadar Batılı seyyahlar nezdinde uzun bir süre unutulmuştur. Galatalı bir Frenklin iki seneye yakın uğraş sonucunda yerini tespit edebilmiştir ve sonrasında seyyahların devamlı ziyaret ettikleri bir yer haline almıştır.⁴¹ 1814 yılında Fransız sanatçı Michel François⁴² Yerebatan Sarnıcı'nı resmetmiştir (Şekil 3.3).

Şekil 3. 3. 1814 Tarihli Yerebatan Sarnıcı Gravürü (URL-10)

Yazar ve tarihçi Edwin Augustus Grosvenor⁴³ da sarnıç hakkında kronolojik olarak olayları sıraladığı İstanbul'un arkeolojik, sanat ve mimari tarihini içeren Constantinople kitabında ayrıntılı bilgiler vermektedir. Arkeolojik olarak en sahih bilgilerin 19.yy'ın ikinci yarısından geldiği söylenebilir. Bunu takip eden araştırmaların başında ise Yerebatan Sarnıcı ile ilgili o güne kadar yazılmış çalışma Mamboury ve Wiegand'ın çalışmalarıdır. Günümüzün bilgileri bile halen ona dayanmaktadır denilebilir.⁴⁴ Seyehatnamelerden de anlaşılacağı üzere seyyahlar Yerebatan Sarnıcı'nın özümsemesi adına birçok ipucu vermişlerdir. Sarnıç

⁴¹ Robert Walsh ve Thomas Allom, İstanbul Manzaraları: Rumeli'de ve Batı Anadolu'da Gezintilerle, çev. Şeniz Türkömer (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013), 51.)

⁴² Fransız Sanatçı, ressam (d.1796 – ö. 1827)

⁴³ Amerika'lı Tarihçi-Yazar (d. 30 Ağustos 1845 - ö. 15 Eylül 1936)

⁴⁴ E.Mamboury Th.Wiegand Kaiserpalaste von Konstantinopel Leipzig1934

keşfedilene kadar yaklaşık 1000 yıl unutulmuş olsa da araştırmalar doğrultusunda sarnıç hakkında detaylı bilgilere erişilmesine seyahatnameler vesile olmuştur. Seyahatnameler bir belge niteliğinde yapılacak çalışmalara ön ayak olacak çok önemli kaynak halini almıştır. Seyyahlar İstanbul'da gördüklerini aktardığında ya da resm ettiğinde sadece Yerebatan Sarnıcı için değil Bizans döneminden bu yana süregelen diğer sarnıçlar hakkında da ipuçları vermiştir. Tarihi yarımada içerisinde sarnıçların konum itibarıyla birbirleri ile olan ilişkileri dönem dönem izah edilerek geçirdikleri müdahaleler aydınlatılmıştır. Her sarnıç suyun toplanarak dağıtıldığı ana mecra olması hasebiyle önemli yapılar halini almışlardır. Buldukları ortama ayak uydurarak mevcudiyetlerini korumaya çalışmışlardır. İşte bu bağlamda, seyyahlar nezdinde Yerebatan Sarnıcı görkemli ifadesi ve büyüklüğü ile diğer sarnıçlara öncülük etmiştir.

4. MÜTEAKİP DEVİRLERDE GEÇİRDİĞİ ONARIM, MÜDAHALELER VE BU SÜREÇTEKİ GELİŞMELER

Yerebatan Sarnıcı var olduğundan bu yana depremler, yangınlar, istilalar, isyanlara şahit olmuş, öyküsü 1500 yıllık, kapalı sarnıçların en büyüğü, Bizans döneminden günümüze ulaşmış şaheser bir anıt eserdir. Erken Bizans döneminde ve öncesinde inşa edilen hamamlar, sarnıçlar suya olan önem ve ihtiyaçtan ötürü teorilerin oluşmasına ön ayak olmuştur. Açık veya kapalı olmak üzere Bizans döneminde inşa edilmiş sarnıçlar ile ilgili bilgiler derlenmiş bütünlük bir yaklaşım ile Yerebatan Sarnıcı'nın geçirdiği onarımlara, yapılan uygulamalara ve mahalle dokusunun değişimlerine, yaşanan olaylara değinilmiştir. Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde ki müdahaleler bu bölümün çoğunluğunu oluşturmaktadır. Restorasyon aşamalarını, koruma sürecini tarihsel kronolojiye uygun olacak şekilde, Bizans, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi başlıklarıyla ele alarak; resmi kararlar, raporlar, belgeler ışığında yapının bu zamana kadar nasıl süregeldiği kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır.

4.1. BİZANS DÖNEMİ

Yerebatan Sarnıcı diğer adıyla bilinen Bazilika Sarnıcı kurulduğundan beri isyanlara, istilalara, depremlere maruz kalarak, çeşitli onarımlar, müdahaleler geçirerek günümüze kadar gelebilmiştir. Bizans dönemindeki onarımlar belgelenememiştir. Emperyal kurgu bu korumayı sağlamış fakat kullanmayı, ileriye taşımayı düşünmemiştir. Yapılan araştırmalar neticesinde çevresinde ki yapılar ile yaşanan ilişkilerin ortaya çıkarılması sarnıcın Bizans döneminde belgelenemeyen onarımlara bir nebze de olsa katkı sağlamıştır. Akropolis üzerinde kurulan Byzantium kentinde ilk isale hattı olan Hadrianus'tan beslenen iki yapıdan bahsedilmektedir. Bu eserlerden ilki Büyük Saray diye adlandırılan Saray kompleksi diğeri ise 6. Yüzyılda İmparator Justinianus tarafından yaptırılan Yerebatan Sarnıcı'dır. Denizden 30 metre yükseklikte olduğu kaynaklardan bilinen bir Bizans eseri olan Yerebatan Sarnıcı o dönemde birçok kez birbirinden farklı olaylara şahit olmuş, coğrafi düzlemde yerini

hep muhafaza etmiştir.⁴⁵ Yerebatan Sarnıcı'nın çevresinde kentin en mühim eserlerinden Büyük Saray olarak bilinen, içerisinde, kilise şapel, kabul salonları, bahçeler, kamu binaları, hamamlar, muhafız kışlaları gibi birimlerin olduğu kompleks bir yapı olduğu düşünülen İmparatorluk Sarayı, kuzeyinde Augusteion meydanı, Zeuksippos Hamamları, kuzeydoğusunda Milyon (Million) taşı, Ayasofya ve Büyük Saray ile bağlantılı olduğu kaynaklardan bilinen Hipodrom bulunmaktadır (Şekil 4.1). İmparator Konstantin önderliğinde 4. Yüzyılda yapımına başlanılan Büyük Saray'ın Sarayburnu yamaçlarında kademeli olarak teraslama şeklinde inşa edildiği bilinmektedir. Tarihçi Bizans uzmanı Prof. Cyril Alexander Mango'ya göre Milyon (Million) anıtının Rekonstrüksiyon planında Septimus Severus⁴⁶ tarafından inşa ettirilen Zeuksippos Hamamlarının olduğu alan ve çevresindeki yapılar ile ilişkisi görülmektedir (Şekil 4.2). Zeuksippos Hamamları 196 yılından sonra Zeus Hippos ve Herakles Tapınakları'nın olduğu alana yaptırıldığı Preger, Chronicon Paschale ve Malalas'ın metinlerinden bilinmektedir.⁴⁷ Paschale metinlerine ve Codex Theodosianus'a göre 330 yılından sonra hamamın İmparator Konstantin tarafından yeniden inşa ettirildiği ve yapıya ait olduğu tahmin edilen Mese caddesi üzerindeki dükkanlardan gelen kira parası ile yapının bakımı karşılandığı görüşü mevcuttur.⁴⁸ Esasen kentte kurulan su şebekesinin yapımı ile ilgili çalışmaların Hadrianus dönemine isabet ettiği, sırasıyla İmparator Valens. 1. Theodosius, 2. Theodosius, Marcianus ve Justinianus dönemlerinde ise sürdürüldüğü düşünülmektedir.⁴⁹ Yapısal ve mimari özellikleri açısından sarnıçlar açık, kapalı ve emprovize⁵⁰ sarnıç olarak üç başlıkta toplanmıştır. İstanbul'da bulunan en önemli sarnıç tarihi ve anıtsallığı ile Yerebatan Sarnıcı örnek gösterilebilir. Trakya bölgesinden kente ulaştırılan Halkalı suları Theodosius döneminde saray için kullanıldığı kaynaklardan bilirse de Müller-Wiener'e göre Justinianos döneminde onarımları yapılarak bir sarnıca bağlandığı

⁴⁵ Crow vd., The Water Supply, s. 114.

⁴⁶ Severus ismiyle anılan Afrika sınırları içerisinde doğan 18 yıl hükümdarlık süren Roma İmparatoru (d: 145 ö: 211)

⁴⁷ Müller-Wiener, 2007:51

⁴⁸ Müller-Wiener, 2007:51, Kuban,2004:42

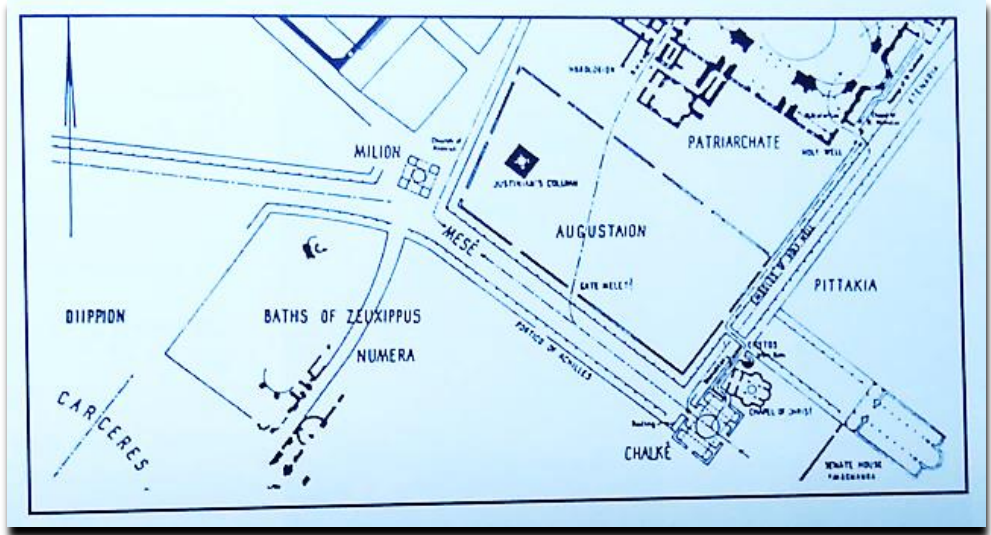
⁴⁹ J. Crow, The Water of Byzantine Constantinople, London 2008, s. 14-15

⁵⁰ Emprovize: Konutların altındaki bodrum kat olarak adlandırılan mekanların su geçirimsiz olacak şekilde sıvanarak sarnıca dönüştürülmesi,

teorisi vardır.⁵¹ Yerebatan Sarnıcı'nın I. Justinianus tarafından Halkalı Suları'nın entegre edilip bağlatıldığı yer olması muhtemeldir. I. Justinianus kaynaklarına göre de Büyük Saray'ın Hadrianus su hattından beslendiği belirtilmektedir.

Şekil 4. 1. Büyük Saray yapısının günümüzdeki hali (URL-11)

Şekil 4. 2. Zeuksippos Hamamları, Milyon (Million) taşı ve çevresindeki yapılar

⁵¹ Wolfgang Müller Wiener, İstanbul'un Tarihi Topografyası, (Çev. Ülker Sayın), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001, s. 271

Sınırlı sayıda olan su kaynaklarının Roma döneminde inşa edilen isale hatları ile kent içerisine ulaştırılarak su ihtiyacı karşılanmıştır.⁵² Bizans Dönemi'nde yaklaşık 120 bin kişilik bir nüfusa suyun temin edildiği arşiv belgelerinden bilinmektedir. 4. Yüzyıl sonlarında yapımına ağırlık verilen sarnıçlar kentin dış su kaynaklarına bağımlılığını azaltmak için inşa edilmiştir. Sarnıçlar Roma döneminde su akışının tazyik ile yönlendirilememesinden ötürü yüksek bölgelerde inşa edilmiştir. Henry Maguire⁵³ kent nüfusunun artmasından ötürü konutlar, dini yapıların ve bahçelerin ihtiyacı için sarnıçların inşa edildiğinden bahsetmiştir.⁵⁴ 1204 tarihli Latin istilasında şehre su sağlayan isale hatları tamamen kullanılamaz hale gelmiştir. Sarnıçların birçoğu doldurularak çukur bostanlara dönüştürülmüştür. Doğu Roma döneminde 75 adetten fazla kapalı sarnıç yapımının varlığı söz konusudur. Tarihi yarımada içerisinde sarnıçların sayısı hakkında kesin bir şey söylemek mümkün olmamaktadır. 'Strzygowski ve Forchheimer'ın Die Byzantinischen Wasserbehälter von Konstantinopel' isimli kitabında 4 adet açık sarnıçla birlikte 40 adet kapalı sarnıçtan ve netleştirilemeyen veya içine giremediği 24 adet sarnıçtan bahsedilmiştir. Kapalı sarnıçların o dönem ki kapasitesinin yaklaşık 200.000 metreküp olduğu kaynaklarda geçmektedir.⁵⁵

Bizans dönemine ait sarnıçları incelediğimizde her bir su yapısında Roma dönemi mimarisinin uzantıları görülmekle beraber günümüze ulaşmayanların çoğunun Bizans dönemi alt yapısını oluşturduğu açıkça görülmektedir. Bizans Sarnıçları İstanbul'un su ihtiyacını kemerler aracılığı ile karşılayarak isale hatları vasıtasıyla konutlara ve çeşmelere ulaştırıyordu. Yapılan araştırmalarda Saraçhane bölgesinde Bizans dönemine ait bir maksem ile su dağıtımı yapıldığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla suyun dağıtımı için Bizans döneminde maksemelerin kullanıldığını söylemek mümkündür. Roma döneminin izlerinin görüldüğü su şebekeleri ve diğer su yapılarına verilen önem Bizans döneminde de verilmiştir. Bizans dönemindeki sarnıçlar, kentin

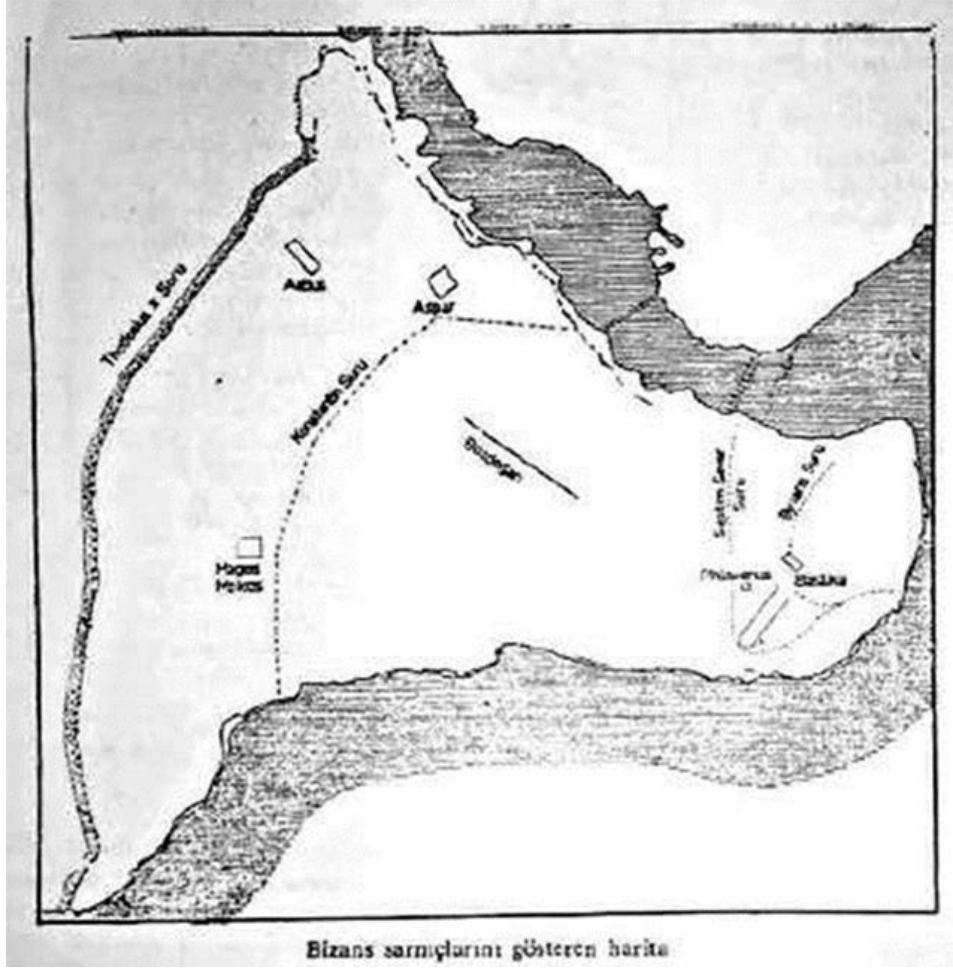
⁵² Kente su sağlayan isale hatları üzerine yapılmış en detaylı çalışmalar için bkz., Kâzım Çeçen, Roma Su Yollarının En Uzununu, İstanbul, 1996; James Crow, Jonathan Bardill ve Richard A. Bayliss, The Water Supply of Byzantine Constantinople [Journal of Roman Studies Monograph 11], London, 2008.

⁵³ İngiliz asıllı Bizans Uzmanı sanat tarihçisi

⁵⁴ Henry Maguire, "Gardens and Parks in Constantinople", *Dumbarton Oaks Papers*, 54, 2000, s. 261.

⁵⁵ Forchheimer, P., & Strzygowski, J. (1893). Die byzantinischen Wasserbehälter von Konstantinopel (Vol. 2). Verlag der Mechitharisten-Congregation.

farklı dönemlerine ait alanları şekillendirerek, gelişim sürecine ve ileriki zamanlarda yapılacak olan araştırmalarda ön ayak olmaktadır (Şekil 4.3). Bizans döneminin en mühim caddesi olan Mese Caddesi'nin odağında yer alan Yerebatan Sarnıcı anıtsal özelliğini hep muhafaza etmiştir.

Şekil 4. 3. Bizans Sarnıçlarını gösteren harita (URL-12)

4.2. OSMANLI DÖNEMİ

Yerebatan Sarnıcı Bizans döneminde sarnıç işlevini eda ederken, Osmanlı döneminde İstanbul'un fethinden sonra bir süre daha işlevini devam ettirmiştir. İslam'da durağan suyun tercih edilmemesinden ötürü sarnıç içerisindeki su padişahların ikametgahı olan Topkapı Sarayı'nın bahçelerinin sulanması için kullanılmıştır. Kendi su tesislerini inşa eden Osmanlı 16. yüzyıla kadar sarnıcı kullanmamıştır ve sarnıç atıl halde kalmıştır 16. yy.'dan sonra sarnıç üstünde ve çevresinde bir yapılaşmanın olduğu bilinmektedir.⁵⁶ Bizans dönemi su yapıları ve kaynakları Osmanlı döneminde kullanılmıştır. Sonrasında kendi su sistemlerini kurup geliştirerek suya ulaşımı daha rahat hale getirmiştir. Bizans dönemi sonlarında işlevini kaybetmiş kullanılamaz hala gelen isale hatlarının Fatih Sultan Mehmet tarafından yeniden onarımının yaptırıldığı da araştırmalardan bilinmektedir. Roma döneminde üç kaynaktan beslenen Halkalı suları genişleyen bölgede zamanla beslendiği kaynak sayısını arttırmıştır. Su sistemi ile ilgili en kapsamlı müdahale Kanuni Sultan Süleyman dönemine isabet etmektedir. İstanbul'un Fethinden sonraki belgelerde 1455 tarihli ilk onarımda, Stoudis Manastırı yerleşkesindeki yapılardan bahsedilirken sarnıç diye bir şeyden bahsedilmemiştir.⁵⁷ 1472 tarihli Fatih Sultan Mehmet Han Vakfiyesinde ise bodrumlar adında eski bir müştemilattan bahsedilmiştir.⁵⁸ Bodrumlar kelimesinin sarnıcı ifade ettiğini söylemek doğru olmaz. Çünkü 19. Yüzyılda sarnıcın vakıf malı olmadığı belgelerden bilinmektedir. Bizans dönemi sarnıçlarının birçoğunun Osmanlı dönemine geldiğinde çeşitli müdahale ve onarımlar geçirip işlevini sürdürdüğüne dair bilgiler mevcuttur. Kapsamlı bir restorasyonuna dair girişimler ise ancak 1846 yılında gündeme gelebilmiştir.⁵⁹ Seyehatnamelerde Yerebatan Sarnıcı başlığı altında bahsedilen Petrus Gyllius'un sarnıcı keşfinin detaylarını incelediğimizde mahallelinin sarnıçtan habersiz olmadığını çok rahat görmekteyiz. Sarnıcın tonozlarında delikler açılıp kova sarkıtılarak su

⁵⁶ Gyllius, P. (1997). İstanbul'un Tarihi Eserleri, çev. Erendiz Özbayoğlu, İstanbul, s.65.

⁵⁷ İnalçık, H. (2012). The Survey of Istanbul 1455: The text, English translation, analysis of the text, documents. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

⁵⁸ Ahmet Beyatlı, hazırlayan., Fâtiş Sultan Mehmed'in 877/1472 Tarihli Vakfiyesi (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2013), 213. 15

⁵⁹ Doğan Kuban, İstanbul Bir Kent Tarihi, İstanbul 1996, s. 262-264; İnciciyan, XVIII. Asırda İstanbul, (Çev. Hrand D. Andreasyan), İstanbul 1956, s. 19 vd.

çekildiği, Topoğrafya Uzmanı Doğa Bilimci Fransız Petrus Gyllius tarafından tespit edilmiştir. Gazeteci, yazar aynı zamanda tarihçi olan Beşir Ayvazoğlu ise sarnıçtaki suyun kullanımı ile ilgili Divanyolu kitabında, ramazan ayında Cevri Kalfa Sıbyan Mektebi'ne yakın bir evde iftar vakti, evin hanımı Hamdune ile ŞebSafa Kalfa arasında geçen konuşmadan bahsetmiştir. Bu konuşma sarnıçtan su çekildiğini onaylar niteliktedir. Sarnıç üzerindeki konutlarda yaşayan sakinler sarnıcın içerisindeki suyun nasıl geldiği, ne zaman inşa edildiği gibi kültürel miras bağlamında değerlendirilmesi gereken konularla pek ilgilenmemişlerdir. Sarnıç sakinlerin gözünde ihtiyaç halinde kullanılan bir su deposu olmaktan öteye gidememiştir. Bu durum bir yandan da sarnıcın öneminin anlaşılmasına da vesile olmuştur diyebiliriz. Belki kovalar ile su çekildiği eylemi fark edilmese idi sarnıcın varlığının keşfedilme süresi uzayabilirdi.

Osmanlı arşiv belgelerine göre sarnıcın Yerebatan adıyla 18. yy'da anıldığını söylemek mümkündür. Halk arasında Yerebatan sarayı olarak anılsa da bu durum başka bir saray olmayacağı anlamını taşımamaktadır. Asıl Yerabatan Sarayı'nın kalıntılarının günümüze ulaşmadığı, Silahdar Bıyıklı Mustafa Paşa Sarayı'ı adında bir yapı olduğu bilinmektedir.⁶⁰ Bıyıklı Mustafa Paşa Sarayı mahallenin kuzeybatısında, Çatal Çeşme Sokağı'nda bulunmakta idi. Öldükten sonra 3. Ahmet'in kızı Fatma Sultan'a tahsis edildiği, bir dönem defterdarlara mahsus olarak kullanılan Babıali'nin de Bıyıklı Mustafa Paşa'ya ait olduğu Osmanlı kaynaklarında geçmektedir.⁶¹ 1740 yılında Büyük Babıali yangınında saray ve ekleri yanmaktan kurtulamamıştır. Fındıklılı Süleyman Efendi yanan saray üzerine bir hamam inşa edildiğinden bahsetmiştir. Süleyman Efendi'nin bahsettiği hamam mahallenin kuzeydoğusunda bulunan, 18.yy sonunda inşası biten Cağaloğlu Hamamı'dır. Ahırların ise Yerebatan Sarnıcı civarında Çatal Çeşme Sokağı ile Milyon (Million) taşının olduğu alanda olduğu düşünülmektedir.⁶² Diğer bir kaynağa göre, 1803 tarihli Sermimar İbrahim Kami tarafından çizilen haftancı esnafına tahsis edilmiş arsa ve çevresini gösteren planda Ayasofya meydanı tarafında, Dört Yol ağzında sarnıcın girişinin olduğu yer "Yerebatan Ahuru" olarak gösterilmiştir (Şekil 4.4).

⁶⁰ Yozgat Bozok doğumlu küçük sipahi lakabı ile anılan Osmanlı Dönemi'nde sadrazamlık yapmış, Kaptan-Derya, silahdar ve şair-(d: 1638 – ö: 1698.)

⁶¹ BOA, D. BŞM 1610/40 vrk.no.2 (1709).

⁶² BOA, AE.SABH 1. 24657 vrk.no.1 (1789)

Osmanlı Döneminde sarnıcın üzerine evler ve konaklar inşa edilerek mahalle kültürünün temeli atılmış oldu. Fatih Sultan Mehmet döneminde (1451-1481) Satırbaşı Mehmet Ağa tarafından Üskübiye Mescidi yaptırılmıştır (Şekil 4.5). Zamanla sarnıcın üstünde yoğun bir yerleşme söz konusu olmuş⁶³ ve ilerleyen dönemlerde buna bağlı olarak da sarnıç kolonlarında çatlaklara sebebiyet vermiş etkenlerden biri olmuştur. Konutlar Üskübiye Mescidi'nin çevresinde değil, mahalleyi ikiye bölen Yerebatan Caddesi üzerine dizilmiştir. Peş peşe gelen yangınlar konutları yok etmeyle karşı karşıya bıraksa da mahallenin merkez doğrultusu olan caddenin şeklini değiştirmemiştir.

Şekil 4. 4: Haftancı esnafına tahsis edilen arsalar ve çizimi (BOA, C.ML 21757 (1803). (URL-13).

⁶³ S.Eyice, 1994 (g): 503)

Şekil 4. 5. 24 Temmuz 1959 Tarihli Üskübiye Mescidi (Hera Rest. Arşivi)

Osmanlı döneminde iki defa restore edilen sarnıcın ilk onarımı 18. yüzyılda III. Ahmet döneminde, Lale Devri Başmimarı olarak addedilen Kayserili Mehmet Ağa tarafından gerçekleştirilmiştir.⁶⁴ Kayserili Mehmet Ağa'nın yapının termimi için görevlendirilmesi esere atfedilen önemi göstermektedir. Daha önce çeşmeler inşa etmiş ve onarmıştır. Birçok önemli eserde imzasının olması ve su yapılarına aşina olması sebebiyle sarnıç onarımı için görevlendirilmiş olması muhtemeldir.

Ayasofya Camii'ne giden yolun altındaki kemerlerin çökmesi nedeniyle 1722 yılında sarnıçta yapılan çalışmalar, Yerebatan Sarnıcı'nın ulaşılan ilk restorasyon girişimleridir. Onarımlar daha çok Esad Efendi Konağı sonrasında kütüphane olup birkaç işleve bürünecek olan yapının avlusunun altında kalan bölge ile sarnıç girişi çevresinde yoğunlaşmıştır. Bu teşebbüsler Kahve mukaatası⁶⁵ İvaz Mehmed Ağa'nın maharetiyle yapılmıştır. Mimar Ali Ağa ve Hassa Mimarbaşı Kayserili Mehmed Ağa'nın keşif defterine göre restorasyon esnasında sarnıçtaki “ *sekiz adet kubbelerin tahtına müceddeden tuğla ile cila sıvalı sekiz adet payeler*” yerleştirildi ve açıklık

⁶⁴ Bayraktar, 1994:116

⁶⁵ Mukaata: Osmanlı döneminde geliri doğrudan hazineye kalan arazi

kapatılmıştır bilgisi teşebbüsün mahiyetini ortaya koymaktadır.⁶⁶ Sarnıçta tuğla örülerek yığma bir şekilde kapatılan sütunlar da sarnıç içerisindeki taşıyıcı elemanlara koruma adına uygulanan en önemli müdahaledir.

1750'li yıllarda Yerebatan Sarnıcı arsası 1. Mahmut Kütüphanesi Vakfı'nın mülkiyetine geçmiştir. O dönem ardı sıra yaşanan yangın felaketleri mahalle dokusunun şekillenmesine sebep olmuştur. 1755 tarihinden sonra sarnıç arsasının bir kısmı terzilere tahsis edilmiş ve kaynaklara göre 5 yıl sonra çıkan yangınla tekrar yanmıştır.⁶⁷ 1765 tarihli, Yerebatan ahırları ile ilgili keşif defterinde yıkılan tonozların kapatıldığı ve duvarların örüldüğünden bahsedilmiştir. Sarnıç girişi tarafında yıkılmış olan tonozların kapatıldığını çağrıştıran bir takım verilere değinilmiştir. Deftere göre yıkılmış olan duvarlar yenilenerek duvarı yükseltmek için üzerine başka bir duvar daha örülmüştür. Diğer bahsi geçen bilgi notu ise, yenilenen su kuyusunun tulumbası ile ilgilidir. Kaynağa göre su, bahsi geçen tulumba sayesinde sarnıçtan çekilmekte idi.⁶⁸

1790 yılına gelindiğinde aynı bölgede başka bir müdahale yapılmıştır. 1803 tarihli Yerebatan Caddesi girişini "Mehterhane" tarafındaki 'dört yol ağzı' olarak işaretlenen planda görmek mümkündür.⁶⁹ Haftancı esnafının mahalle içerisinde yer alması ve parsellerin cadde üzerinde sıralanması caddenin mahalle merkezini şekillendirdiği izlenimi vermektedir. Daha sonra Haftancı esnafına ait binalar da 1803 tarihinde çıkan bir yangın sonucunda yok olmuştur. Bu olumsuz gelişmelerden ötürü yer arayışına gidilerek Sermimar İbrahim Kami tarafından mahallenin ölçeksiz bir vaziyet planı çizilmiştir.⁷⁰ Yapı adalarını ve birbirleri ile olan ilişkisini gösteren plan notları ve çizimi incelendiğinde etrafının duvarla çevrili olduğu, terzilere tahsis edilmiş arsa içerisinden dikdörtgen bir çizimle kapı çizilerek caddeye çıkışın sağlandığı, arsaların karşılıklı olarak cadde boyu eksenli ayrıldığı görülebilmektedir. Kapı olarak gösterilen yerin hemen karşısında "*tarik-i haris*" olarak not düşülen yerin çıkmaz sokak olduğu düşünülebilir. Milyon (Million) taşının olduğu alanın sonrasında Şeftali Sokak olarak bilinecek yerin Yerebatan ahırları olduğu söylenebilir. Plan

⁶⁶ BOA, MAD. 8947 S.153 (1722). Ayrıca bkz. Muzaffer Erdoğan, Lale Devri Başmimarı Kayserili Mehmed Ağa, (İstanbul:İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, 1962, 27)

⁶⁷ BOA,TS,MA 830/7 vrk.no.2 (6 Ekim 1783)

⁶⁸ BOA, C.DH. 1177 vrk. no.2(27 Zilhicce 1178(17 Haziran 1765)

⁶⁹ BOA, C.ML. 21757 vrk. No.1 (1803)

⁷⁰ BOA, C.ML. (1803)

mahalle dokusunun kent morfolojisindeki yerini açıklar niteliktedir. Mahalleyi bir bıçak gibi dümdüz kesip karşılıklı iki bölgeye ayıran Yerebatan Caddesi'nin Ayasofya tarafında kalan kısmı “*Mehterhane Dört yol ağzı*” olarak planda not düşülmüştür. Burada sadrazam mehterlerine ait bina bulunmakta idi. Binanın altındaki taşıyıcı sisteminin bir kısmının ve duvarın çöktüğü yerin sarnıç olduğu Mimarbaşı E. Bekir'in hazırladığı keşif defterinden bilinmektedir. Yıkılan duvar aslına uygun olarak inşa edilmiş ve yola bakan cephede bina altında kalan duvara horasan harcı uygulaması yapılarak, yıkılan kısımdan elde edilen başlıklı sütunlar yardımı ile yapının güçlendirilmesi sağlanmıştır.⁷¹ Daha önce üzerinde Üskübi Mescidi olması hasebiyle Üskübi Mahallesi olarak anılan yer, 18.yy sonlarında Yerebatan Mahallesi olarak anılmıştır.

Sermimar İbrahim Kâmi, 1805 yılında Yerebatan ahırlarının bahçe tarafında yıkılmış olan alana arabaların teknik bakımında kullanılan malzemelerin muhafazası için sundurma ve duvar inşa etmiştir. Bu tarihte yapılan çalışmaların genellikle ahırlarla ilgili olduğu söylenebilir. Kaynaklarda yapılan çalışmalar esnasında kayık anlamına gelen mavna kelimesinin kullanılması ise sarnıca ulaşılma isteğini göstermektedir. Sarnıca müdahale edilip korunması fikri ile hareket ediliyordu belki ama müdahale noktasında fikirler fiiliyata geçmiyordu. Sarnıcın içerisindeki çamur ve balçık tabakası temizlenmeden müdahale yersiz olacaktı. Bu nedenle yapıya herhangi bir müdahalede bulunulmadığı, bulunulması için de 40 yıl kadar daha beklenecek idi.

Yukarıda da bahsedildiği gibi sarnıcın onarımına ilişkin kararlar alınmış fakat uygulamanın maliyetinin yüksek olabileceği sebebiyle masraflar hazine tarafından karşılanmamıştır. Onarım ve tamir faaliyetleri sarnıç içerisindeki çamurun temizlenmesi ile sınırlı kalmış olup uygulamaya geçilmemiştir. Sultan Ahmet Camii bölgesindeki Kılıçhane altında inşa edilen Rüstem Paşa Sarnıcı için durum farklıdır. Sarnıcın tamir edilmesi; masrafların yüksek olmamasından ötürü olacak ki vakıf tarafından tamiri uygun görülmüştür.⁷²

1846 tarihinden önce Yerebatan Sarnıcı'na kısmi müdahaleler yapılmış olsa da kapsamlı müdahalelere dair girişimler ancak 1846 tarihinde gündeme gelebilmiştir.

⁷¹ BOA, C.AŞ 24308 vrk. no.1(1790

⁷² BOA, İ.MSM. 7/124 vrk. no.12 (1846)

1846 tarihinden sonra ise su bendleri, Yerebatan ve Rüstempaşa sarnıçlarında bulunan çamurların temizlenmesi konusunda bir keşif defteri hazırlanarak evkaf nezaretine gönderilmiştir.⁷³ Söz konusu keşif defteri incelendiğinde, Yerebatan Sarnıcı'nın restore edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Sarnıcın tamiri için çok fazla para gerektiği bu nedenle restorasyonundan vazgeçildiği belirtilmiştir.⁷⁴ Sarnıçta yapılan çalışmalar çamurun temizlenmesi ile sınırlandırılmış, daha önce hazırlanan keşif defterine göre sarnıçta 150 metre uzunluğunda, 60 metre genişliğinde ve 3 metre derinliğinde bir çamur tabakası olduğundan bahsedilmiştir. Çamur olmasından ötürü zemin detaylarına hakim olunamamıştır. Tersaneden getirilen bir kayık ile birkaç usta sarnıç içerisinde incelemelerde bulunmuştur. Esad Efendi Kütüphanesi diye bahsedilen yerin altında kalan tonoz ve kemerlerin yıkıldığını tespit ederek horosan harçlı perde duvarın yapılması yönünde görüş bildirmişlerdir.⁷⁵

19 yüzyıl onarımlarının ikincisi 2. Abdülhamit dönemine (1876-1909) isabet etmektedir.⁷⁶ Yerebatan Sarnıcı'nın güneybatısındaki alan doldurulmuş ve etrafı duvar ile çevrilmiştir. Onarımın yapıldığı belgelenmiş fakat teknik ekibin kimliği tespit edilememiştir. Bu dönemde İstanbul'da yeni başlayan seyahatler nedeniyle sarnıcın girişinin açıldığı, içerisine yerleştirilen bir kayıkla kısa ziyaretler yapıldığı seyahatnamelerden ve fotoğraflardan anlaşılmaktadır (Şekil 4.6-4.7).

⁷³ A.MKT 61/89)

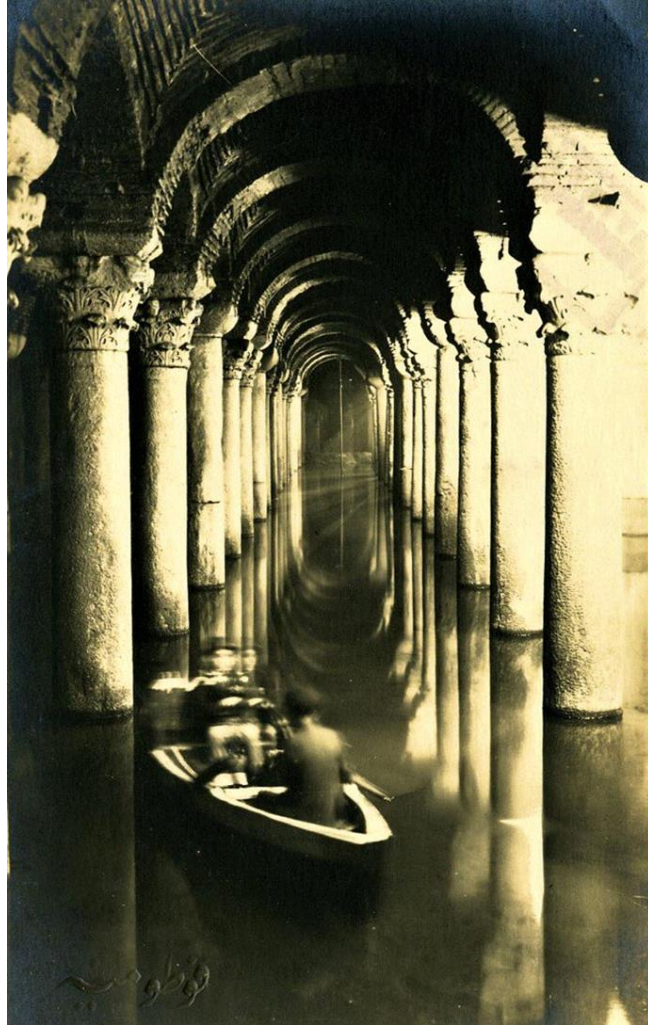
⁷⁴i:MSM 7/124 syf.8).

⁷⁵ BOA, İMVL.86/1759 (1846).

⁷⁶ Mamboury,1953:254-255

Şekil 4.6. Atatürk Kitaplığı Arşivi, (1920) (URL-14).

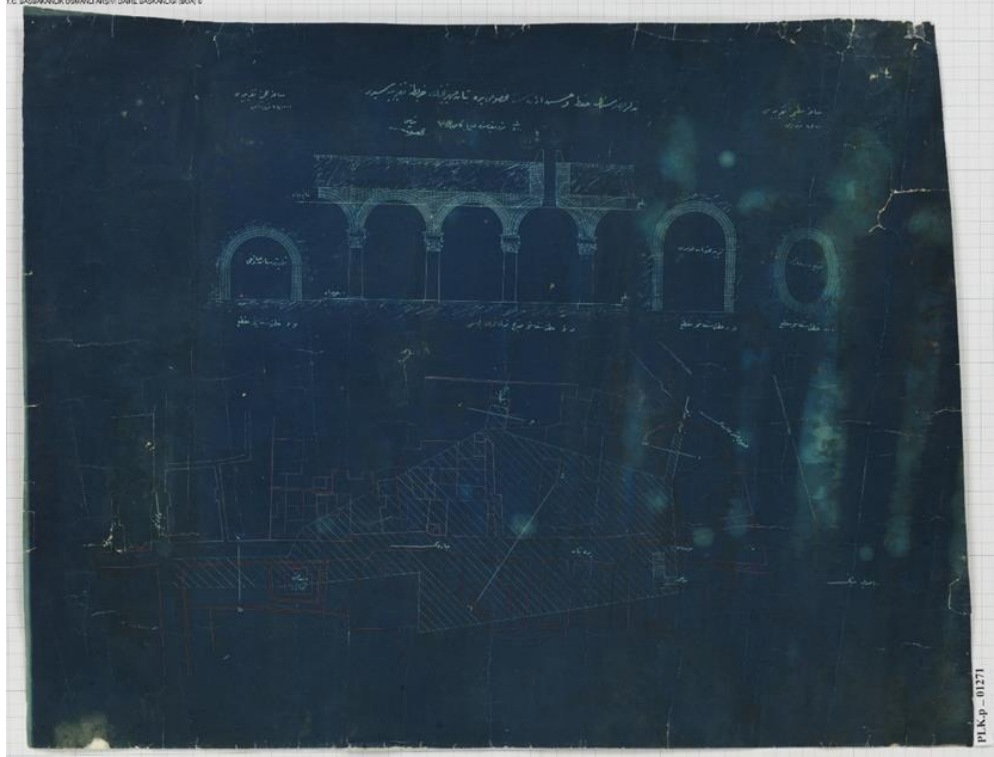
Şekil 4. 7. Atatürk Kitaplığı Arşivi, (1920). (Ahmet Münir) (URL-15)

Su yollarının onarımı, sevk ve idaresi 19.Yüzyıl ortalarında Şehremaneti'ne devredilmiş, yapılan masraflar ise devlet bütçesi, belediye ve hayırsever vatandaşlar tarafından karşılanmıştır. Birçok vakfin ortak kullanımında olan su masrafları ise eşit bir şekilde paylaştırılmıştır. 1854 tarihinde oluşturulan İstanbul Şehremaneti'nin ilk nizamnamesine göre suların idaresi Şehremi'nin yetkisinin dışında tutulmuş ve 1876 yılında Şehremaneti'nin devredilmesine kadar geçen süre zarfı içerisinde, Evkaf Nezareti su tesislerinin onarım ve inşasını üstlenmiştir. 1826-1854 yılları arasında Su kaynakları ile ilgili dağıtım ve işletilmesi Su Nezareti'nin, bakım, onarım işleri ise Evkaf Nezareti'nin kontrolündeydi. 1907 yılına kadar Şehremaneti bünyesinde yer alan Su nezareti 1908 yılında yeniden Evkaf Nezareti'ne devredilmiş ve daha sonra da Miyah-ı Vakfiyye Müdüriyeti kurulmuştur. Bunun sebebi olarak Su Nezareti'nin yetersiz kalması gösterilmiştir. 19.Yüzyılda vakıflar maddi açıdan rahatlamak için masrafların karşılanması amacı ile vakfa ait suların satışını yapıyor ya da kiralamaktaydı. Su yollarının inşaat ve tamiri işleri sözleşme karşılığında şirketlere verilmeye başlanmış ve bu şirketlerin sözleşme şartlarına göre hareket edip etmedikleri ise takip altına alınmıştır. Buna örnek olarak Terkos (Dersaadet A.Ş) Su Şirketi'nin taahhüt ettiği durumların uygulanıp uygulanmadığının soruşturulması gösterilebilir.⁷⁷

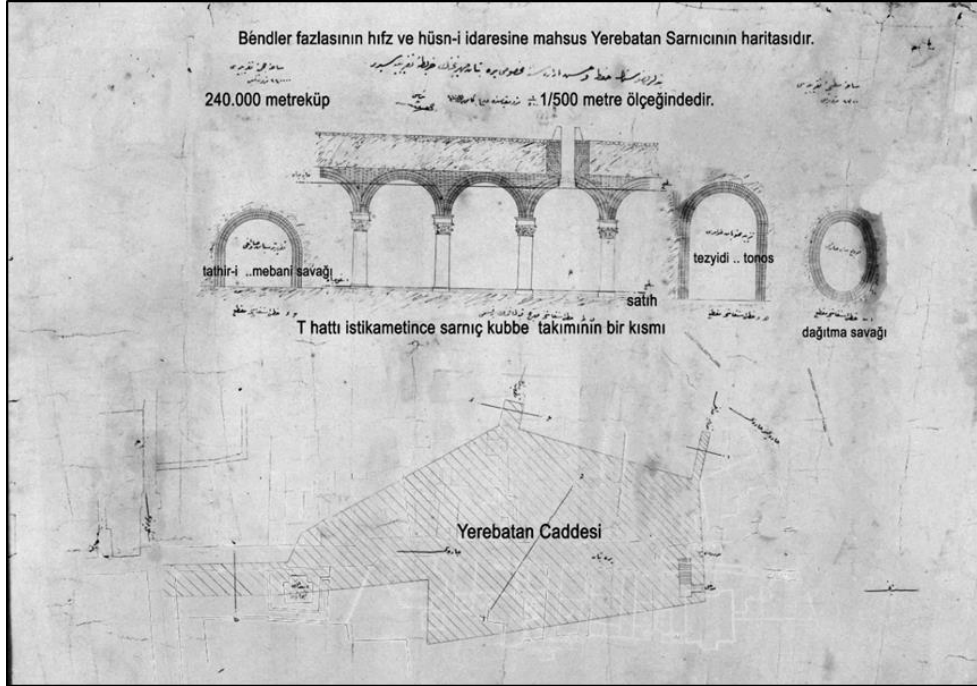
1893 Tarihli yayınlanan Forchheimer ve Strzygowski'nin Yerebatan Sarnıcı'nın planlarından yaklaşık bir sene sonra 1/500 ölçeğinde başka bir plan daha hazırlanmıştır. Planda sarnıcın temizleme savaklarını, çıkış noktasını ve Osmanlı ölçüsü olan 'zira' yerine metraj hesabı kullanıldığı görülmektedir. Plan sarnıçta çamur temizliğinin nasıl yapıldığını göstermesi açısından önemli bir örnektir. Diğer sarnıçlarda böyle bir temizleme metodunun resmedilmemesi sebebiyle örnek bir şablon olacağı düşünülebilir. Kesit detayı incelendiğinde 'makta' diye adlandırılan yerin üstüne yerleştirilmesi düşünülen kafes ile ilgili olduğu görülmektedir. Çizime bakıldığında kemerlerin arasındaki boşluktan, örülü kemer yanlarından düzgün bir şekilde zemine doğru çıkan kilit taşını görmek mümkündür. Seyyahların ziyareti

⁷⁷ İlhan, M. Mehdi. (2008). Osmanlı Su Yollarının Sevk ve İdaresi. Tarih Araştırmaları Dergisi

esnasında şahit oldukları, sakinlerin kovalarla su çektikleri deliklerden biri olduğunu göstermesi açısından önemlidir (Şekil 4.8-4.9).

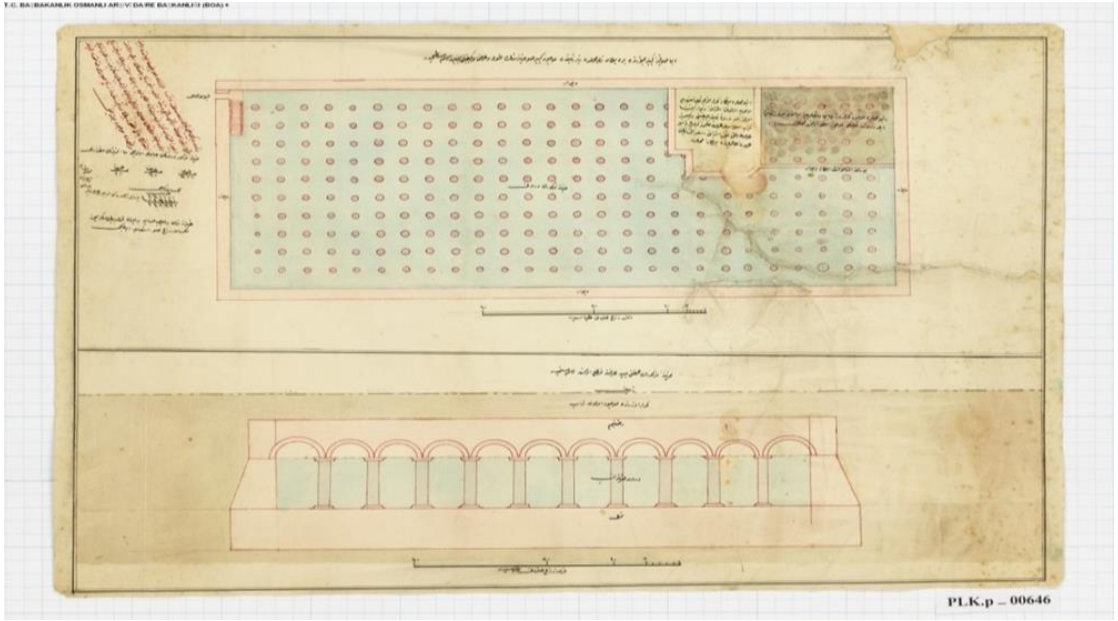

Şekil 4. 8: Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı

Şekil 4. 9. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı

Son iki maddede detayları verilen yazışmalar sırasında sarnıcın plan ve kesiti sarnıcın içerisinde keşif yaptıktan sonra suylu ve hamamcı ustalar tarafından hazırlanmıştır. Hazırlanan plan incelendiğinde diğer planların aksine ustalar sarnıç detaylarını olduğu gibi aktarmıştır. “PLK 646” numaralı haritanın sağ üst köşesinde yer alan “külliyetli moloz imlâ olunmuş” mahal diye bahsedilen kısmın Esad Efendi Konağı avlusu altında yıkılmış alan olduğu tahmin edilmektedir (Şekil 4.10). Abdülhamit döneminde güneybatı tarafında ikinci bir duvar örülmüştür. Yukarıda bahsedilen yıkılmış moloz dolu yerin yanında örülen duvar ve alanı görülmektedir.

Şekil 4. 10. Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, BOA, PLK.p. 646 (1846)

Yukarıda vaziyet planı ve kesiti olan çizimde Osmanlıca yazılmış notlar görülmektedir. Üst kısımdaki vaziyet planında “*Ayasofya-ı Kebir civârında Yerebatan nam mahalde zîr-i zeminde mevcud kebir su haznesinin tul ve arz ve keyfiyetini mübeyyin resm-i mustattahdır. Altmış zirâ Osmani mikyâsıdır*” şeklinde yazmaktadır. Alt kısımda kesiti ifade etmek için “*hazine-i mezkûrun umkunu mübeyyin arzına kat olunmuş resmi mustattahdır*” ifadesi kullanılmıştır. Planda herhangi bir tarih belirtilmemiş olmasına rağmen yazışmalar ve keşif defterlerinde sarnıcın durumunun plan notlarında belirtilen ile uyumlu olması planın tarihini 1846 olarak işaret etmektedir. Ve planda gösterilen sütunlar diğer planların aksine simetrik bir düzende gösterilmemiştir. Bu durum sarnıç içerisinde devşirme sütunların, malzemelerin

kullanıldığını kanıtlar niteliktedir. Planın köşesinde yer alan kısmın alt tarafında “inşası keşf olunan duvar” notu düşülmüştür. Kapının ve merdivenin gösterildiği mahalde ise yirmi dört saatlik zaman içerisinde harcanan suyun miktarı ve su tutma kapasitesi hesaplanmıştır. Kesit detayına gelince, en alt kısmından yukarıya doğru temel, onu takip eden sütunlar, kemerler, tonozlar ile en üst kısmın toprak kotu ve zeminle noktalandığı görülmektedir.

Şekil 4. 11. 19 Ocak 1895 Tarihli Başbakanlık Osmanlı Arşiv çalışmalarında çıkan sarnıç planı. (Hera Rest. Arşivi)

1894 tarihinde sarnıç üzerine Ayasofya Merkez Rüşdiyesi isminde bir okul inşa edilmesi düşünülmüş ve sarnıca bir heyet gönderilmiştir. Heyetin hazırladığı rapora göre tonozlar üzerinde bir metre toprak olduğu, bu nedenle temelin kazılamayacağını, içerisinde çamur olması sebebi ile tonoz kısmının sağlamlığının tespitinin yapılamayacağını, bu nedenle okul binası inşası kararından vazgeçildiği görüşünü bildirmişlerdir.⁷⁸

1894-1898 tarihlerinde çamur biriken sarnıcın üzerindeki mahallenin su tedarikinde sorunlar çıkmıştır. Durumun araştırılması için Evkaf Nezareti görevlendirilmiştir. Su sıkıntısı olan mahallede çeşme inşası için yer tespit edilmesi, suyun demir borularla çeşmelere akıtılması, sarnıcın eni ve genişliği, su tutma kapasitesi gibi basit bilgilerin bulunduğu bir raporun hazırlanması, sarnıç üzerinde bulunan hanelerin tespiti, hanelerin sarnıca- eğer var ise- zararlarının tespiti hakkında

⁷⁸ MF.MKT 201/20.

bir rapor yazılması istenmiştir⁷⁹. Hazırlanan raporda hanelerden sarnıca kuyular ve helalar açılarak sarnıcın kirletildiği belirtilmektedir.⁸⁰ Konu Şura-yı Devlet'te ele alınmış ve toplantıda 1857 tarihinde hazırlanan bir rapor gündeme gelmiştir. Kırkçeşme su yolları yakınında olan kuyuların demir kapaklarla kapatılması gerektiğine karar verilmiştir.⁸¹ Ancak sarnıcın bütününün restorasyonu hakkında alınmış bir karardan, daha önceden hazırlanmış bir keşif defterinden bahsedilmemiştir. 1894 tarihi itibarıyla hazırlanan rapora göre sarnıcın tek kaynağı Kırk.çeşme bendidir. Sebzeci Sokağı'ndan Esad Efendi Kütüphanesi'ne doğru uzanan bu bent 2.700 metrekare büyüklüğünde, 240.000 metreküp hacindedir.⁸² Emlak tahririndeki yazışmalara göre 1886 yılında mahallenin ışıklandırıldığından da bahsedilmiştir.⁸³ Buna etken olarak Topkapı Sarayı, Alay Köşkü, Soğukçeşme Sokağı, Çağaloğlu ve Babıali gibi yürüme mesafesinde, ana arter üzerinde olması gösterilmiştir. Konutların emlak vergilerinin belirlenmesi adına hazırlanan Emlak Tahrir defterinde mahalle üzerindeki yapıların büyüklüğü ilgili bilgilere yer verilmez iken mahallenin sınırları, mülkiyeti, sokakları ve üzerindeki yapılaşma ilgili detaylı bilgilere yer verilmiştir.⁸⁴

1898 tarihli bir belgeye göre, Şura-yı Devlet'in aldığı karar gereğince Kırkçeşme Suyolları civarında olan kuyulara demir kapaklar ve kilitler için 3976 kuruş gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca cadde ve sokaklarda, Yerebatan Mahallesi'nde tespiti yapılan kuyuların kapatıldığı belirtilmiştir.⁸⁵ 1898 tarihine konu olan evraklar da sarnıçtaki çamurun koleraya karşı bir önlem olarak temizlenmesi konusundadır. Yazışmalarda hanelerden sarnıca sızıntı olduğu tekrarlanmaktadır. Sakinlerin bu durumdan rahatsız oldukları belgelerden belli olmaktadır. Çözüm olarak yine Kırkçeşme Suyolları fazlasının mahzene verilmesi ve Halkalı Suyolları terazisinden tahsisat yapılması gündeme gelmiştir. Mahallenin kullanımına tahsis edilmiş, Çağaloğlu Hamamı önünde ve Ayasofya'da Soğukçeşme Caddesi'nde bir çeşme olduğu ve mahalle sakinlerinin bu çeşmeleri kullanabileceği belirtilmektedir.⁸⁶

⁷⁹ A.MKT.MHM.594/36

⁸⁰ MHM.594/36 sayfa 3)

⁸¹ MHM.594/36 sayfa 6

⁸² BOA. A.MKT.MHM. 594/36 vrk. no. 4 (1895).

⁸³ BOA, ŞD. 717/25 vrk. no. 2

⁸⁴ BOA, ML.VRD.d. 3797 vrk. no. 1a-12a

⁸⁵ MHM.594/36 sayfa 11.

⁸⁶ ŞD 787/13 s.1

Yapının restore edilerek bütün problemlerinin çözülebileceği tekrarlanmış ancak masraflı olması nedeniyle vazgeçilmiştir. Çözüm olarak ise mahalleye daha az masraflı olacağı düşünülerek yeni çeşmeler yapılması tavsiye edilmiştir. İlave olarak sarnıca gelen suyun zeminden yedi metre daha yukarda olduğu düşülmüştür. Mahalle sakinleri verdikleri dilekçede, mahallenin altında sarnıç olmasından dolayı kuyu kazamadıkları bu nedenle su sıkıntısı çektiklerini ve bend fazlası suların sarnıca verilerek sarnıcın temizlenebileceği görüşünü beyan etmişlerdir. Bu sebeple temizlik masraflarının karşılanması için Evkaf Nezareti görevlendirilmiş ancak nezaret hazırladığı bir raporda bu türden yatırımların kamu yatırımı olduğunu, dolayısıyla belediyenin sorumluluğunda olduğunu ve sarnıcın vakfa ait olmaması nedeniyle nezaretin sorumlu olmadığı yönünde itirazını dile getirmiştir. Cumhuriyet dönemi öncesinde sarnıcın ziyaretlere açıldığı ve bir Alman denizaltından getirilen bir bot ile Arkeolog Eckhard Unger'ın sarnıcı gezip keşif yaptığı bilinmektedir.⁸⁷ 1908 yılında Yerebatan Caddesi'nin genişletilmesi adı altında Sebzevatçı sokakta konumlanan bir hane yıkılmış⁸⁸ ve aynı sokakta yine bir evin yüzü ıslah çalışmalarından ötürü traşlanmıştır.⁸⁹ 1915 tarihinde ise 1/500 ölçekli Yerebatan Harik Mahalli haritası ve plan notları ile birlikte hazırlanarak mahalledeki sokakları ve konutları düzenleyen bir müdahale gerçekleşmiş oldu denilebilir. Yangın sonucu ise yok olan bölgedeki arsalarla ızgara plan sistemi uygulanmıştır. Üskübi camii arsasının bir kısmı yola dahil edilerek cami tarafındaki sokak çizgisi geriye çekilmiştir. Yerebatan giriş yapısı ve kütüphanenin olduğu hizadaki yapılar yangından etkilenmemiştir.⁹⁰ Mahalledeki hanelerin emlak vergilerini belirlemek amacıyla hazırlanmış emlak tahrir defterinde mahalle ve çevresindeki sokaklar caddeye ilave edilerek sokak düzeninin şekillenmiştir (Şekil 4.12).

⁸⁷ Yücel "İstanbul' da Bizans Sarnıçları II", 20; Semavi Eyice, "Yerebatan Sarayı", Düünden bugüne İstanbul Ansiklopedisi, c. 7 (İstanbul Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı), 503-5-4.

⁸⁸ BOA, DH.MKT. 2693/18 vrk.no.1. (1908)

⁸⁹ BOA, DH.MKT. 2751/86 vrk.no.1 (1909)

⁹⁰ Atatürk Kitaplığı, Hrt 5378 pafta no. 1 (29 Mart 1915)

Şekil 4. 12. Yerebatan Mahalli Haritası (Atatürk Kitaplığı, 29 Mart 1915)

1921 yılı sonlarına doğru Reşit Beyzade isimli birinin vermiş olduğu bir dilekçede sarnıç girişinin ailesine ait konağın içerisinde olduğunu ve 1. Dünya Savaşı yıllarında Alman mühendisler tarafından sarnıca elektrik tesisatı döşendiğini dile getirmiştir. Daha sonra İtalyan “De Orani Apolyon” şirketine konağın bahçesini kiraladıklarını ve şirketin Rus işçiler çalıştırarak iskele ve musluk gibi bir takım tamirat yaptıklarını ifade etmiştir.⁹¹ Olayın duyulmasının ardından sarnıca teftişe giden polis memurları tamirata durdurur. Yazılan raporda 300 civarında büyük sütundan oluşan sarnıcın Nureddin Bey’in elinden alınması veya müzeye ya da şehremanetine verilmesi gerektiği yönünde görüş bildirir.⁹² Yazışmaların bir kısmı sarnıç üzerindeki hanelerin helaları ve kuyulardan sarnıca atılan çöplerle ve bunun için geliştirilen çözümlerle ilgilidir.⁹³

⁹¹ DH.İ.UM 19-15/1-44 s.2.

⁹² DH.İ.UM 19-15/1-44 s.13.

⁹³ Dh:MKT 976/84; 1994/15; MVL 812/1 s.1.

4.3. CUMHURİYET DÖNEMİ

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde ise Yerebatan Sarnıcı artık bölgenin su ihtiyacını karşılayan bir yapı özelliğini bir tarafa bırakmış, içerisinin elektrikle aydınlatılarak ziyarete açılması istenilen, görülmesi gereken turistik bir yapı, eser halini almıştır (Şekil 4.13). Konu hakkında İtalyan birisi başvuruda bulunarak⁹⁴ belediye tarafından uygun görülen başvuru işlemlerinin tamamlanması için Evkaf Nezareti'nden sarnıcın vakıf kaydı istenmiştir. Sarnıç konusunda bu dönemde bidayet mahkemesinde aidiyetinin kime ait olduğu konusunda dava açılmıştır. Davanın tarafları ise Belediye, Evkaf Nezareti ve Müze-i Hümayun'dur. Şeyhülislam ve Evkaf Nazırı vekilinin verdikleri raporda şehremanetinin su sarnıçlarında bir haklarının olmadığı dile getirilmiş, sıhhiye memurlarının 1911 tarihinde sarnıcı kapattığı sarnıcın bu yüzden bakımsız olduğu vurgulanmıştır. Aynı zamanda sarnıcın ziyarete açılması için Ahmed Paşa Konağı'nın bahçesinde hafriyat yapıldığı ve sarnıca bir giriş açıldığı, polise bildirilerek engellenmeye çalışıldığından bahsedilmektedir.⁹⁵

Şekil 4. 13.Yerebatan Sarnıcı

⁹⁴ BEO 4674/350516

⁹⁵ BEO 4676/350640 s.3.

1921 yılında sarnıcın aidiyeti konusunda yapının eski eser olmasından dolayı Müze-i hümayun sarnıcın müzeye ait olduğunu iddia etmiştir.⁹⁶ Bu süre zarfı içerisinde sarnıcın kullanımı ve aidiyeti konusunda çeşitli yazışmalar devam etmiştir. Reşid Beyzade isimli bir şahıs verdiği bir dilekçede sarnıç girişindeki arsanın 80 senedir ailesinde olduğunu iddia etmiştir. Dilekçe detaylarında Birinci Dünya Savaşı esnasında sarnıcı Almanlara kiraladığını ve Alman mühendislerden birisinin sarnıç içerisine elektrik tesisatı döşediğini belirtmektedir. Daha sonra İtalyan De Orani Apolyon isimli şirkete konağın bahçesini kiraladıklarını ve şirketin Rus işçiler çalıştırarak iskele ve musluk gibi bir takım tamirat yaptıklarını dile getirmişlerdir.⁹⁷ Olayın duyulmasının ardından sarnıca teftişe giden polis memurları tamiratı durdurmuştur. Yazılan raporda 300 civarında büyük sütundan oluşan sarnıcın Nureddin Bey'in elinden alınması, müzeye veya şehremanetine verilmesi gerektiği yönünde görüş bildirilmiştir.⁹⁸

İstanbul'da Bizans eserleri ve mimarisiyle ilgili çalışmalar yapan Ernest Mamboury⁹⁹ ve Theodor Wiegand'ın¹⁰⁰ yazdığı “Die Kaiserpalaste Von Konstantinopel Zwischen Hippodrom Und Marmara-Meer” isimli Almanca basılan 1934 tarihli kitapta Yerebatan Sarnıcı ile ilgili çizilen plan, parsellere oturma ve vaziyet planı görülmektedir. Sarnıç hakkında planda notlar düşülmüştür. Vaziyet planında ise sarnıcın üst parseller altında nasıl konumlandığı, 2. Abdülhamit döneminde kapatılan alan gösterilmiştir (Şekil 4.14).

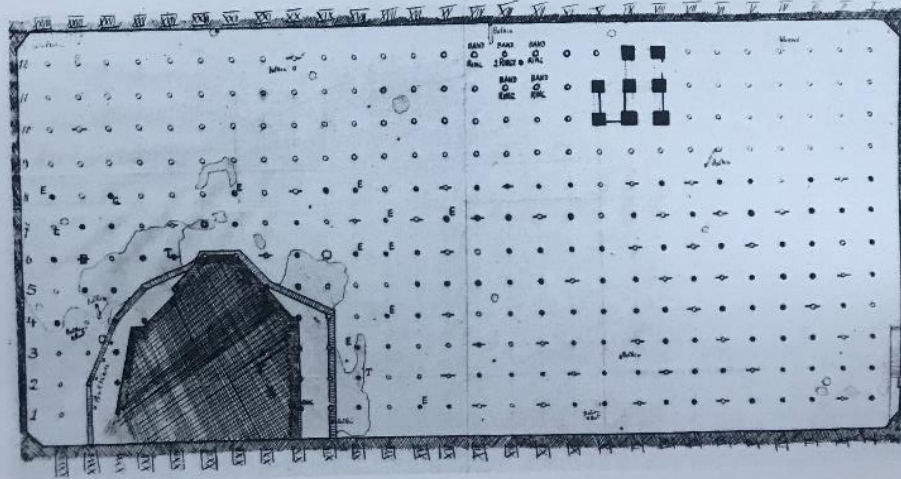
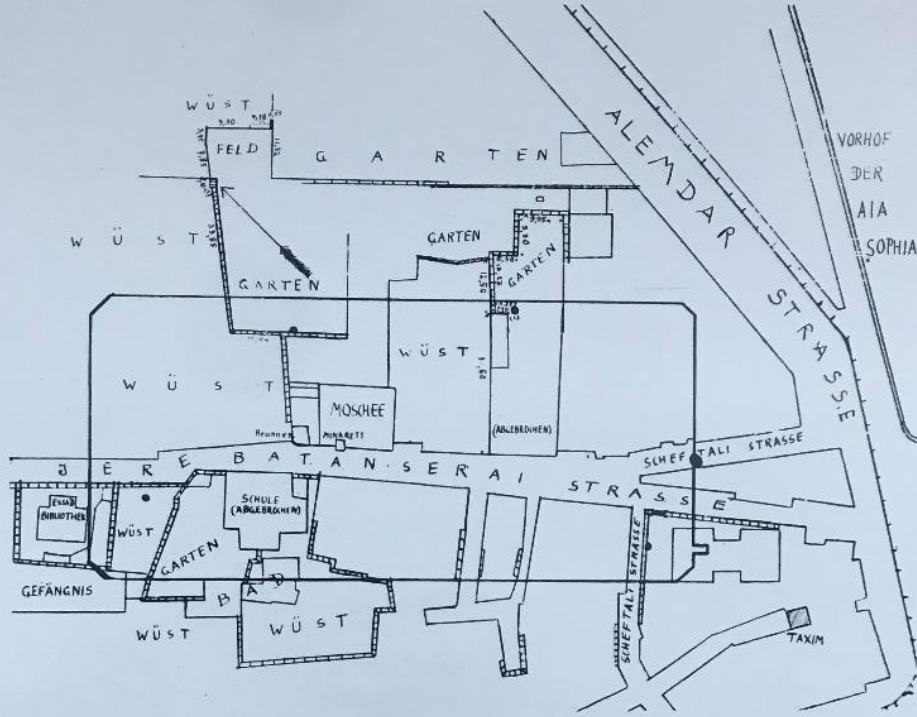
⁹⁶ BEO 4698/352321 s.3.

⁹⁷ DH.İ.UM 19-15/1-44 s.2.

⁹⁸ DH.İ.UM 19-15/1-44 s.13.

⁹⁹ Ernest Mamboury: İsviçre'li öğretmen, Türkiye'de çeşitli şehirlerde tarihi yapılar ile ilgili ve özellikle İstanbul'daki Bizans eserleri ile ilgili çalışmalar yapmakla birlikte . Galatasaray Lisesi'nde de Fransız dili ve Edebiyatı hocası yapmıştır. İstanbul Feriköy mezarlığında yatmaktadır. (d: 1878- ö: 1953)

¹⁰⁰ Theodor Wiegand: Alman Arkeolog, Türkiye'de Didim ve Bergama bölgelerinde kazılara katılmıştır. 1899-1911 yılları arasında İstanbul Gümüşsuyu'nda bilim ateşesi olarak görev yaptı. (d: 1864 – ö: 1936)

Oben: Jere Batan-Zisterne, heutige Überbauung (Unger).
Unten: Desgl., Plan (Unger).

Şekil 4. 14. 1934 Tarihli Yerebatan Sarnıcı sınırları ve planı (Die Kaiserpalaste Von Konstantinopel Zwischen Hippodrom Und Marmara-Meer)

1940 Tarihli kurul kararıyla sarnıç giriş yapısı üzerindeki binalar istimlak edilerek sarnıç giriş yapısı inşa edilmiştir. Sarnıç üzerine isabet eden yapıların pek çoğu 1957 yılından önce yapılmıştır. Sarnıcın Pervititch haritası üzerine oturumu gösterilmiştir. Haritayla üzerindeki plan birebir örtüşmese de birbirine hemen hemen yakın olduğu gözlemlenmiştir (Şekil 4.15). Sultanahmet Meydanı'nın kuzeybatısında, Yerebatan caddesi köşesinde, Roma döneminden beri varlığı kalıntılardan bilinen, antik dönemde Dünya'nın merkezi, başlangıç noktası, Roma'nın ise sıfır noktası olarak addedilen, Dünya üzerindeki şehirlere olan uzaklıkların ölçüldüğü Milyon (Million) taşı anıtına ait kalıntılar 1957 yılında arkeolojik kazı ile ortaya çıkarılmıştır (Şekil 4.16). Araştırmaların Mese Caddesi ve çevresinde yapıldığı öngörülmektedir Roma döneminde merkezde konumlanan '*Miliarium Aureum*' isimli anıt ile aynı işlevi gördüğü bilinmektedir. Kaynaklara göre dört sütunlu, dört kemer ile taşınan kubbeli bir yapı olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 4.17). 1967-68 yılları arasında Yerebatan ve Divanyolu eski adıyla Mese Caddesi üzerinde gerçekleştirilen sondaj çalışmaları esnasında az sayıda da olsa temel duvarları kaidesi ile birlikte mermer paye gibi kalıntılara ulaşılmıştır.

Şekil 4. 15. Yerebatan Sarnıcı planının Pervititch (1922-1945) Haritası Üzerine Oturumu

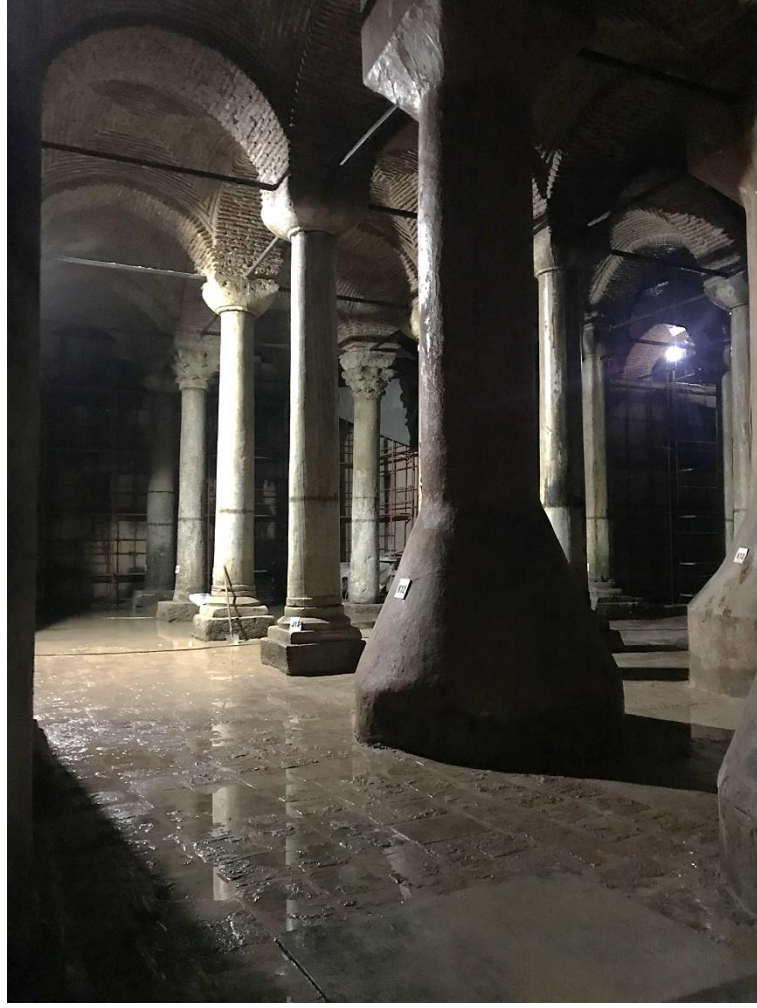

Şekil 4. 16. Kazı aşamasında çekilmiş fotoğraf (Sanat tarihçisi Feridun Özgümüş tarafından hazırlanan Arkeoloji raporundan alınmıştır).

Şekil 4. 17. Milyon (Million) anıtının rekonstrüksiyonu, (Tayfun Öner).(URL-16)

Sarıncın ortasına doğru kuzeydoğu duvarı önünde yer alan 8 sütun, 1955-1960 yıllarında yapılan bir inşaat sırasında kırılma tehlikesine maruz kalmalarından ötürü her biri kalın bir beton tabaka içine alınarak dondurulmuş ve bu yüzden eski özelliklerini kaybetmişlerdir (Şekil 4.18-4.19).

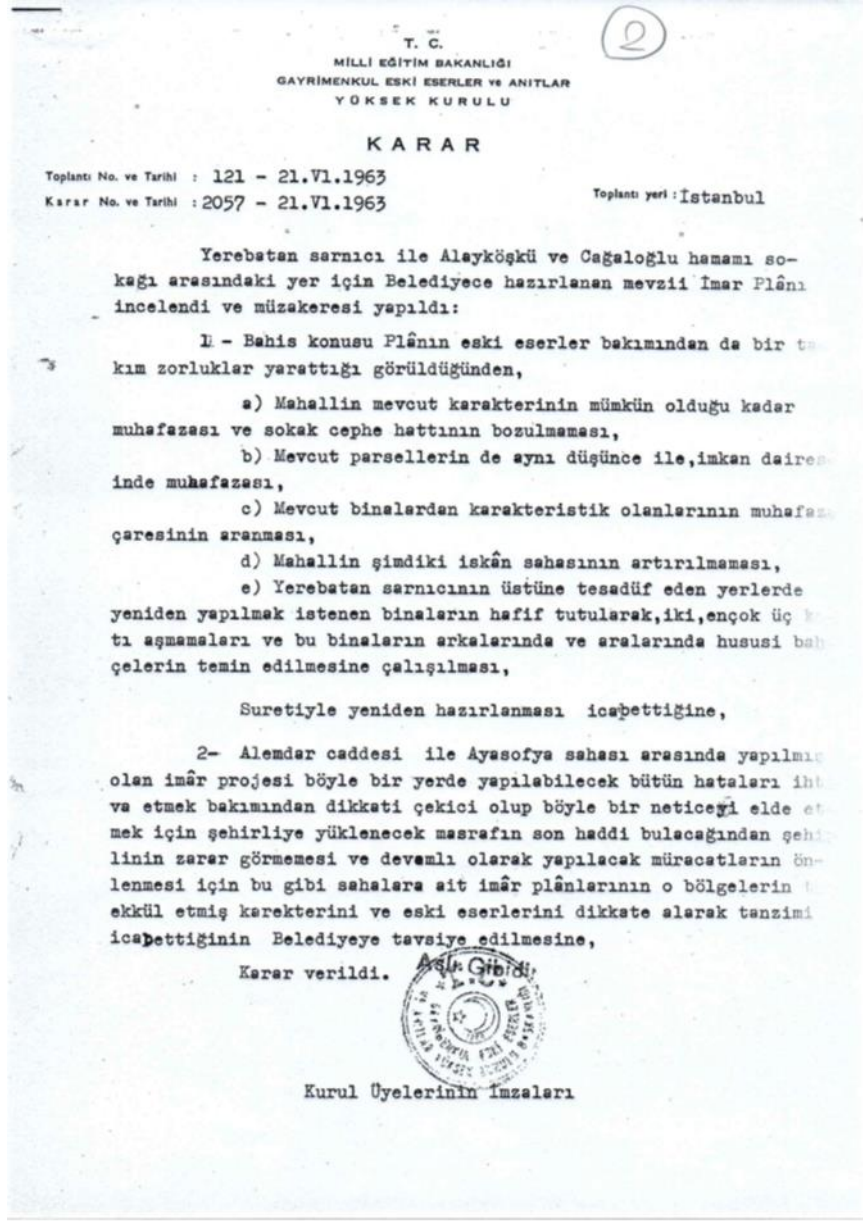

Şekil 4. 18. Betornarme ile güçlendirilmiş fil ayağı şeklinde olan sütunlara bakış

Şekil 4. 19. Betonarme ile güçlendirilmiş fil ayağı şeklinde olan sütunlara bakış

2472-24 / II / Numaralı, 1961 tarihli Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun aldığı karara göre, Yerebatan Sarnıcı üzerindeki parsellere geçici dahi olsa inşaatı müsaade edilmeyeceğine, sarnıç duvarları dış kenarlarından itibaren 6 m mesafe bırakılmak suretiyle müsaade edilmiştir (Şekil 4.20).

Şekil 4. 21. Gayrimenkul Eski Eseler Ve Anıtlar Yüksek Kurul kararı

Yerebatan Sarnıcı üzerine tesadüf eden yerde İ.E.T.T (İstanbul Elektrik Tramvay ve Tünel) İşletmeleri tarafından bir muhavvile merkezi yapılmak istenmesine ilişkin 31. 08. 1967 tarih ve 2241/6177 sayılı yazıya istinaden İstanbul Arkeoloji Müzeleri kontrolü altında İ.E.T.T (İstanbul Elektrik Tramvay ve Tünel) İşletmeleri tarafından bir Muhavvile Merkezi yapılabileceğine 14.04.1968 tarihinde Gayrimenkul Eski Eseler ve Anıtlar tarafından karar verilmiştir (Şekil 4.22). Yerebatan Sarnıcı üzerinde inşa edilen İl Özel İdare Binası Müdürlüğü'ne ilişkin hazırlanan plan tadil

teklifi, sarnıç üzerinde nasıl konumlandığı, perspektif çizimleri, vaziyet planı ve cepheler detayları ile birlikte görülmektedir (Şekil 4.23- 4.27

T. C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
GAYRİMENKUL ESERLER ve ANITLAR
Yüksek Kurulu

K A R A R

Toplantı No. ve Tarihi : 173 - 12.IV.1968
Karar No ve Tarihi : 3947 - 14.IV.1968
Toplantı yeri : İ s t a n b u l

İstanbul'da Eminönü Alemdar'da bir kısmı Yerebatan Sarnıç üzerine tesadüf eden yerde İ.E.T.T.İşletmeleri tarafından bir muhavvile merkezi yapılmak istendiğine dair Belediye Başkanlığının 31.VIII.1967 tarih ve 2241/6177 sayılı yazısı okundu müzakeresi yapıldı:

Bahis konusu yerde, İstanbul Arkeoloji Müzeleri kontrolü altında İ.E.T.T.İşletmeleri tarafından muhavvile merkezi yapılabileceğine karar verildi.

BAŞKAN
Tahsin Öz
Tahsin Öz

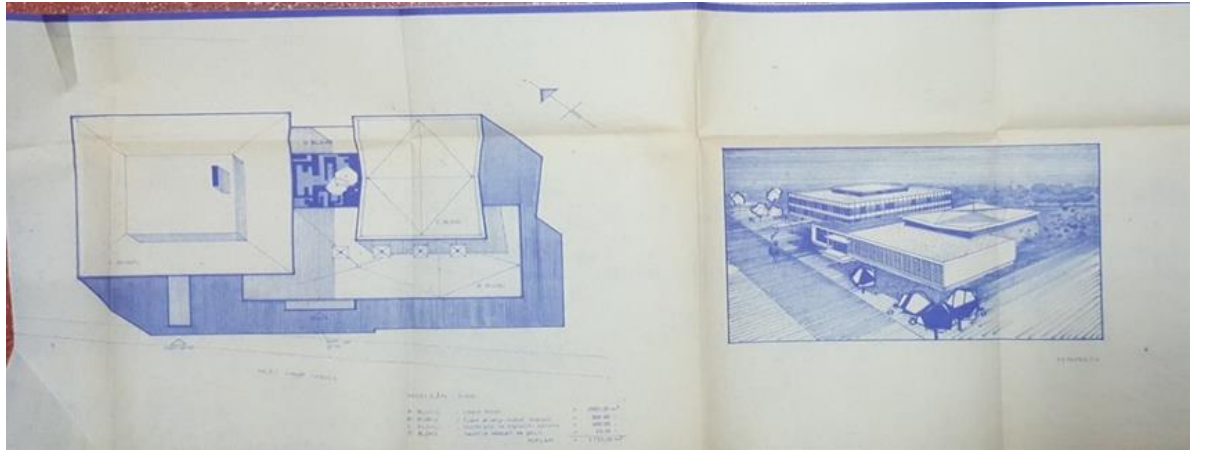
BAŞKAN VEKİLİ
Orhan Alsaç
Bulunmadı

Oye Akok (Mahmut)	Oye Aksepe (Münir)	Oye Aksozan (Feridun)	Oye Akurgal (Ekrem)
Oye Alsaç (Orhan) Bulunmadı	Oye Eldem (Sedad H.)	Oye Eryice (Semavi)	Oye Gökbilgin (Tayyip)
Oye Kuban (Doğan)	Oye Kuran (Aptullah)	Oye Öz (Tahsin)	Oye Söylmezoğlu (H. Kemali)
Oye Tunalı (İsmail)	Oye Yenice (Mihaiç)	Oye Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürü Hikmet Gürçay	Oye Vakıflar Genel Müdürü Feramız Berko

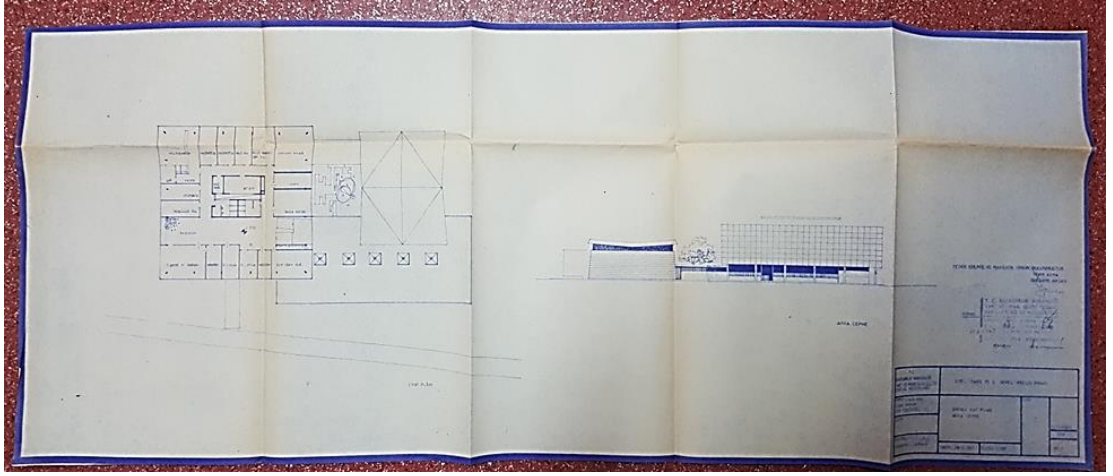
Şekil 4. 22. Muhavvile Merkezi'nin Yapımı İçin Alınan Karar

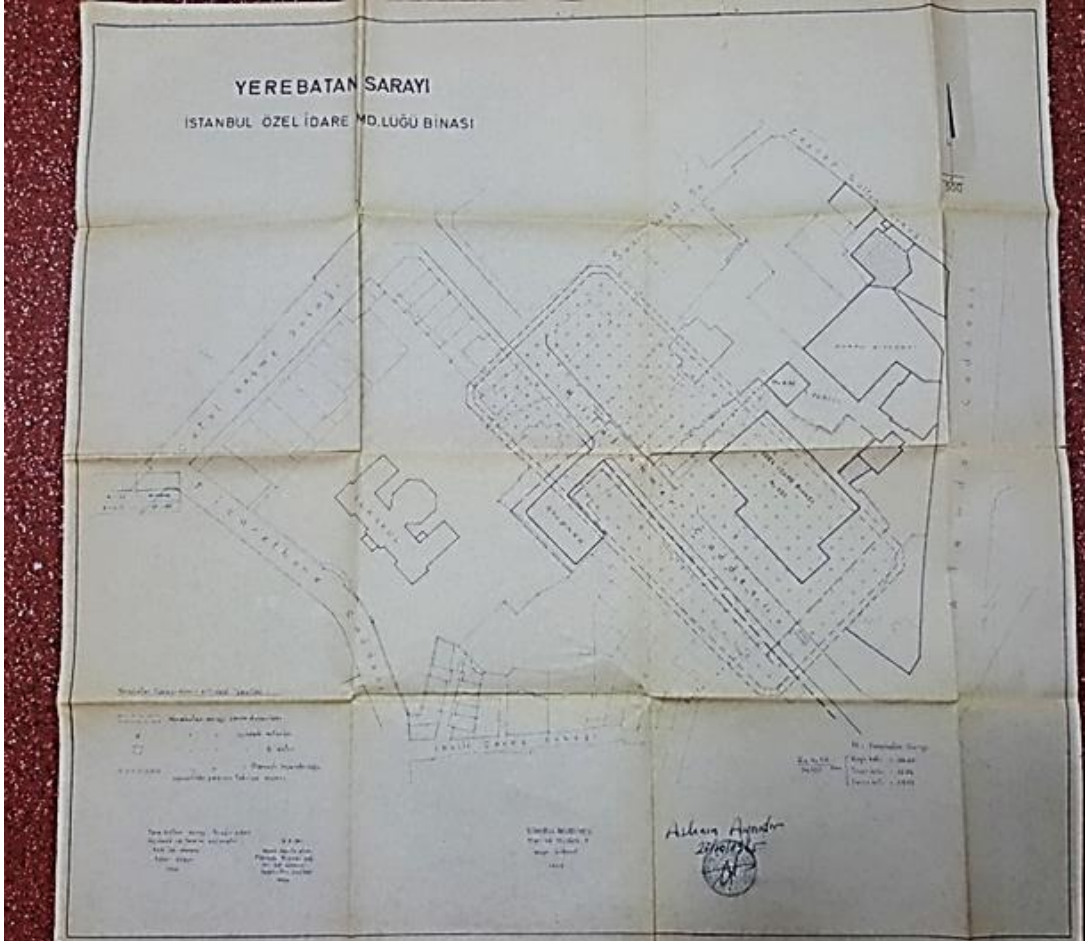
Şekil 4. 23. 29.09.1966 Tarihli İl Özel İdare Müdürlüğü Binası Tadilat Planı Teklifi

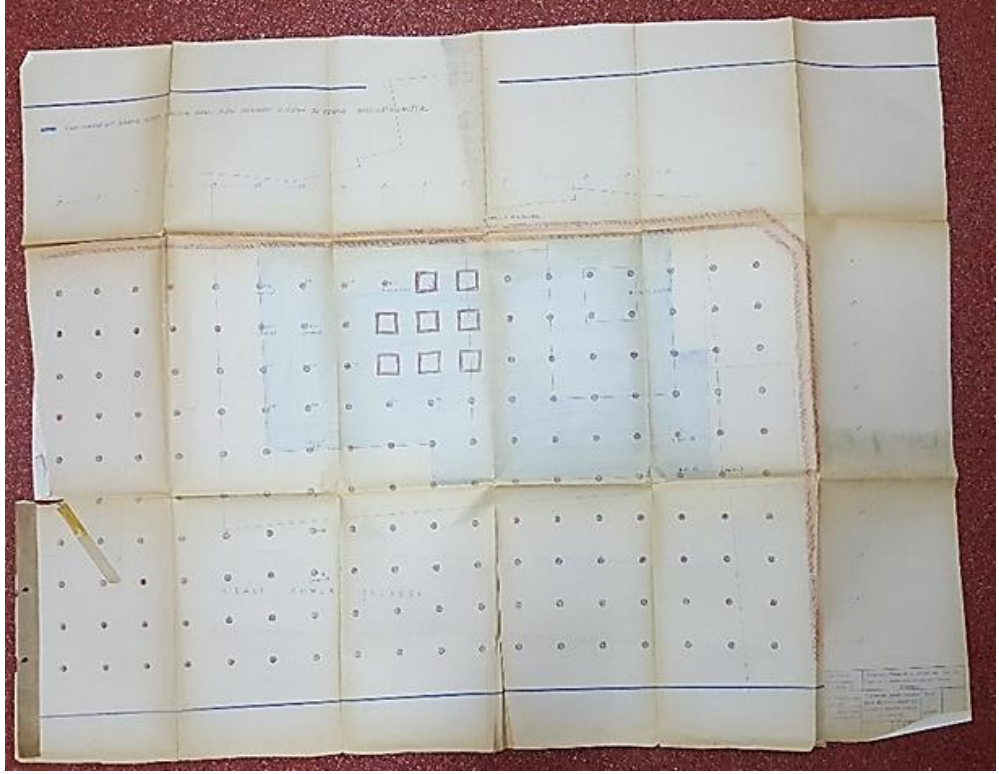
Şekil 4. 24. Yerebatan Sarnıcı üstünde inşa edilen İl Özel İdare Binası Vaziyet Planı Çizimi ve Perspektif Görünüşü

Şekil 4. 25. İl Özel İdare Binası Onaylı 1. Kat Planı ve Arka Cephe Görüntüsü

Şekil 4. 26. Yerebatan Sarayı sınırları üstünde inşaatına başlanılan İl Meclis Binası'nın projede Sarniç üstü oturumu

Şekil 4. 27. Yapılması Planlanan İl Özel İdare Binası İnşaat Hudutlarının Kolonlar Üzerine Aplikasyon Çizimi (Hera Rest. Arşivi)

1968 tarihinde 54 Ada 37 Parselde bulunan İstanbul İli Özel İdare Binaları kompleksinin, sarnıç üzerinde yapılması kararlaştırılmış ve inşaat başlanmıştır. Ancak temel kazıları sırasında, özellikle üç katlı sağ üst köşedeki bloğun oturacağı kısımdaki sarnıç kolonlarının ve temellerinin tehlikeli derecede harap olduğunun farkedilmesinden ötürü inşaat durdurulmuştur (Şekil 4.28-4.33).

Şekil 4. 28. Hafriyat yapılan alan ve yıkılan duvar

Şekil 4. 29. Sütunların ahşap destek takviyesi ile koruma altına alınması

Şekil 4. 30. Hafriyat sonrası açığa çıkan kolonlar

Şekil 4. 31. Yıkılan duvar hafriyatının alımı

Şekil 4. 32. Hafriyat sonrası açığa çıkan sütunlar

Şekil 4. 33. Hafriyat sonrası açığa çıkan sütın başlık detayı

Bayındırlık Bakanlığı, Yapı İşleri 1.Bölge Müdürlüğü aciliyeti elzem olan bu temel sorunlarının çözümü için Yapı Merkezi Proje Grubu'nu görevlendirmiştir. Önce, ayrıntılı hasar saptama rölöveleri hazırlanmıştır. 4.87 m. x 4.87 m. aksında karolaj konumunda yer alan, 0.72 m. çapındaki mermer kolonlarda ciddi hasar ve çatlakların bulunduğu, fakat bu kolonlarla taşınan yassı tuğla kemerler ve kesik tonoz kubbelerde elzem bir hasarın mevcut olmadığı saptanmış, H9, H10, I9, K12, K13, L10, L12, L13, L14 kodlu olarak belirtilen 9 adet sütuna betonarme takviyesi yapılmıştır. Ayrıca kolon başlıklarında, ankraj yuvaları görülen gergi demirlerinin, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde, donanma gereksinimleri için sökülmüş olduğu tahmin edilmekle beraber strüktürün mevcut haliyle, gelecek yüklere göre taşıma gücü analizleri yapılmış ve gergi demirleri yenilenmiştir. Taban kotundan itibaren, kemer başına kadar 7.95 m. yükseklikteki kolonlar ince bir betonarme tabakası ile mantolanmış, ağır hasarlı olan temel ve başlıklarda da mantolama imalatı yapılmıştır. Osmanlı döneminde sökülen gergiler, dış duvara da yatay yük aktaracak biçimde yenilenmiştir.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi sarnıçın çarşısı olarak kullanılması için 11.01.1969 tarihinde teklifte bulunmuş fakat Yüksek Anıtlar Kurulu'nun 13.4.1969 tarih, 4808 sayılı alınan karara göre bu teklif reddedilmiştir (Şekil 4.34). Aynı yıl içerisinde 54 Ada, 7 Parselde yapılması düşünülen inşaat ile ilgili yaklaşık 2 ay sonra 14.6.1969 tarihinde Anıtlar Kurulu bütün kalıntıların rölövesi ile birlikte fotoğraflanarak kurula gönderilmesine karar vermiştir.

K A R A R

Teğlari No. ve Tarihi : 185 - 11.IV.1969
Karar No. ve Tarihi : 4613 - 13.IV.1969

Teğlari yeri : İ s t a n b u l

İstanbul'da Sultanahmet'de Yerebatan Sarnıcı'nın, gönderilen projeye göre turistik çarşı yapılmak istendiğine dair Belediye Başkanlığı'nın 11.I.1969 tarih ve 10 sayılı yazısı okundu, müzakeresi yapıldı:

Tarihi değeri çok büyük bir eski eser olan söz konusu Yerebatan Sarnıcı'nın çarşı olamayacağına ekseriyetle karar verildi.

BAŞKAN

Tahsin Öz

Tahsin Öz

Oye
Abak (Mahmut)

Oye
Aksoy (Münir)

BAŞKAN YEKİLİ

Orhan Alışç

Bulunmadı

Oye
Aksoy (Feridun)

Oye
Aksoy (Ekrem)

Bulunmadı

Oye
Alışç (Orhan)

Bulunmadı

Oye
Erdem (Sedat H.)

Oye
Ertice (Semavi)

Oye
Gökkuşuk (Tayyar)

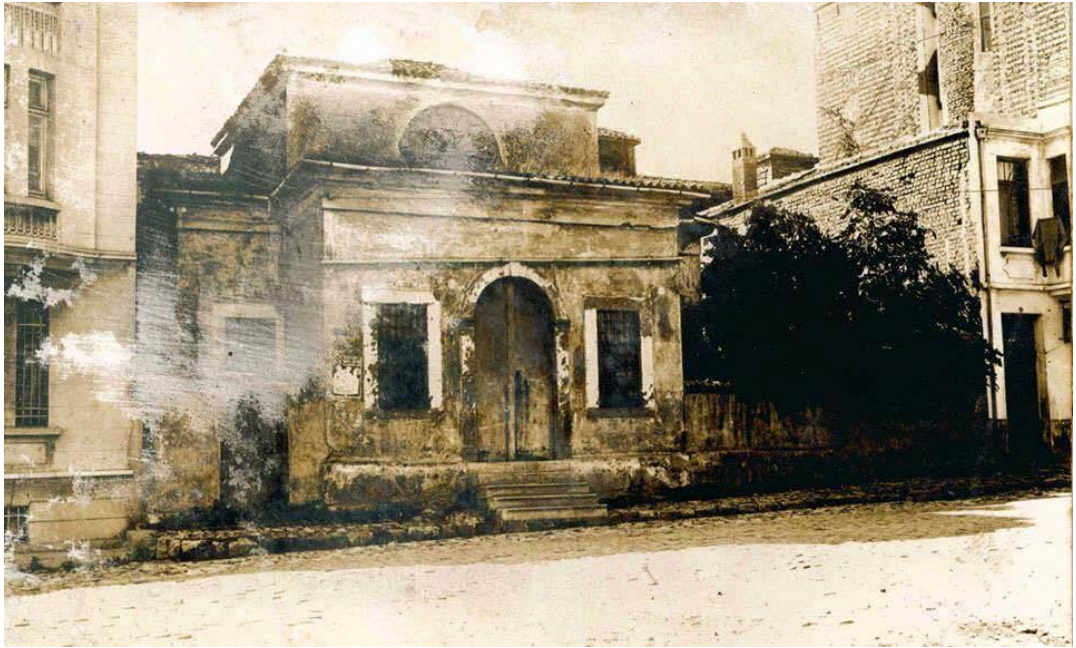
Bulunmadı

Şekil 4. 34. 1969 tarihli Yerebatan Sarnıcı'nın çarşı olamayacağını belirten karar

5269 Karar Numaralı, 15.02.1970 Tarihli alınan karar da diğer alınan kararların bir benzeridir denilebilir. Esat Efendi Kütüphanesi'nin yanında 49 pafta, 38 Ada, 54 parselde yapılacak inşaat ile ilgili Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından Esad Efendi Kütüphanesi'nin eski eser olduğunu, muhafazasının önem arz ettiğini 54 parseldeki apartmanın yıkılırsa yenisinin ancak eski eserden 3 metre çekilerek yapılması koşulu ile inşaatına müsaade edilebileceğine karar vermiştir (Şekil 4.35-4.37).

Şekil 4. 35. Esad Efendi Kütüphanesi'ne bakış (1959)

Şekil 4. 36. Esad Efendi Kütüphanesi (URL-16)

K A R A R

Toplantı No ve Tarihi : 195 - 13.II.1970
Karar No ve Tarihi : 5269 - 15.II.1970

Yerleşim Yeri : İ s t a n b u l

İstanbul'da Sultan Ahmet Alımdar mahallesi Yerebatan Sarnıcı
tünde ve Esat Efendi Kütüphanesi yanında 49 pafta, 38 ada, 54 parselde
de yapılacak inşaatla ilgili Belediye Başkanlığı'nın 16.XII.1969 tarihli
ve 7522 sayılı yazısı okundu, müzakeresi yapıldı :

Esat Efendi Kütüphanesi, tarihi ve mimari değeri bulunan ve
faydası gerekli eski eser olduğuna, 54 parselde halen mevcut apartman
yıkıldığı takdirde eski eserden en az üç metre çekilerek inşaatla
sade edilebileceği, yükseklik hususunda Kütüphane ile Yerebatan Sarnıcı
cıl'ına göz önünde bulundurulması gerekli olduğundan bu durumda yeni
inşaat yapılamayacağı için sadece mevcutun tamiriyle aynı çabari
de sınırlama, Belediye nizamlarına göre inşaatla müsaade edilebileceği
ne karar verildi.

Orhan Alıoç
BAŞKAN
Bulunmadı

Münir Aktepe V.
BAŞKAN YERİKİ

Üye
Abuk (Mahmut)

Üye
Aktepe (Müdat)

Üye
Aktepe (Fahri)

Üye
Aktepe (Hüsnü)

Üye
Aktepe (Orhan)

Üye
Erdem (Sakir M.)

Üye
Eylek (Sema)

Üye
Gökbuğın (Tayyip)

Üye
Kaban (Doğan)

Üye
Kurtç (Aygün)

Üye
Öz (Fahri)

Üye
Soyunmaz (H. Kemal)

Üye
Yaman (Mehmet)

Üye
Yaman (Mehmet)

Üye
Eski Eserler ve Müzeler
Genel Müdürü

Üye
Yakutlar Genel Müdürü

Hikmet Gürçay

Ferizli Çarkol
Bulunmadı

Şekil 4. 37. 15.02.1970 Tarihli, 5269 sayılı alınan karar

12.2.1972 tarihli, 6107 sayılı karara göre 40 Ada 1 Parselde yer alan yapının korunması gerekli bir eski eser olduğu, dolayısıyla dış konturlarının korunup içerisinde en az müdahale ile değişiklik yapılabileceğine, muhdes olan çatı katının kaldırılması şeklindedir. Alınan kararlara göre, Yerebatan Sarnıcı çevresiyle ve mahalle ile hep bir mücadele halinde olmuştur. Sarnıcın korunarak gelecek kuşaklara aktarılabilmesi için öncelikle üzerindeki mahallenin inşaat-yapı yükünün artmaması, merkez olan bir anıt-esere zarar verme noktasında statik incelemelerin yapılarak, önlemlerin en iyi şekilde

alınması, atlanılmaması gereken çok mühim bir konudur. Yukarıda bahsi geçen 54 parseldeki inşaatın 3 metre çekilmesi koşulu ile yapılabileceğine karar veren Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Başkanlığı 6876 karar numaralı 13 Ocak 1973 tarihli, 38 ada, 45 ve 46 parsellerde yapılması düşünülen inşaat ile ilgili de sarnıca zarar vermeyecek şekilde statik incelemeyi yapmak şartı ile çekme katsız, yükseklik 9 metre irtifalı yapılabileceği kararını vermiştir (Şekil 4.38).

T. C.
BAŞBAKANLIK
KÜLTÜR MÜHÜRÜ
GAYRİMENKUL ESKİ ESERLER VE ANITLAR
YÜKSEK KURULU BAŞKANLIĞI

K A R A R

Toplantı No. ve Tarihi : 229 - 12.1.1973
Karar No. ve Tarihi : 6876 - 13.1.1973
Toplantı yeri : İstanbul

Istanbul, Eminönü, Alemdar Mahallesi, 49 parça, 38 ada, 45 ve 46 parsellerde yapılacak inşaat hakkında Belediye Başkanlığınca gönderilen 4.12.1972 tarih ve 5887 sayılı yazı okundu, yapılan müzakere ve görüşmelerde :

Eminönü, Alemdar Mahallesi'nde bulunan Yerebatan Sarnıcı binasındaki 38 ada, 45-46 parsellerde, altındaki Sarnıca zarar vermeyecek şekilde, bu yönde gerekli statik takkiki yapmak şartı ile, çekme katsız H = 9 metre irtifalı inşaat yapılmasında sakınca bulunmadığına karar verildi.

ORHAN ALSAÇ
BAŞKAN

FERİDUN AKOZAN
BAŞKANVEKİLİ

Oya Aksoy (Mahmut) Bulunmadı	Oya Aksoy (Faridun)	Oya Aksoy (Mümin)	Oya Aksoy (Ekrem)	Oya Aksoy (Bahadır)
Oya Alışık (Orhan)	Oya Edoan (Saded H.)	Oya Eylem (Semavi)	Oya Kızıoğlu (Fahrettin)	Oya Kuban (Doğan)
Oya Kuran (Apollon)	Oya Çetinkaya (Cengiz)	Oya Oğel (Semra)	Oya Oğel (Yahya)	Oya Süleymanoğlu (H. Kemal)
Oya Yaman (Mithat)	Oya Yılmaz (Naci)	Oya Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürü	Oya Vakıflar Genel Müdürü	
		Hikmet Güngör Bulunmadı	Feridun Berkoğlu Bulunmadı	

Şekil 4. 38. 13.01.1973 Tarihli, 6876 sayılı alınan karar

Yerebatan Sarnıcı ile ilgili alınan kararlar incelendiğinde, kararların çoğunluğunu üzerindeki parsellerde inşaat yapıp yapılamayacağı hususu oluşturmaktadır demek yerinde olacaktır.

Yerebatan Sarmıcı 12.01.1974 Tarihli 7660 No'lu kurul kararı ile eski eser olarak tescillenmiştir. Üzerindeki yapılardan biri olan Turşucuzade Konağı ise 4 ay sonra 11.05.1974 tarihli 7837 sayılı karar ile eski eser olarak tescillenmiştir. Sarnıç giriş yapısının olduğu alanda yapılan istimlak çalışmalarından önce ki yapıları ve sokak dokusunu fotoğrafta görmek mümkündür . Şekil 4.41'de 26 Mart 2021 tarihinde çekilen fotoğrafta restorasyonu tamamlanmak üzere olan Turşucuzade Konağı görülmektedir (Şekil 4.39-4.41).

Şekil 4. 39. Turşucuzade Konağı arka cephe (Caner Cangül 2014).(URL-18)

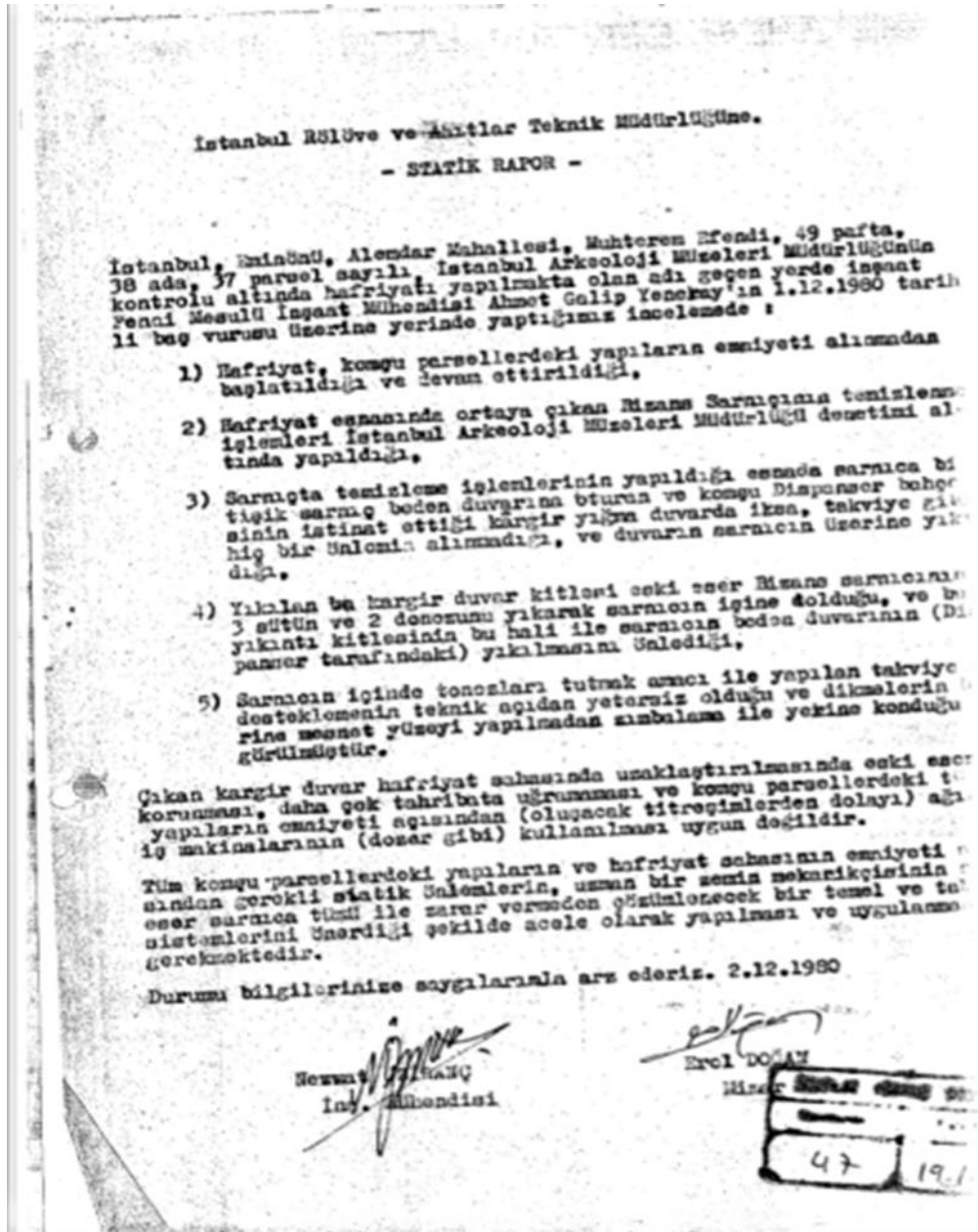

Şekil 4. 40. Mese Caddesi üzerinden Yerebatan Caddesi'ne bakış, sağ tarafta Turşucuzade Konağı görülmektedir.(URL-19)

Şekil 4. 41. Divanyolu caddesi üzerinden Üskübi cami ve Turşucuzade Konağına bakış (26.03.2021)

02.12.1980 tarihli İstanbul Rölöve ve Anıtlar Teknik Müdürlüğü'ne ithafen yazılan yazıda, Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü denetiminde yapılan 38 ada, 37 parseldeki hafriyatın komşu parsellerin emniyeti alınmadan başlatılıp devam ettirildiği, dispanser duvarının sarnıcın üzerine yıkıldığı, taşıyıcı elemanların yeterince takviye edilemediği gibi Yerabatan Sarnıcı'nı doğrudan ilgilendiren ve tespit edilen birçok sorun beş madde halinde statik raporda belirtilmiştir (Şekil 4.42).

Şekil 4. 42. 02.12.1980 tarihli İstanbul Rölöve ve Anıtlar Teknik Müdürlüğü'ne yazılan statik rapor

Şekil 4. 43. 1980 Tarihli Sarnıç içerisinden çekilmiş 2 adet fotoğraf (Hera Rest. Arşivi)

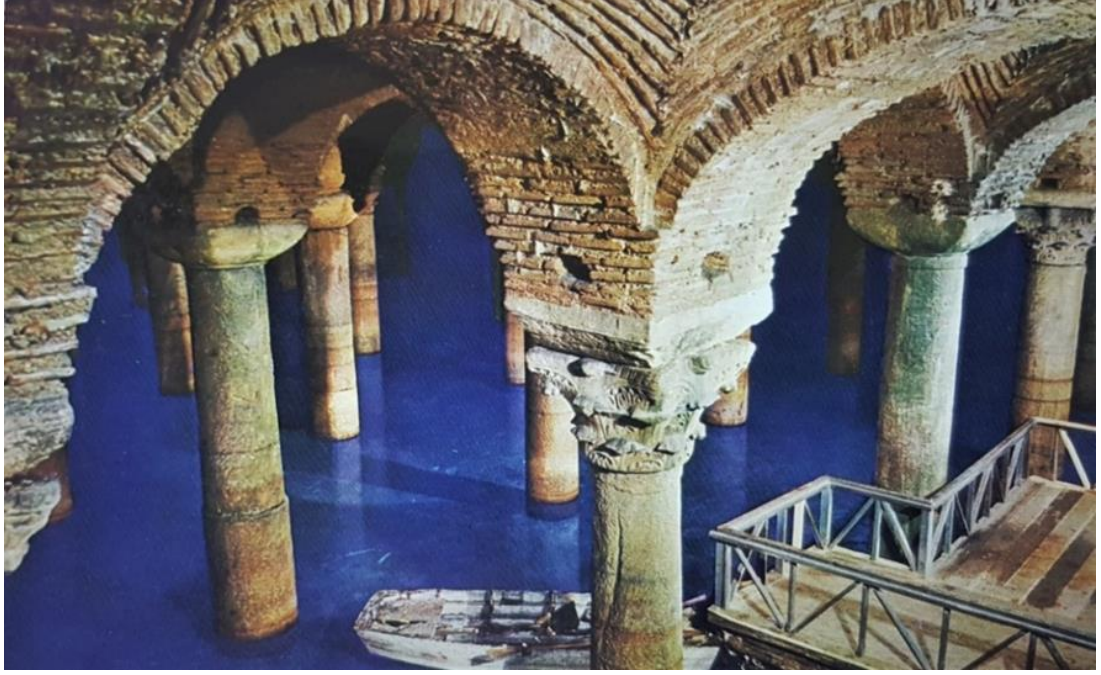
12649 karar numaralı 14.3.1981 tarihinde İstanbul Belediye Başkanlığı Planlama Müdürlüğü'nce gönderilen 29.09.1980 tarih ve 2191 / MTS-3281 sayılı incelenen yazı neticesinde, Kültür Bakanlığı Gayrimenkul Eski Eserler Ve Anıtlar Yüksek Kurulu Başkanlığı, yapılan iki farklı etütten beton duba sisteminin uygun olduğunu ve projenin bu sisteme göre yapılmasına karar verilmiştir. Sarnıcın içine yapılacak yürüyüş platformu ve çıkış yapısı projesi ise yine bu tarihte onaylanmıştır. Projeye göre sarnıcın kuzeydoğu köşesi ise kafeterya olacak şekilde tasarlanmıştır. İstanbul Belediyesi tarafından 1985-1988 yıllarında sarnıçta yürüme yolları yapılmış, sarnıç içindeki su boşaltılmış, çamur, balçık kontrolsüz olarak kaldırılmış ve temizlenmiş, tonozlarda ise derz onarımları yapılmıştır (Şekil 4.44-4.46).

Şekil 4. 44. Balçık temizliği

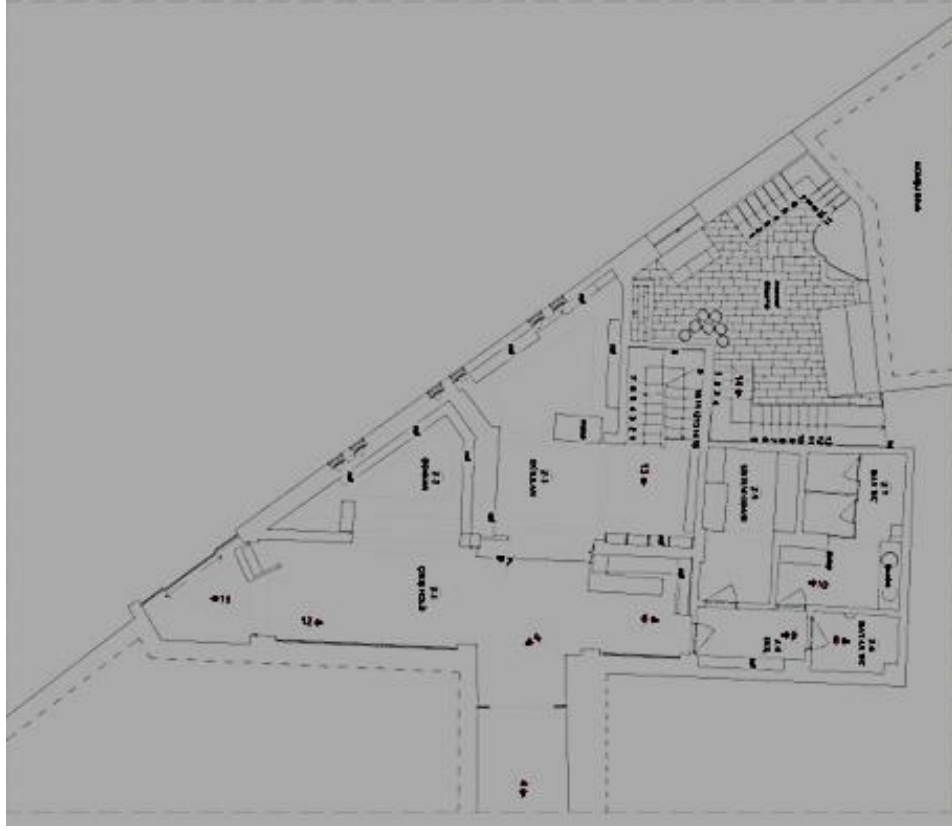

Şekil 4. 45. Çamur tahliye anında çekilmiş fotoğraf

Şekil 4.46. Su tahliyesinden önce sarnıç içerisinden çekilmiş, sonradan renklendirilmiş fotoğraf (Hera Rest. Arşivi)

Pekerler İnşaat firması tarafından yüklenilen sarnıcın restorasyon çalışmalarına 31.10.1985 tarihli yer teslimi ile birlikte sarnıçtaki yürüyüş platformunun yapımıyla başlanılmıştır. Bir ay sonra sarnıç tonoz kısmının kırılarak moloz çıkarılması işlemi gerçekleştirilmiştir. 1986 tarihine gelindiğinde balçık tahliyesi yapılmıştır. 29.08.1986 tarihinde bulunan 2 adet Medusa başı için arkeolojiden kurula yazı yazılmıştır. Restorasyon çalışmaları giriş yapısından sarnıca inen merdivenin onarımı ve çıkış yapısı ile ilgili yapılan uygulamalarla sonlanmıştır (Şekil 4.47).

Şekil 4.47. Sarniç çıkış yapısı zemin kat planı (ES Yapı Şehircilik Mimarlık Restorasyon San. Tic. Ltd. Şti)

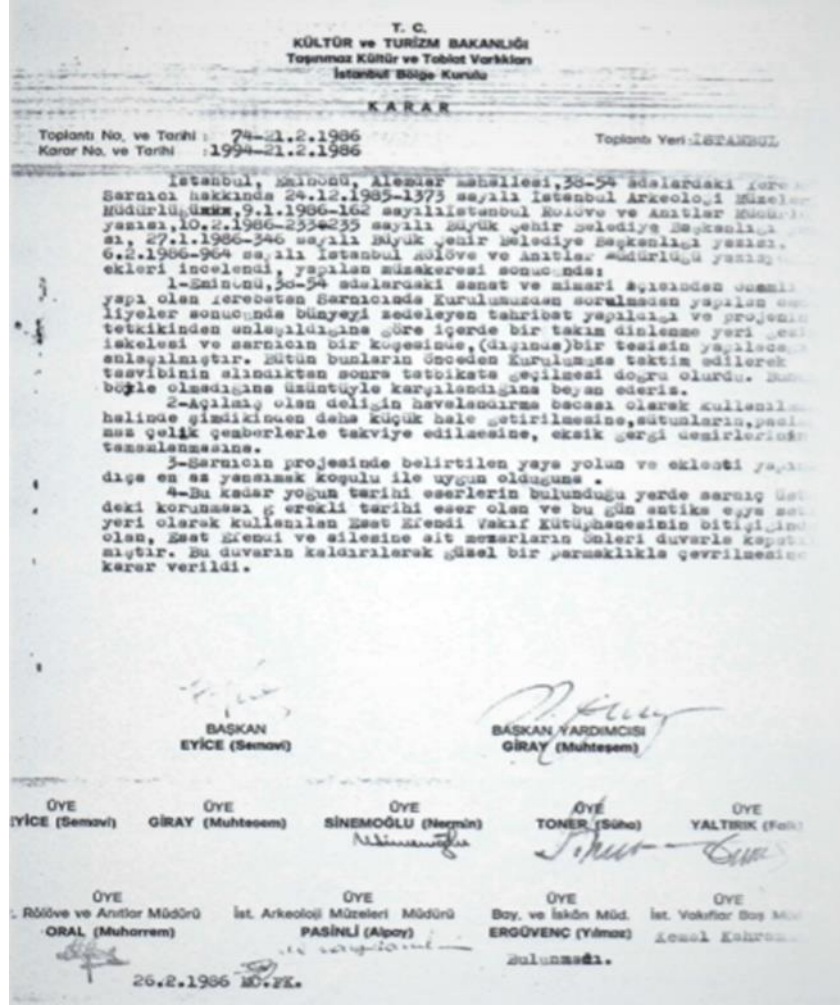
Balçık temizleme esnasında sarnıcın kuzeybatı köşesinde iki adet Geç Roma Dönemi şaheseri Medusa (Gorgon) başı tespit edilmiştir.¹⁰¹ Nereden getirildiği bilinmemekle beraber sarniç içerisinde alt kaide olarak kullanılmışlardır.(Şekil 4.48).

¹⁰¹ S.Eyice,1994(g):503

Şekil 4.48. Medusa (Gorgon) Başı

21.02.1986 Tarihinde Kültür ve Turizm Bakanlığı Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları İstanbul Bölge Kurulu tarafından Yerebatan Sarnıcı ile ilgili birtakım kararlar alınmıştır. O dönem Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları İstanbul Bölge Kurulu Başkanı olan Semavi Eyice'nin imzasının da olduğu kararın 1. maddesinde daha önceden yapılan projelerin kurulumuza takdim edilerek onayının alındıktan sonra tatbikatına geçilmesi doğru olurdu, böyle olmadığını üzüntüyle karşılandığını beyan ederiz şeklinde Röleve ve Anıtlar Müdürlüğü'ne yazılan yazıda sitemde bulunmuştur (Şekil 4.49).

Şekil 4.49. 1986 tarihli kurul kararı

Yukarıda bahsi geçen kurul kararı ile ilgili sitemde bulunan rahmetli Semavi Eyice'nin haklı olduğunu söylemek doğru olacaktır. Çünkü alınan kararların müşterek, ortak çerçevede alınıp uygulanması, ortak değer olan kültürel mirasımızın sürdürülebilirliği açısından önem arz etmektedir. Diğer alınan kararlar ise Esat Efendi Kütüphanesi ve bitişiğinde olan, ailesine ait mezarların duvarla kapalı olan kısmının kaldırılıp güzel bir parmaklıkla çevrilmesine, sarnıçta açılmış olan deliğin havalandırma bacasının eskisinden daha küçük olarak kullanılmasına ve eksik çerçivelerin tamamlanmasına şeklindedir. 1994 numaralı 21.02.1986 tarihli karardan 6 ay 7 gün sonra 2542 karar numaralı 29.08.1986 tarihli Kültür ve Turizm Bakanlığı Taşınmaz Kültür Ve Tabiat Varlıkları İstanbul Bölge Kurulu tarafından alınan karara göre temizlik çalışmalarında ortaya çıkan iki adet Medusa başının müzeye taşınmasının mümkün olmadığını, sarnıç içerisinde yer aldıkları bölümün bir havuz

içine alınarak su altında bırakılmadan ziyaretçilere imkan sağlanması için Büyükşehir Belediye Başkanlığı'na tavsiye edildiği belirtilmiştir (Şekil 4.50).

T.C.
KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları
İstanbul Bölge Kurulu

K A R A R

Toplantı No ve Tarihi : 87 - 29.8.1986
Karar No. ve Tarihi : 2742 - 29.8.1986

Toplantı Yeri: İSTANBUL

Eminönü, Sultanahmet Yerebeten Sarnıcı hakkında Kurul Üyesi Sayın Arkeolog Alpay Pasinli'nin 29.8.1986 gün ve 4528 sayılı önerisi okundu, yapılan müzakeresinde:

Yerebeten Sarnıcısının temizleme çalışmaları sırasında gün ışığına çıkan Geç Roma dönemine ait iki adet medusa başının sarnıca taşınması mümkün olmadığından, sarnıç içinde yer aldıkları bölümden bir havuz içine alınarak su altında bırakılmadan ziyaretçilere imkan sağlanması için Büyükşehir Belediye Başkanlığına tavsiye edilmesine karar verildi.

BAŞKAN
EYİCE (Semavi)

BAŞKAN YARDIMCISI
GIRAY (Mahtepem)

ÜYE
EYİCE (Semavi)

ÜYE
GIRAY (Mahtepem)

ÜYE
SİNEMOĞLU (Nermin)

ÜYE
TONER (Saha)

ÜYE
YALTIK (Fahri)

BULUNMADI

ÜYE
Röle ve Anıtlar Müd. İst. Arkeoloji Müzeleri Müd. İst. Vakıflar Bay.

ÜYE
ORAL (Muharrem)

ÜYE
PASINLI (Alpay)

ÜYE
ERGÜN (Yılmaz)

ÜYE
GASİT (Erol)

ÜYE
FİLİZ (Kemal)

ÜYE
BULUNMADI

NO. MA. 4.9.1986

Şekil 4. 50. 29.08.1986 Tarihli Medusa başları ile ilgili, o dönem Kurul üyesi olan Alpay Pasinli'nin Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Bölge Kurulu Başkanlığına yazdığı yazı üzerine alınan karar

Roma dönemi şaheserlerinden olan bu iki medusa başı Yerebatan Sarnıcı'nın en dikkat çekici noktasıdır denilebilir. Kaide olarak sarnıç inşası sırasında getirildiği düşünülen medusalar için çeşitli efsaneler de türetilmiştir. Medusa mimari elemanların bir sembolizmi olduğu bilinmektedir. Mitolojide medusa hakkında birçok rivayet mevcuttur. Çok güzel bir genç kız olduğu düşünülen Medusa o kadar güzelmiş ki tanrıçaları bile peşinde sürüklemiştir. Tanrıça Athena ve Poseidon Medusa'ya aşiktir. Poseidon aşkına yenik düşerek, Athena'nın tapınağında Medusa'ya zorla sahip olmuştur. Bu durum karşısında Athena Medusa'yı gorgon yaparak cezalandırmıştır. Athena'nın Medusa'yı taşa çevirmesi de sinirini alamamış olacak ki Dünya'nın öbür ucuna, kuzeye Hyperborea'ya sürmüştür. Athena bu cezayla da yetinmemiş ve Medusa'yı öldürmeye karar vererek Akrisios'un kızı Danae'nin oğlu, aynı zamanda üvey kardeşi olan Perseus ile işbirliği yaparak yılan saçlı başını kesmiştir. Efsaneye göre Medusa, Euryale ve Stheno üç kızkardeştir. Medusa dişi canavar olan üç gorgondan biridir. Özellikle Üç kız kardeş arasında ölümlü olan ve yılan saçları ile gözlerine bakıldığında bakan kişileri taşa çevirme özelliğine sahip tek kişi Medusa'dır. Anlatılanlar rivayet olsa da yapılara eserlere kötü bakışlar olmasın diye Romalılar tarafından medusalar tapınaklarda kullanılmıştır. Sarnıç içerisinde sütun alt kaidesi olarak kullanılan Medusa başlarının biri ters bir dönmüş bir şekilde, diğeri ise yatay olarak kullanılmıştır. Görünümleri itibariyle birbirlerine çok benzemesine karşın yüzlerindeki ifadeler farklılık göstermektedir. Birinin ifadesi diğeri göre daha sinirli bir şekilde tasvir edilmiştir. Ve kaşları daha çatıktır (Şekil 4.51-4.53).

Şekil 4. 51. Baş kısmı aşağıda olacak şekilde yerleştirilmiş Medusa

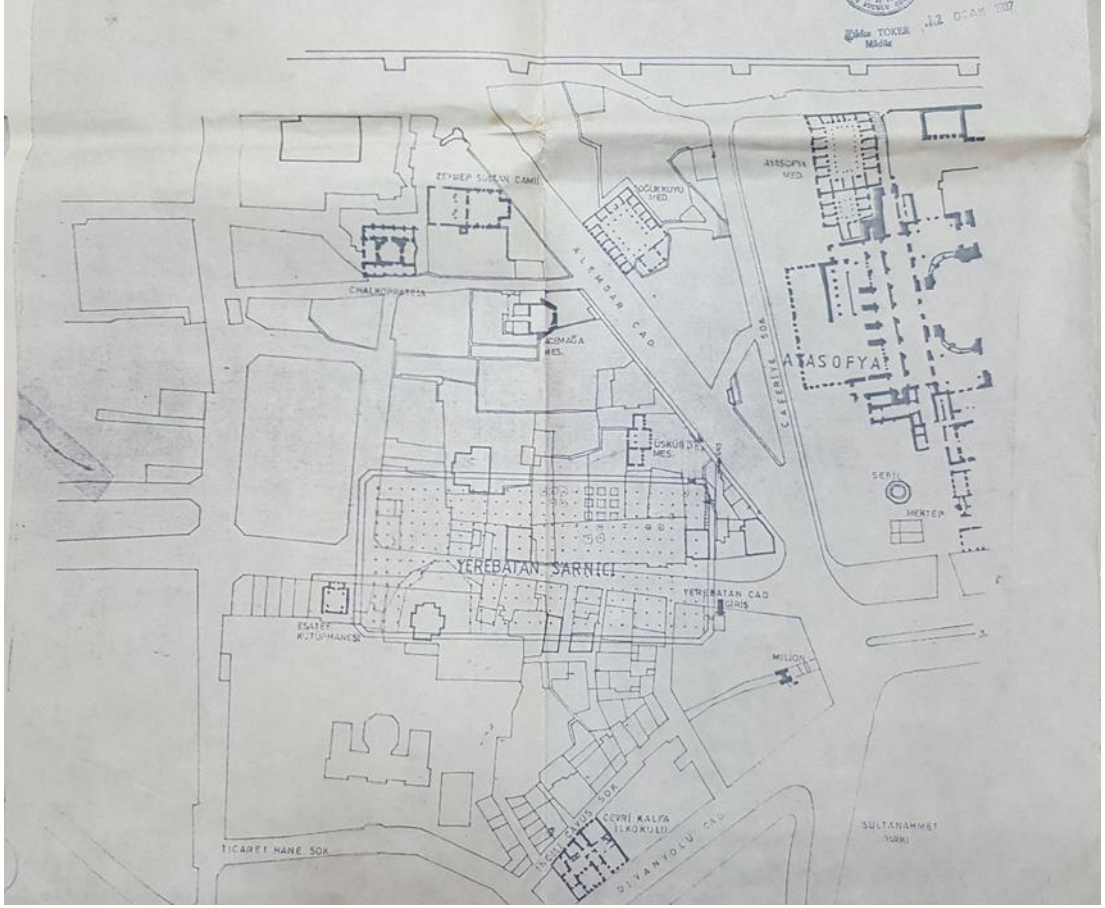

Şekil 4. 52. Baş kısmı yatay olacak şekilde yerleştirilmiş Medusa

Şekil 4. 53. Yatay olarak yerleştirilen Medusa başı detayı

Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları İstanbul Bölge Kurulu'nun 3010 sayılı 26.12.1986 tarihli alınan kararına göre sarnıcın üzerine yapılması düşünülen dükkanlarla ilgili projenin uygun olduğuna, dükkanların altında yapılmak istenen bodrum katlarının temel hafriyatı neticesine göre izin verilebileceğine, projesinde işaret edilen hususta 6 x 8 metre boyutlarında havalandırma dairesi yapılabileceğine, cephelerin tarihi çevre karakterine uygun olmasına, etüt çalışmalarının kurula getirilmesine ve kazıların arkeoloji denetiminde yapılmasının zorunlu olduğuna karar vermiştir.

Şekil 4. 54. 12.01.1987 Tarihli Restorasyon Projesi İçin Çizilen Onaylı Vaziyet Planı (Planda Sarnıcın Parsellere Oturumu görülmektedir).

Sarnıcın üzerindeki yapılaşma ve trafik nedeniyle zarar gördüğü, üzerinde yapılması planlanan İl Genel Meclis Toplantı Salonu'nun temeli betonunun dökümü için sarnıcın tavanına delikler açılarak içine moloz artıklarının döküldüğü 1968-1970 yılları gazete haberlerinden bilinmektedir. 1973 tarihinde çekilmiş fotoğrafta İl Özel İdare Müdürlüğü binası görülmektedir (Şekil 4.55-4.56).

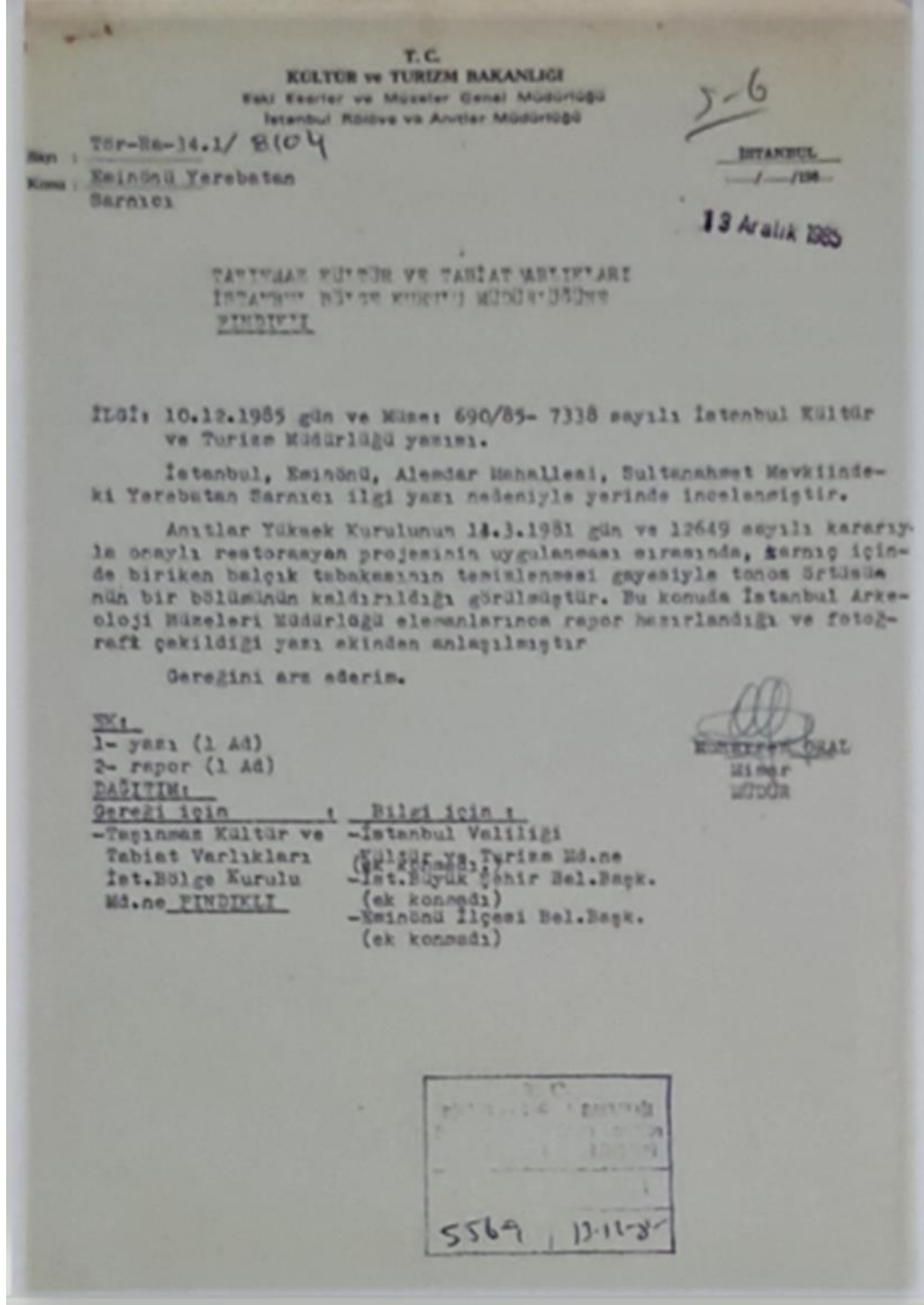

Şekil 4.55. Ayasofya'dan Yerebatan Sarnıcı üzerindeki yapılara bakış, 1973 (Ülkü Altınoluk)

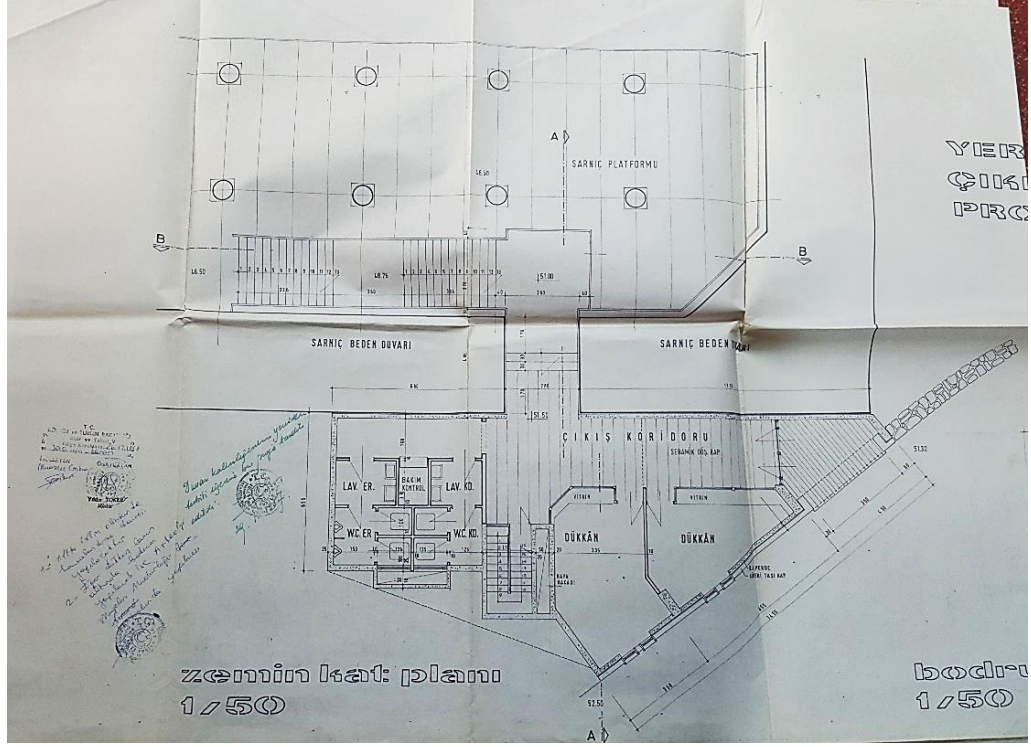
Şekil 4.56. Yerebatan Sarnıcı üzerinde yapılmış ve sonradan yıkımına karar verilmiş İstanbul İl Özel İdare Binası'nın kuşbakışı görünüşü (Hera Rest. Arşivi)

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde en büyük onarımın 1985 yılında İstanbul Belediyesi tarafından başlatıldığı söylenebilir. İçerisindeki 50.000 ton çamurun çıkartılması ve Medusa isimli mimari parçaların sergilenmesi, sarnıcın başından sonuna kadar giden betonarme bir mevcut yürüme yolu hattının yapılması Anıtlar Kurulu'na kabul edilmiş ve onaylanmıştır. Restorasyon projesinin uygulanması sırasında sarnıç içerisinde biriken balçık tabakasının temizlenmesi gayesiyle tonoz örtünün bir bölümünün kaldırıldığı ise kurul kararında mevcuttur (Şekil 4.57).

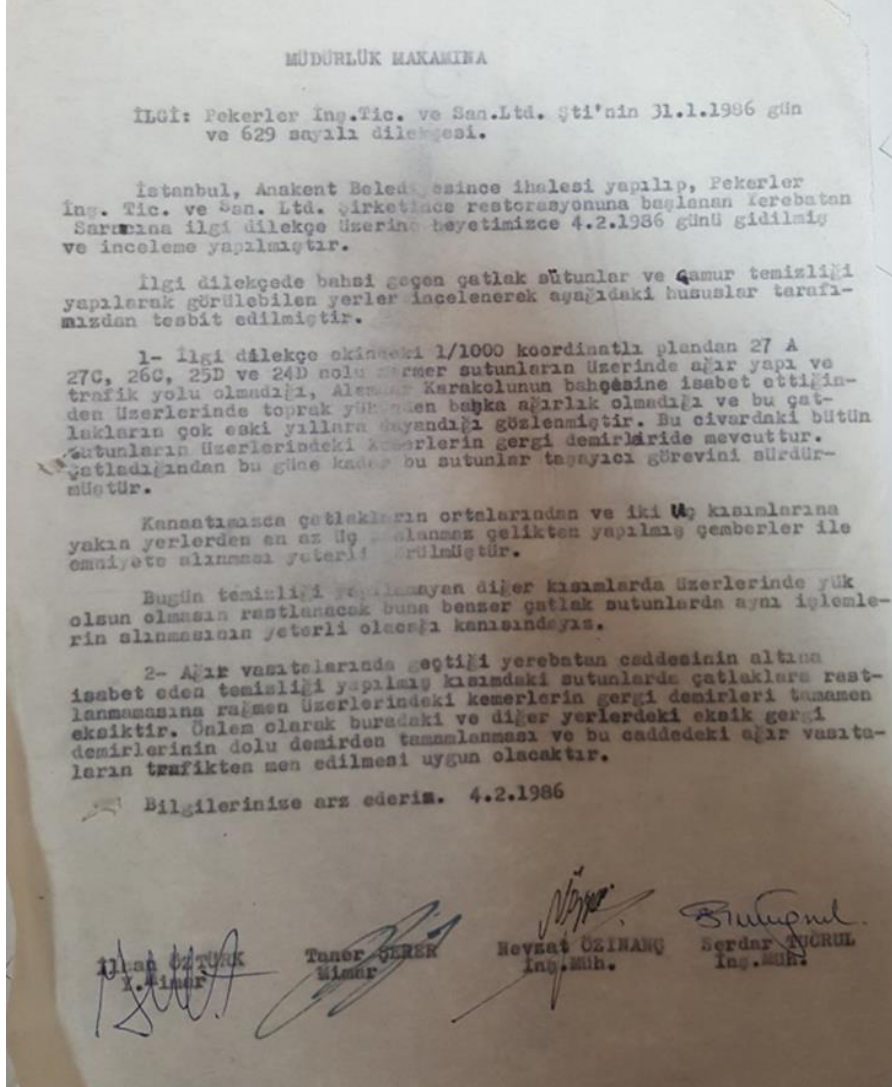
Şekil 4. 57. 1985 Tarihli Alınan Kurul Kararı

Sarnıcın çıkış yapısı 1986-1988 yıllarındaki onarım sırasında projelendirilmiş ve Anıtlar Kurulu'na onaylanarak 9 Eylül 1987 yılında tekrar ziyarete açılmıştır (Şekil 4.58).

Şekil 4. 58. Yerebatan Sarnıcı çıkış yapısı zemin kat planı (Hera Rest. Arşivi)

Yerebatan Sarnıcı'nın o dönem restorasyonunu üstlenen Pekerler İnşaat Tic. San. Ltd. Şti.'nin 31 Ocak 1986 tarihli dilekçesine istinaden 4 Şubat 1986 tarihinde bir heyet ile Yerebatan Sarnıcı'na gidilip incelemelerde bulunulmuştur. İncelemeler neticesinde dilekçe ekinde bahsi geçen kolonlar üzerinde ağır yapı veya vasıta yükü olmadığı, kolonlardaki çatlakların önceki yıllara ait olduğu belirtilmiştir. Yapı yükü altında kalan çatlak olan sütunların üzerindeki kemerlerde ise gergi demirlerinin yetersiz ve eksik oluşundan bahsedilmiş, dolu demir ile tamamlanmasının uygun olacağı şeklinde bilgi verilmiştir (Şekil 4.59).

Şekil 4. 59. 1986 tarihli Yerebatan Sarnıcı ile ilgili yapılan incelemeler neticesinde tespit edilen hususlar

06.04.1988 Tarihli Kültür Ve Turizm Bakanlığı İstanbul 1 Numaralı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu 4803 sayılı yazısına istinaden 10.2.1988 gün, 124 sayılı kararında belirtildiği gibi, Yerebatan Sarnıcı'nın özgün mimarisine ve dokusuna zarar verilmediği, kontrolünün sürekli olarak ilgili belediye tarafından yapılması şartıyla, ilave olarak müze fonksiyonunun sürdürülmesi koşulu ile yerin kiraya verilmesinde sakınca olmadığına karar vermiştir.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Başkanlığı, Yatırım Planlama Müdürlüğü'nün 13.4.1994 tarih ve R-498 sayılarına istinaden Yerebatan Sarnıcı'nın taşıyıcı sistemi

mermer kolonlarının bazılarında oluşan çatlaklara ilişkin tedbir alınması hususunda Prof. Dr. Müfit Yorulmaz'dan rapor hazırlanması istenmiştir. Alınan tedbirler noktasında sarnıç kolonlarına ilişkin hazırlanan teknik rapordaki görüşlere katılmıştır. İlave olarak İstanbul Teknik Üniversitesi Yapı Anabilim Dalı Prof. Dr. Tevfik Seno Arda tarafından 16.5.1994 tarihli yazıda çatlak olan kolonlar için alınması gerekli tedbirler maddeler halinde sıralanmış ve bir kolon detayı çizilerek çemberleme yönteminin nasıl uygulanacağı konusunda teknik çizimle bilgi verilmiştir (Şekil 4.60-4.61).

T.C.
İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Yapı ve Deprem
Uygulama Araştırma Merkezi

Sayı : B.302.İTÜ.0.61.00.00/ 28/01/139

16.5.1994

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYE BAŞKANLIĞI
Yatırım Planlama Müdürlüğüne

YEREBATAN SARNIÇI MERMER KOLONLARINA
İLİŞKİN RAPOR

İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı, Yatırım Planlama Müdürlüğü'nün 13.4.1994 tarih ve R-498 sayılı yazıları ile, Sultanahmet Yerebatan sarnıcının mermer kolonlarından bazılarında oluşan yeni ve eski çatlaklara ilişkin ön tedbirler konusunda, Prof. MÜFIT YORULMAZ raporunun incelenmesi, görüş bildirilmesi istenmektedir.

Sarnıç alanına Sayın Prof. Müfit Yorulmaz'ın kolon çatlaklarına ilişkin teknik raporu incelenmiştir. Rapordaki görüşlere aynen katılmaktadır. Buna ek olarak :

- 1- Sarnıç için planda üstüne gelen yapıların, sarnıç planına işlenmesi ve bu bütçe ile yakın yöresindeki her türlü statik veya dinamik yük artışlarının Belediyece kesinlikle önlenmesi gerekmektedir.
- 2) Paslanmaz çelikten, krokide gösterilen türde yarım çemberler imal ettirilmeli ve bu çemberler :
 - a) Çatlakların bağlanmış olduğu kolonlarda, kolon çapının 1/5 (bir buçuk) katını aşmayan aralıklarla

Tel: 285 34 19 - Fax: 285 34 72

Şekil 4. 60. 16.05.1994 Tarihli sarnıç kolonlarına ilişkin hazırlanan teknik raporun birinci sayfası

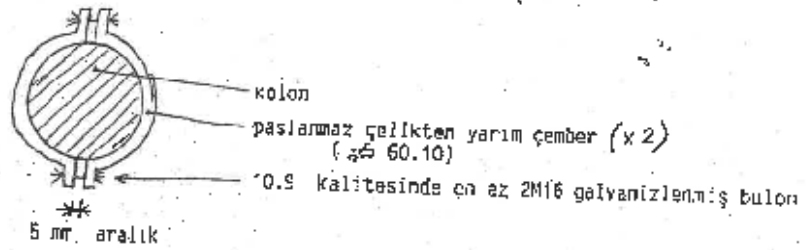
b) Çatlama ihtimali olan kolonlarda ise, kolonun her iki ucu ile üçtebir noktalarında,

galvanizlenmiş, en az 10.9 kalitesinde yüksek mukavemetli bulonlarla kolonlara yerleştirilmesinin uygun bir ön tedbir olduğu görülmüştür.

Saygılarımla.

16.5.1994

Prof. Dr. Tefrik Sero ARDA
İTÜ İnşaat Fakültesi
Yapı Anabilim Dalı
(22-01-129)

Şekil 4. 61. 16.05.1994 Tarihli sarmıç kolonlarına ilişkin hazırlanan teknik raporun ikinci sayfası

21.09.1994 Tarihli B.30.2.İTÜ.0.6İ.00.00/ 28/01/265 sayılı İstanbul Teknik Üniversitesi Yapı ve Deprem Uygulama Araştırma Merkezi tarafından Yerebatan Sarnıcı taşıyıcı kolonlarına ilişkin hazırlanan raporda sarnıç sütunlarının 25 tanesinde boyuna çatlaklar olduğu, çatlak olan sütunların çemberlenmesi gerekirken 20 adet sütunda, yapılması gerekenin dışında bir imalat yapıldığı tespit edilmiştir. Raporda 60x10 mm en kesitli çemberler önerilmişken ölçümlerde çemberlerin 10 mm yerine bazı yerlerde 4 mm olacak şekilde uygulandığı gözlemlenmiştir. Bazılarında da kaynakla ekleme yapıldığı görülmüştür. Yarım çemberlerin 10.9 kalitesinde en az 2M16 çaplı bulonla birbirlerine bağlanması gerekirken, bazı çemberlerde 1M10, bazılarında ise 2M12 bulonla bağlantı yapılmıştır. Bulon kalitesine dikkat edilmediği raporda açıkça görülmektedir. Yani hem bulon cinsi farklı seçilmiş hem de daha düşük kalitede bulon kullanıldığı kanısına varılmıştır. Sarnıç planı üstündeki yapılanmanın halihazır vaziyetini gösteren çizimin bulunamadığı, sarnıç üstü yapılanmanın sarnıç planına göre nasıl yerleştiği plan ve krokiden anlaşılamamaktadır şeklinde görüş dile getirilmiş. İlave olarak iki katı aşan yapılara kesinlike izin verilmemesi gerektiği, kolonlardaki çatlakların Yerebatan Caddesi'nden geçen tonajlı araçlardan kaynaklandığı görüşüne varılmıştır.

03.12.1997 tarihli 9108 sayılı karar ile sarnıcın üzerindeki yolun ağır araç trafiğine kapatılması, taşıtların ve tramvayın yapıda meydana getirdiği titreşimlerin ölçülmesine karar verilmiştir. 03.03.1999 tarih 1064 sayılı karara göre ise sarnıcın üstüne denk gelen 38 ada üzerindeki İl Özel İdare Müdürlüğü binası ile genel meclis salonunun boşaltılıp yerinin yeşil alan olarak düzenlenmesine karar verilmiştir.

İstanbul Teknik Üniversitesi Yapı ve Deprem Uygulama Araştırma Merkezi'nden sarnıcın uzman kişiler tarafından incelenip bir rapor halinde sunulması istenmiştir. Bunun üzerine 24.11.2000 tarihinde, alanlarında uzman Prof. Dr. Zekai Celep, Prof. Dr. İlhan Eren ve belediye görevlilerinden oluşan uzman bir ekiple sarnıçta inceleme yapılmıştır. Yapılan incelemelerde tramvayın geçtiği kolonlarda çatlamların olduğu ve sarnıç tavanından ve yan duvarlardan kanalizasyon kaçığı suların sızıntı yaptığı, tespit edilmiştir. Sarnıç üstüne denk gelen yapıların tespiti ile birlikte çevre güzergahlarını gösteren ölçekli bir planın hazırlanması, takviyesi zaruri sütunlarda çelik çemberleme yapılması, sarnıç üzerinde trafik yükünden doğan

titreşimlerin ölçülmesi ve sarnıç çevresinde zemin etütlerinin yapılması şeklinde gibi uygulaması elzem olan durumlar maddeler halinde belirtilmiştir (Şekil 4.62–4.63).

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
Yapı ve Deprem
Uygulama Araştırma Merkezi

sayı: B.30.2.LT.0.061.90.0001/344 13.02.2001

11.2000 tarih ve 12734-57-070.100.2-2735 sayılı yazınız
M. Yerebatan Sarnıcı

C.
İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı
Projelec Daire Başkanlığı
Fiziksel Planlama Müdürlüğü'ne

İlgili yazınızda, Belediyemize ait Sultanahmet Meydanındaki "Yerebatan Sarnıcı" hakkında mahallinde uzman kişilerce inceleme yapılarak 17 Ağustos 1999 depremini ve sonraki gelişmeleri de dikkate alarak gözlemlerimizle ve önerilerimizin bir rapor halinde bildirilmesi istenmiştir.

Merkeziniz bünyesinde bulunan Prof. Dr. F. İskai CELEP, Prof. Dr. İlhan EREN ve Belediyeniz ilgililerinden oluşan heyet 21.11.2000 günü Yerebatan Sarnıcı'nda nöbetçi inceleme yapmışlardır.

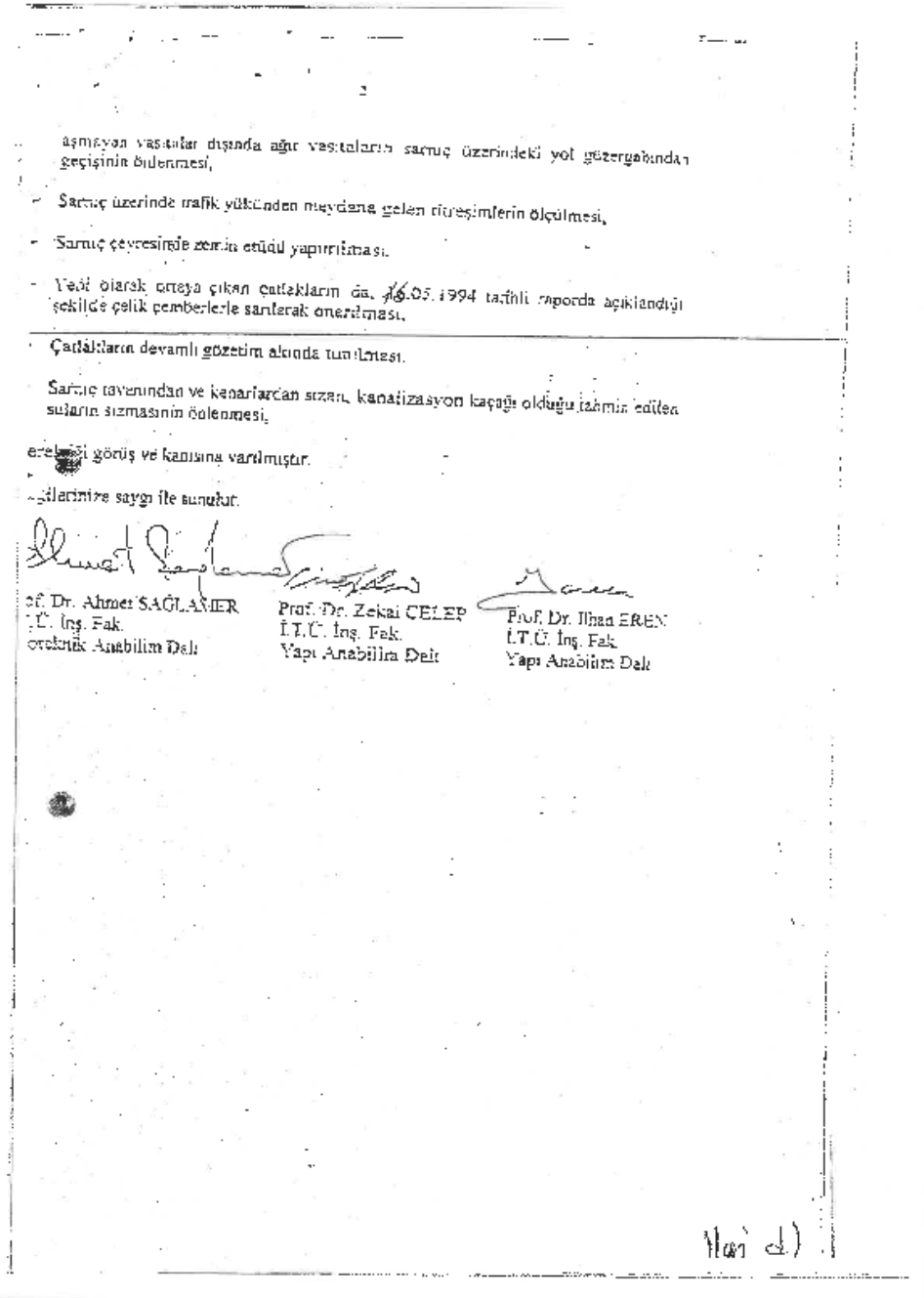
Yapılan inceleme ve tespitlerde, bir kısım mermer kolonların çelik çentikle sarılarak aktifte olduğu, hafif tramvayın geçtiği bölümlerdeki kolonların manivelenerek güçlendirildiği görülmüştür. Mermer kolonların bir kısmında da, yeni ortaya çıktığı düşünülen çatlaklar görülmüştür. Ayrıca, Sarnıç çevresinde ve kenarlarında sızan sarnıçta su kaçağı olduğu tahmin edilen su sızıntıları da görülmüştür.

07.07.1993 tarihli Prof. Müfit YORULMAZ, 16.05.1994 tarihli Prof. Dr. T. Seno ARDA ve 21.09.1994 tarihli Prof. Dr. Ramzi ÜLKER ve Prof. Dr. T. Seno ARDA tarafından hazırlanmış ve Valilik Makamına verilen 31.07.1998 tarihli raporında belirtildiği üzere:

- Sarnıç üzerine gelen yapılanma ve yol güzergahlarının detaylı ve ölçüklü bir şekilde planının çıkarılması,
- Bu bölgede her türlü statik ve dinamik yük artışının önlenmesi, mümkün olduğu takdirde bir kısım tarihi olmayan yapıların istinatları edilerek sarnıç üzerindeki yükün azaltılması ve iki kattan fazla yapıya izin verilmemesi, otobüsler ve 3 tonu

(İlgili)

Şekil 4. 62. 13.02.2001 tarihli raporun birinci sayfası

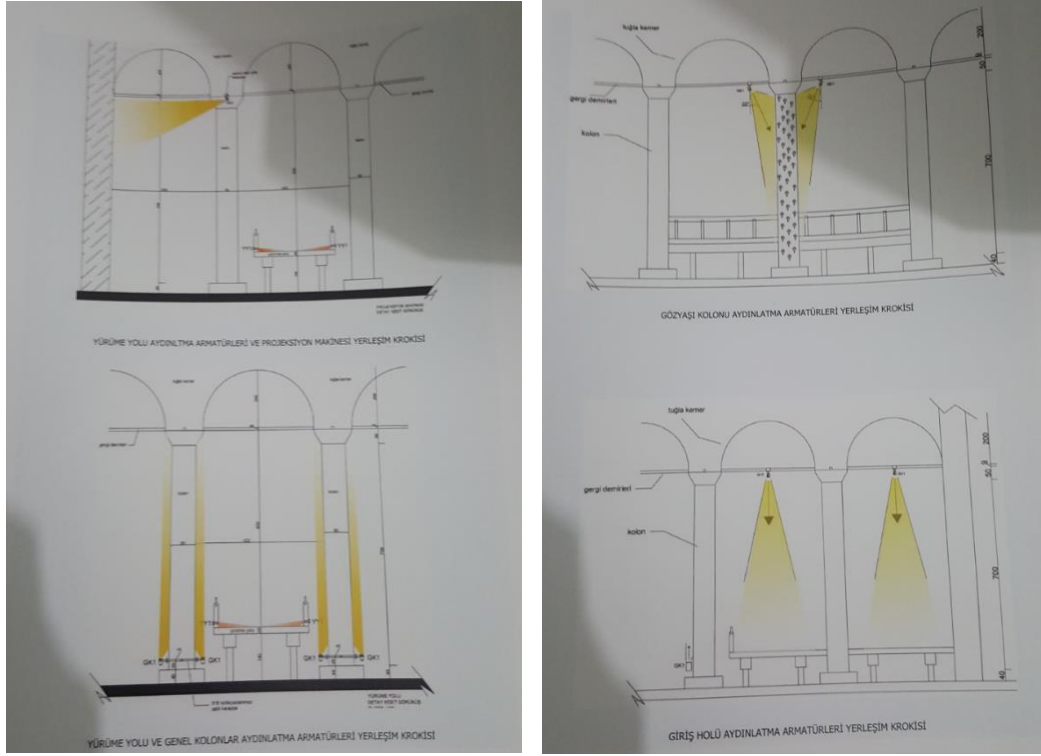
Şekil 4. 63. 13.02.2001 tarihli raporun ikinci ve son sayfası

54 Ada, 12 Parselde bulunan Turşucuzade Konağı, Sebil ve Yerebatan Camii İstanbul 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 26.01.2005 tarih ve 405 sayılı kararı ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescillenmiştir.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı Koruma Uygulama ve Denetim Müdürlüğü KUDEB tarafından hazırlanan 27.01.2012 tarihli

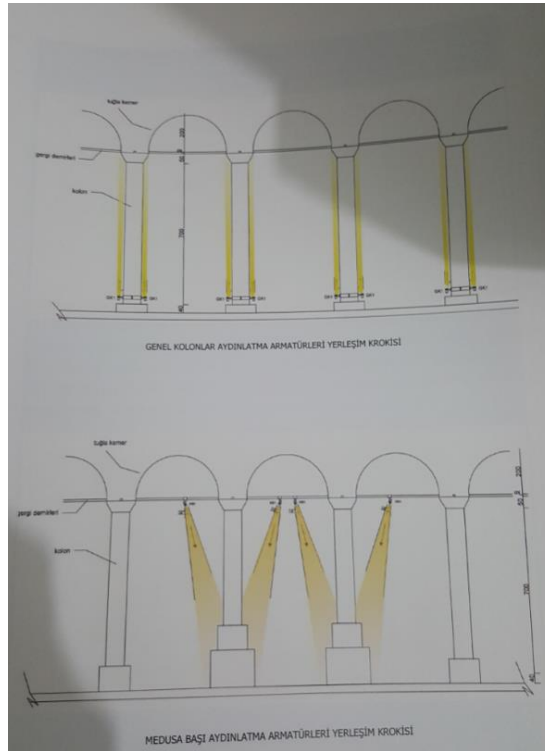
Yerebatan Sarnıcı konservasyon raporunda koruma ilgi ilgili çalışmalarda izlenecek bilimsel yöntem ile ana hatlar kronolojik olarak ele alınmıştır. Rapor değerlendirmesinde sarnıç taşıyıcı sistemini oluşturan sütun yüzeylerinde ve duvarlarda gözlemlenen kalkerlenme, yosun benzeri kirlenmelerinin temizliğinin nasıl yapılması gerektiği ile ilgili yöntemlerden ve detaylardan bahsedilmiştir.

12 Mart 2012 tarihinde Prof. Dr. Mehmet Şener Küçükdoğu tarafından Yerebatan Sarnıcı için İstanbul Enerji firması tarafından bir mimari aydınlatma projesi değerlendirme raporu hazırlanmıştır. Raporda sarnıçta bir dizi önlemler noktasında aydınlatmanın yapı genelinde nasıl kullanılacağı teknik olarak anlatılmış ve çizimlerle ifade edilmiştir (Şekil 4.64). Sarnıç içerisinde görme eyleminin konforlu olabilmesi, ziyaretçilerin ışıktan rahatsız olmadan gezebilmeleri için gezi platformunun süpürgelik hizasında 4000 kelvin derece renk sıcaklığı veren led ışık ile 15 lüks bir aydınlatma seviyesi sağlayacak şekilde aydınlatılması, taşıyıcı elemanların 3000 kelvin derece renk sıcaklığı ile IP 66 koruma sınıfında bulunan aydınlatma cihazları ile aydınlatılması, Medusa başları ve gözyaşı sütunu gibi sarnıcın en önemli elemanlarının ise 4000 kelvin derece renk sıcaklığı veren lambalar ile aydınlatılması temel ilkeler olarak belirlenmiştir (Şekil 4.65-4.66). Prof. Dr. Mehmet Şener, müellif tarafından hazırlanan aydınlatma uygulama projesinin, belirlenen aydınlatma kriterlerine aykırı bir durumda olmadığını, aydınlatma tasarım kriterlerine uyularak tasarım yapıldığı ve aydınlatma tekniğe uygun olarak düzenlendiği sonucuna varmıştır.

Şekil 4. 64. Yürüme yolu aydınlatma armatürleri ve projeksiyon makinesi yerleşim krokisi

Şekil 4. 65. Gözyaşı sütunu ve giriş holü aydınlatma armatürleri yerleşim krokisi

Şekil 4. 66. Genel kolonlar ve Medusa başı aydınlatma armatürleri yerleşim krokisi

E.S. Yapı Şehircilik Mimarlık Rest. San. Tic. Ltd. Şti. tarafından İstanbul Teknik Üniversitesi. Mimarlık Fakültesi Dekanlığına yapılan 22.11.2011 tarihli başvuru neticesinde, 2012 yılı Nisan ayında Prof. Dr. Feridun Çılı, Yrd. Doç. Dr. Cenk Üstündağ, Arş. Gör. Dr. Hanifi Gedik tarafından Yerebatan Sarnıcı ve taşıyıcı sisteminin mevcut durumu hakkında 22 sayfalık teknik bir rapor hazırlanmıştır. Raporun içeriği, detayları incelendiğinde hazırlanmış en kapsamlı teknik rapor olduğu söylenebilir. Başlık olarak sadece taşıyıcı sistem ile ilgili bir rapor olduğu anlaşılabilir lakin hiç de öyle değildir. İçeriğinde sarnıcın zemin durumu, taşıyıcı sistemin analizi, koruma önerileri, yapı ile ilgili yapılması teknik açıdan uygun olan onarımlar, yapı ile ilgili genel değerlendirmeler, belirlenmiş işlevler, inşa edildiği tarihteki haline yakın bir durumda olabilmesi adına yapılması gerekli olan güçlendirme yöntemleri ve yapısal önlemler detaylı olarak ele alınmıştır.

İstanbul IV Numaralı Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu'nca 12.09.2012 tarih ve 876 sayı ile onaylanmış restorasyon projesinde yine yapıya müdahaleden kaçınılmış, sütun, tonoz ve duvarlarda basit onarımlar önerilmiştir. Yürüme yolu aksı değiştirilmemiş ancak mevcut betonarme yürüme yolları kötü durumda olduğundan yerine çelik strüktürlü yürüme yolu önerilmiştir. Onaylı proje üzerinde müze işlevi de göz önüne alınarak elektrik ve mekanik projeleri çizilmiştir.

Teknik rapordan beş yıl sonra İstanbul Teknik Üniversitesi Döner Sermaye İşletmeleri Yönetmeliği kapsamında Yerebatan Sarnıcı hakkında 17.03.2017 tarihli 2017/165 numaralı Malzeme Analiz Raporu hazırlanmıştır. Rapora göre sarnıç 2. Abdülhamit döneminde kapatılan duvar çevresinde, diğer sair yerlerden, kemerlerden, sarnıç tavanından harç, sıva ve tuğla örnekleri alınan yerler fotoğraflanarak belgelenmiştir (Şekil 4.67). Yapılan deneyler neticesinde sarnıç geneli itibariyle malzeme önerileri dile getirilmiş, malzemelerin korunması ve uygulama aşamasında alınacak önlemler madde madde izah edilmiştir. Raporda yapının beden duvarlarından sızan suların etkisiyle harç ve sıvaların ayrışarak mukavemetini kaybettiği, duvar sıvalarının ise karardığı ve yer yer ayrıştığı gözlemlenmiştir. Sıva analizlerine göre çimentolu karışımların uygulandığı, üst tabakada beyaz çimentolu, kireçli karışımlara tuğla tozu veya pigment eklenen karışımın uygulandığı, asit kaybı deneyinde ise geçirimsizlik amaçlı katkıların kullanıldığı belirtilmiştir. İlave olarak deneysel

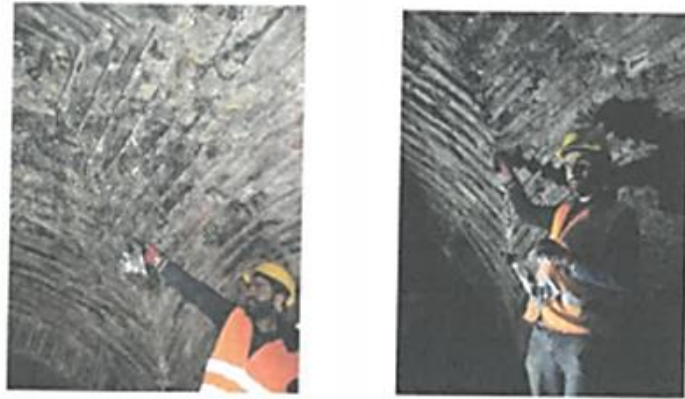
çalışmalar neticesinde analizleri yapılmış olan harç, sıva ve hasarlı olan tuğlaların onarımları için ise nasıl bir karışım hazırlanması gerektiği, harç ve sıva örneklerinin fiziksel özellikleri bir tablo yöntemi ile gösterilmiştir (Şekil 44.68-4.69). Sıva ve derz harçlarındaki geçirimsizlik probleminin çözülmesi için toz polimer veya akrilik türü katkıların kullanılması da ayrıca önerilmiştir.

Örnek 1.

Örnek 2.

Örnek 3.

Şekil 4. 67. Örnek alınan noktalar

Örnek No	Tanımı	Alınma Yeri
Örnek-1	Sıva	A'/19,20 aksları arasında duvardan sıva örneği
Örnek-2	Derz Harcı	A'/19,20 aksları arasında duvardan derz örneği
Örnek-3	Sarkıt Örneği	B,C/19,20 aksları arasında tonozdan sarkıt örneği
Örnek-4	Derz Harcı	C,D/20 aksında kemerden alınan derz örneği
Örnek-5	Tuğla	D/20,21 aksında kemerden alınan tuğla örneği
Örnek-6	Derz Harcı	D/20,21 aksında kemerden derz örneği
Örnek- 7	Sıva	D,E/21 aksında duvardan sıva örneği
Örnek- 8/1	Sıva (Altın)	A'/16,17 aksları arasında duvardan sıva örneği
Örnek- 8/2	Sıva (Üstten)	A'/16,17 aksları arasında duvardan sıva örneği
Örnek- 9/1	İnce Sıva	A'/14,15 aksları arasında duvardan sıva örneği
Örnek- 9/2	İnce Sıva – Üst katman	A'/14,15 aksları arasında duvardan sıva örneği
Örnek- 10/1	İnce Sıva	Sarıncın çatısından alınan sıva örneği
Örnek- 10/2	Derz Harcı	Sarıncın çatısından alınan Derz örneği
Örnek- 10/3	Tuğla	Sarıncın çatısından alınan Tuğla örneği
Örnek- 10/4	Tuğla	Sarıncın çatısından alınan Tuğla örneği
Örnek- 10/5	Derz Harcı	Sarıncın çatısından alınan Derz örneği

Şekil 4. 68. Sarıncı içerisinde örnek alınan yerler

Örnek	Tanımı	Ağırlıkça Su Emme Oranı (%)	Özgül Kütle (g/cm ³)
Örnek-1	Sıva	29	2,37
Örnek-2	Derz Harcı	15	2,34
Örnek-3	Sarkıt Örneği	31	2,31
Örnek-4	Derz Harcı	12,5	2,67
Örnek-6	Derz Harcı	32	2,37
Örnek- 7	Sıva	15	2,50
Örnek- 8/1	Sıva	8,0	2,71
Örnek- 8/2	Sıva (Alt)	8,8	2,73
Örnek- 9/1	Sıva (Üst)	37,2	2,49
Örnek- 9/2	İnce Sıva	23,9	2,46
Örnek- 10/1	İnce Sıva – Üst katman	19,7	2,50
Örnek- 10/2	Derz harcı	24,8	2,47
Örnek- 10/5	Derz Harcı	7,46	2,59

Şekil 4.69. Harç ve sıva örneklerinin fiziksel özellikleri

Alınan tuğla örneklerinin fiziksel özelliklerinin tespiti noktasında su emme ve özgül kütle deneyleri yapılmıştır (Şekil 4.70).

Örnek	Tanımı	Ağırlıkça Su Emme Oranı (%)	Özgül Kütle (g/cm ³)
Örnek-5	Harman Tuğlası	27.1	2,62
Örnek-10/3	Harman Tuğlası	22.0	2.59
Örnek-10/4	Harman Tuğlası	7.46	2.59

Şekil 4. 70. Alınan tuğla örneklerinin su emme oranı ve özgül kütlesi

Tuğla örnekleri üzerinde yapılan basınç dayanımı deneylerinin sonucuna göre örneklerde bulunan mekanik özellikler ile derz ve harçlar için önerilen karışım oranları raporun 11. sayfasında bir tablo ile gösterilmiştir (Şekil 4.71).

Örnek	Tanımı	Bağlayıcı/ Agregaya Oranı (Ağırlıkça) (%)
Örnek-1	Sıva	1 kısım Hidrolik Kireç+Tuğla Tozu 3.0 Kısım Agregaya (Horasan sıvası)
Örnek-2	Derz Harcı	1 kısım Hidrolik Kireç +Tuğla Tozu 3.0 Kısım Agregaya (Horasan Derz Harcı)
Örnek-3	Sarkıt Örneği	Sarkıt-Kireçtaşı
Örnek-4	Derz Harcı	1 kısım Hidrolik Kireç + Tuğla Tozu 4.0 Kısım Agregaya (Horasan Derz Harcı)

Şekil 4. 71. Derz ve harç için önerilen karışım oranları

Rapor sonuç bölümünde ise uygulama aşamasında önceden incelemesi yapılmış olan hidrolik kireç kullanılmasının, uygulamanın muntazamlığı açısından önem arz ettiği vurgulanmıştır.

17.09.2015 tarihli 3853 sayılı, 246 toplantı numaralı İstanbul IV Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından, 37 ada ve 11 parselde yer alan su terazisinin, 28 parselde yer alan Beşirağa Çeşmesinin ve Milyon (Million) taşının çizilen analitik rölövelerinin uygun olduğuna, vaziyet planının kadastral verilerle karşılaştırılmasına, Şeftali Sokağı'na cephesi olan dükkan önlerindeki tente önerilerinin imar mevzuatına uygunluğunun teyit edilmesine ve sarnıç giriş-çıkış yapıları ile ilgili cephe önerilerinin hazırlanıp kurula sunulmasına şeklinde karar verilmiştir.

Sanat Tarihçisi Feridun Özgümüş tarafından Yerebatan Sarnıcı giriş yapıları ile park alanı içindeki ‘Tescilli Kùltür Varlıkları Mimari Mùhendislik ve Peyzaj Projeleri’ başlıklı 16 sayfalık bir arkeoloji raporu hazırlanmıştır. Hazırlanan raporda Yerebatan Sarnıcı ve üzerine isabet eden yapılar ile ilgili çevresine de değinerek detaylı bilgilere yer verilmiştir.

4.3.1. 2020 Tarihinde Tamamlanmış Ve Devam Eden Uygulamalar

Sarnıcın restorasyonunu üstlenen firma olan Here Restorasyon İnş. Taah. Ve Tic. Ltd. şti tarafından Yerebatan Sarnıcı ile ilgili hazırlanan devam eden veya yapılması planlanan imalatlar başlıklı sunum detaylı bir şekilde incelenmiştir. Firma restorasyon çalışmalarına başlamadan önce Yerebatan Sarnıcı’nın sembolü haline gelmiş balıkların restorasyon çalışmalarından zarar görmemeleri için sarnıç içinde kuzeybatı köşesinde bir havuz oluőturarak toplanmaları sağlanmıştır. Balıkların toplanmasının ardından sarnıcın suyunun tahliyesine başlanılmıştır (Şekil 4.72-4.74). Su tahliye edildikten sonra sarnıç içinde devam restorasyon çalışmalarının ardından yapılan imalatların öncesini ve sonrasını görmek adına restorasyon çalışmaları için birer altlık olacağı bilinciyle profesyonel ekiplerce fotoğraf ve drone ile video çekimleri gerçekteőtirilmiőtir.

Şekil 4. 72. Suyun tahliyesi çalışmaları (Hera Rest. Arşivi)

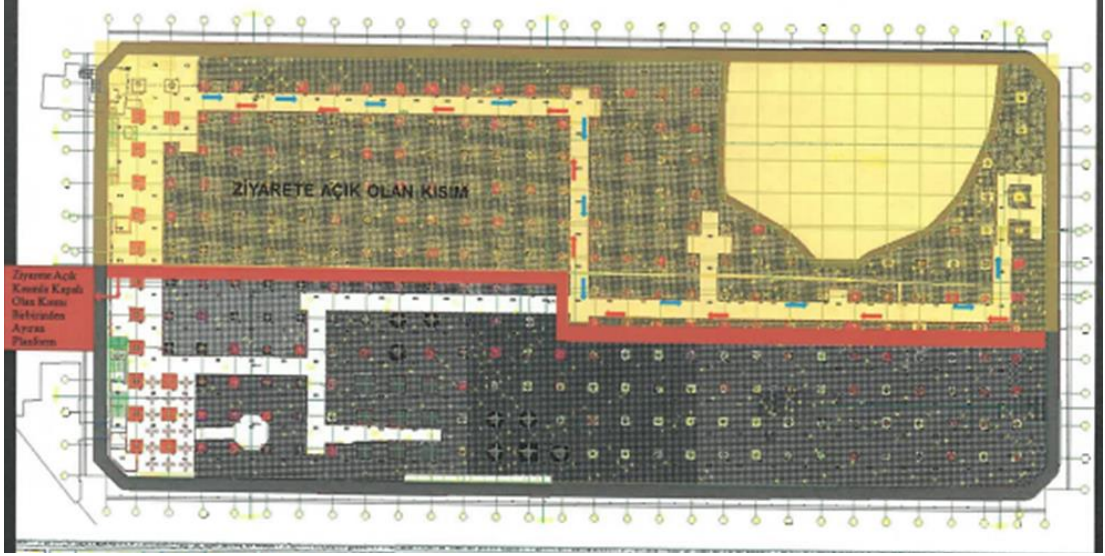

Şekil 4. 73. Sarnıç içerisinde beton payeli kolonların olduğu alana bakış

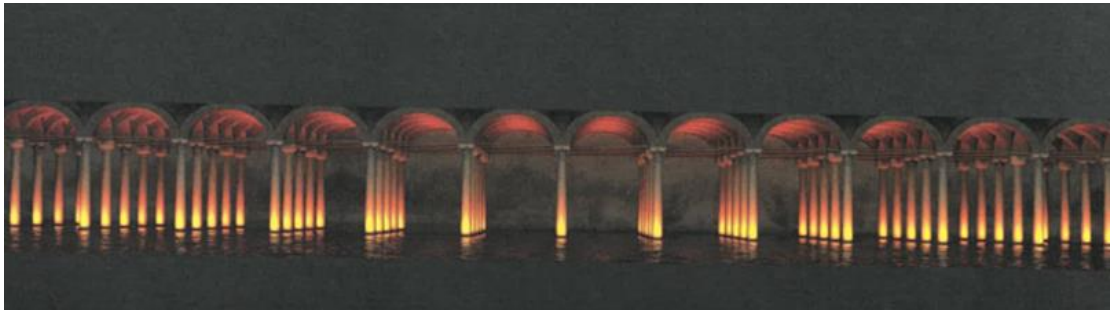
Şekil 4.74. Sarnıç içerisinde çekilmiş fotoğraf

Sarnıç suyunun tahliyesinin ardından toplamda 12 sütun aksından oluşan sarnıç, kuzeydoğu yönünde bulunan 6 aksı kaplayacak şekilde iki kısma bölünerek, birbirinden kontrplak üzeri görsel kaplama ile ayrılmıştır (Şekil 4.75).

Şekil 4. 75. Ziyaretçi alanı ile çalışma alanının birbirinden ayrıldığı gösteren çizim (Hera Rest. Arşivi)

Sarnıcı ikiye bölen karkas üzerine ziyarete açık alanın devamı gibi üç boyutlu görseller ile kaplanmıştır. Şantiye alanının görülmesinin ve çıkan gürültünün önüne geçilmiştir. Sarnıç müze dokusunu hissettirmeye, ziyaretçilerini almaya devam etmiştir (Şekil 4.76).

Şekil 4. 76. Sarnıçtaki restorasyon uygulamalarının gözükmemesi için tasarlanan görsel (Hera Rest. Arşivi)

Sarnıcın orta akstan bölünmesinin ardından ziyarete açık kalan güneybatı yönünde çatlak ve malzeme kaybı bulunan 11 adet mermer sütunun gövdesinde

emberleme yöntemi ile geçici güçlendirme çalışmaları yapılmıştır. Mermer sütun, başlık, gövde ve kaidelerde plastik fırça kullanılarak su ile itinalı temizlik uygulaması yapılmıştır. Bazı sütunlarda ise şakl kaymaları gözlemlenmiştir. (şekil 4.77-4.80)

şekil 4. 77. Malzeme kaybı olan kaide detayı

şekil 4. 78. Malzeme kaybı olan sütun detayı

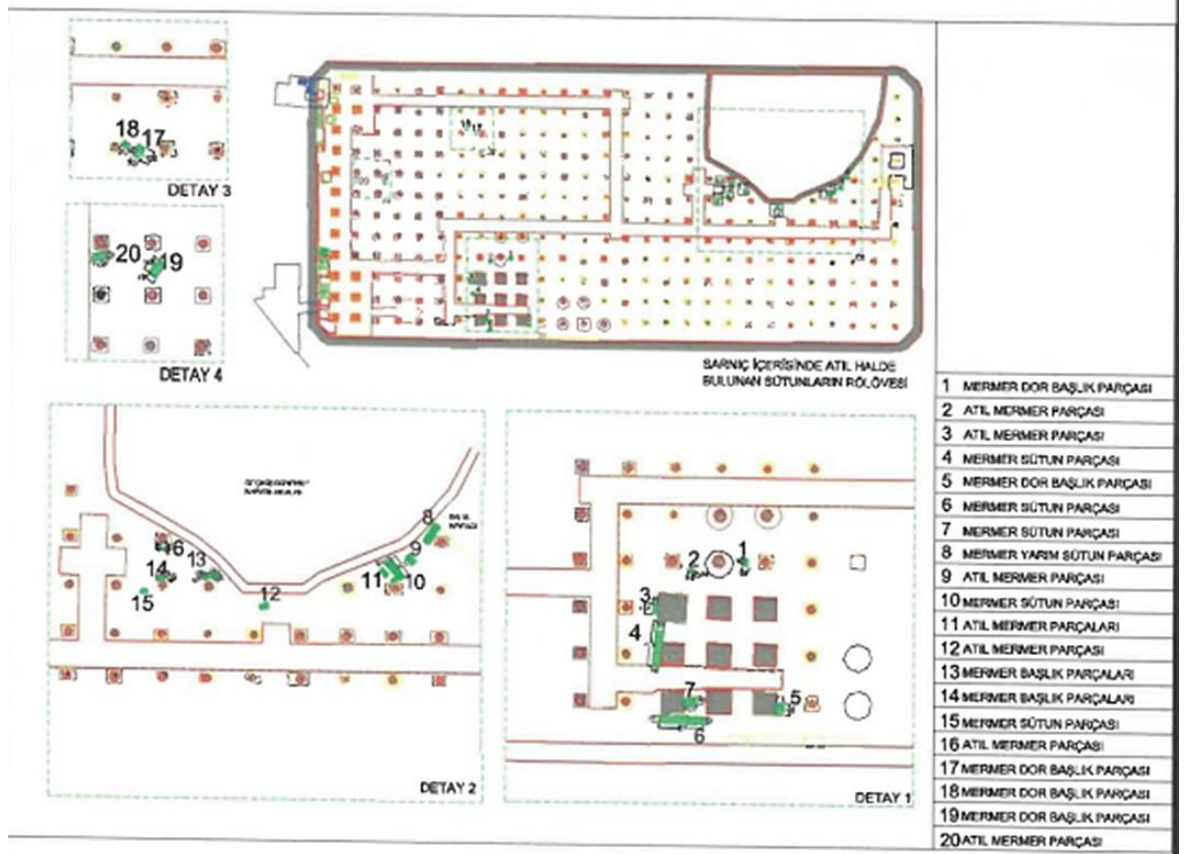

Şekil 4. 79. Sütunlarda gözlemlenen malzeme kayıplarından örnekler (Hera Rest. Arşivi).

Şekil 4. 80. Şakül kayması olan sütun örneği

Daha sonra Sarniç içerisinde atıl halde bulunan sütunların rölövesi alınmış, sarniç içerisinden nereden alındıkları numaralandırılarak bir tablo halinde gösterilmiştir (Şekil 4.81).

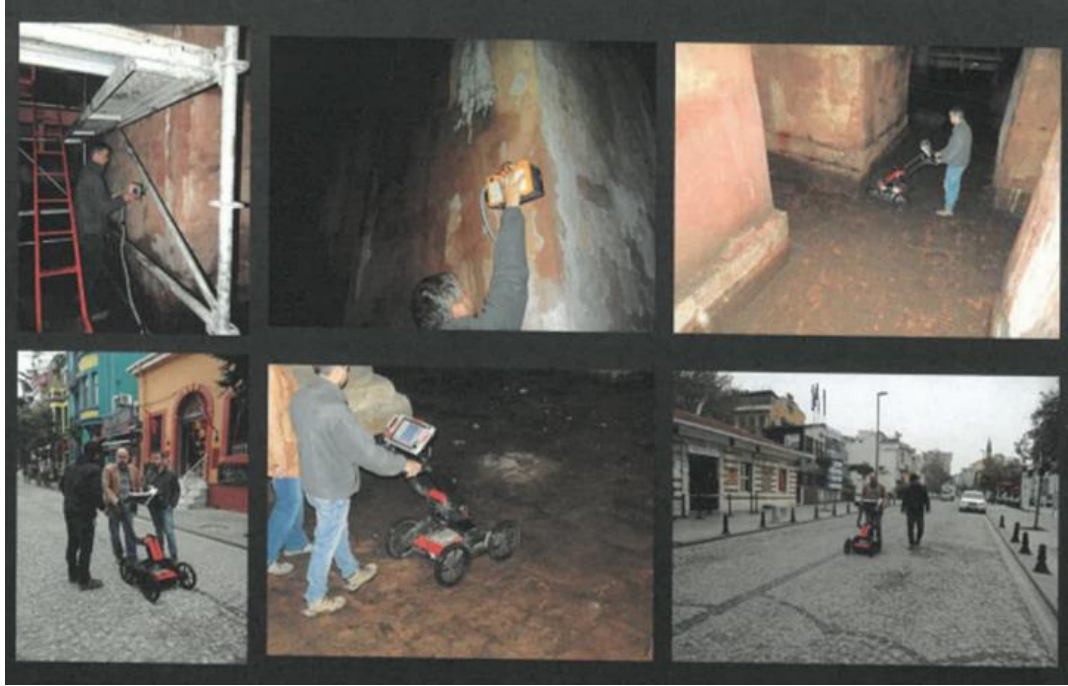
Şekil 4. 81.Sarniç içerisinde atıl halde bulunan taşıyıcı elemanların rölövesi

İskele kurulacak bölgelerde, özgün olmayan yapı elemanlarında kırım-söküm gibi çalışmalara başlamadan önce özgün yapı elemanları patpat naylon-XPS-su kontrastı gibi malzemeler ile koruma altına alınmıştır. Tam güvenli iş iskeleleri kurulduktan sonra çalışmalara başlanmıştır (Şekil 4.82).

Şekil 4. 82. Uygulama öncesi sarnıç içerisinde kurulan iskeleler

Yaklaşık 1500 yıl önce yapılan sarnıç yapısının zemin, beden duvarı ve sütunlarının, gerek strüktürel problem arz eden kılcal çatlak ve boşluklarının tespiti için, gerekse yapım tekniklerini araştırma amaçlı konunun uzmanları tarafından hassas yapı jeoradar çalışmaları yapılmıştır (Şekil 4.83).

Şekil 4. 83. Yerebatan caddesi üzerinde yapılan georadar çalışmaları(Hera Rest. Arşivi)

2. Abdülhamit döneminde kapatılan duvarın olduğu bölgede yapılan çalışmalara gelince, sarnıcın batı yönünde kalan ve 41 adet sütunu çevreleyen yaklaşık 1030 m²'lik bir alana sahip; ne zaman, ne amaçla yapıldığı bilgisine arşiv çalışmaları neticesinde ulaşılamamıştır. Kemer başlarına kadar örülmüş duvarın güneybatı beden duvarı ile kesiştiği noktada tam güvenli iş iskelesi kurulmuş ve araştırma çalışmalarına başlanmıştır (Şekil 4.84-4.85).

Şekil 4. 84. Kapatılan alanda yapılan araştırma kazıları (Hera Rest. Arşivi)

Şekil 4. 85. 2. Abdülhamit döneminde kapatılan duvar (Hera Rest.Arşiv).

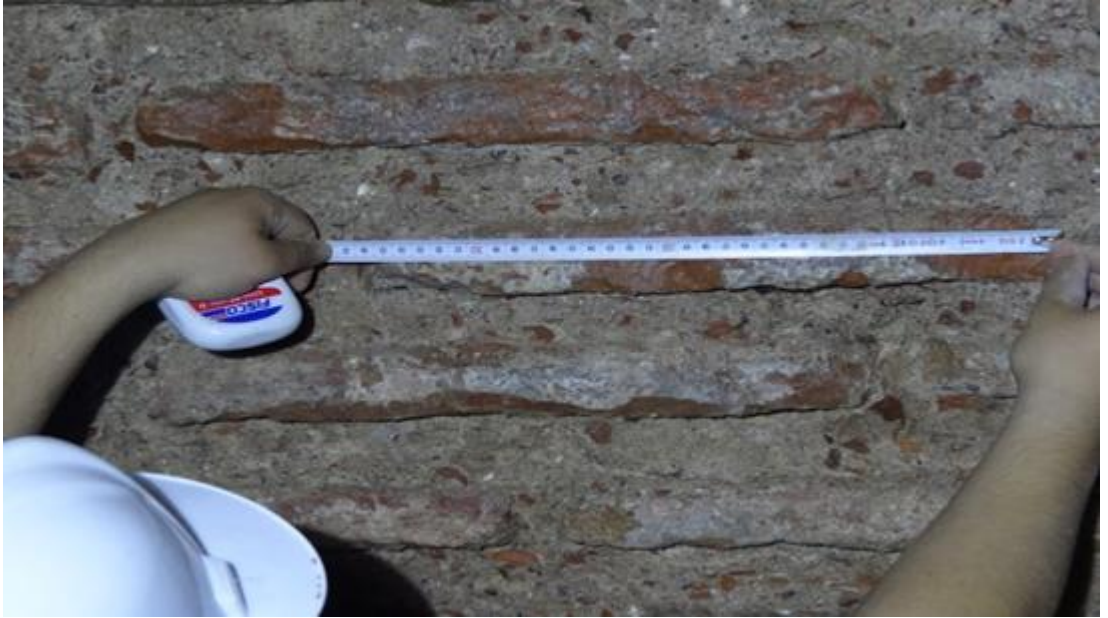
Kapatılmış olan duvarın içerisine bir kamera sistemi ile bakıldığında, kamerayı kendinize doğru çektiğinizde molozun içeriden aşağıya düştüğü, boşluk gözükmeyeceği için içerisinin moloz ile dolu olduğu tespit edilmiştir. Görünen duvarın üstüne çıkıldığında ise bir aks sonrasında bir duvar daha olduğu, bu iki duvar arasının neredeyse ön duvar kotunda moloz dolu olduğu ve arkadaki duvarın tonoz içlerine kadar örülü olduğu görülmüştür. İki duvar arasında bulunan moloz dolgunun iç kısımda yer alan sütunların ve duvar örgüsünün tespiti için de araştırma kazıları yapılmıştır (Şekil 4.86).

Şekil 4. 86. Kapatılan kısım duvarları arasında yapılan araştırma açmaları (Hera Rest. Arşiv).

İstanbul IV Numaralı Kültür Varlıkları'nı Koruma Bölge Kurulu'nun 20.09.2017 tarih 5849 numaralı kararınca sonradan kapatılan alan duvarında yatay, sarnıç zemininde ise dikey sondaj çalışmaları yapılmıştır. Aynı karar ile onaylanan araştırma çukuru için belirlenen alan için askıya alma projesi hazırlanmış ve gerekli çalışmalar sürdürülmeye devam etmiştir.

Fen İşleri Daire Başkanlığı, “Yapı İşleri Müdürlüğü Restorasyon İşleri 2017-2018 Yılı Danışmanlık Hizmeti İşi” kapsamında 19.03.2018 tarihli alanlarında uzman Bilim kurulunu oluşturan danışman hocalar tarafından alınan kararlara istinaden hidrolik kireç esaslı enjeksiyon uygulaması öncesinde, sarnıç tonoz ve kemerlerinde kılcal çatlak olan yerler, boşluklar ile ilgili GPR lmleri yapılarak boşluklar tespit edilmiştir. Enjeksiyon alışması sonrasında GPR lmleri tekrarlanarak tonoz ve kemerlerin durumları incelenmiştir. Beden duvarlarında ise raspa çalışmaları ve araştırmaları yapılmıştır (şekil 4.87-4.89).

şekil 4. 87. Tuğla en-boy ölçü alımı (Hera Rest Arşivi)

Şekil 4. 88. Raspa uygulama duvar örneği (Hera Rest. Arşivi)

Şekil 4. 89. Beden duvarında Raspa araştırması (Hera Rest. A.ş Arşivi)

Sarnıçtaki tuğla yüzeylerde oluşan tuzlanmalar amonyum bikarbonat ile temizlenmiştir. Daha önceki restorasyon çalışmaları kapsamında tonozlarda çimento esaslı harç ile kapatılan kuyuların açılarak, çimento esaslı harç ile tümlene yapılan kısımların itinalı bir şekilde sökümü yapılmıştır. Sökümü yapılan kısımlar uygun malzemeler ile tümlenmiştir. İmalatlar devam ederken bir yandan İstanbul IV Numaralı Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu'na sarnıç içerisinde gerekli görülen yerlerde araştırma çukuru açmak için başvuruda bulunulmuştur. Sarnıç beden

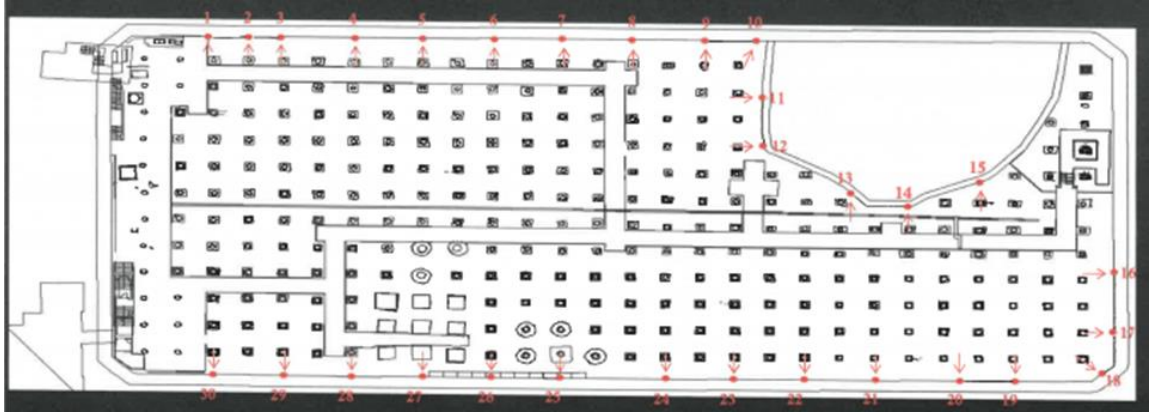
duvarlarında itinalı raspa ve derz açma çalışmaları yapılmıştır. Numune alınan noktalar plan üzerinde gösterilmiştir. Zemin döşemesinde bulunan çimento bağlayıcılı muhdes tuğla ve derzlerin itinalı sökümü yapılmıştır. Sökümü gerçekleşen özgün olmayan malzemeler Bilim Kurulunu oluşturan alanlarında uzman danışman hocalar tarafından belirlenen malzeme ile tümlenmiştir.(Şekil 4.90-4.94). Özgün olan tuğla yüzeylerinin ise mekanik temizliği yapılmıştır.

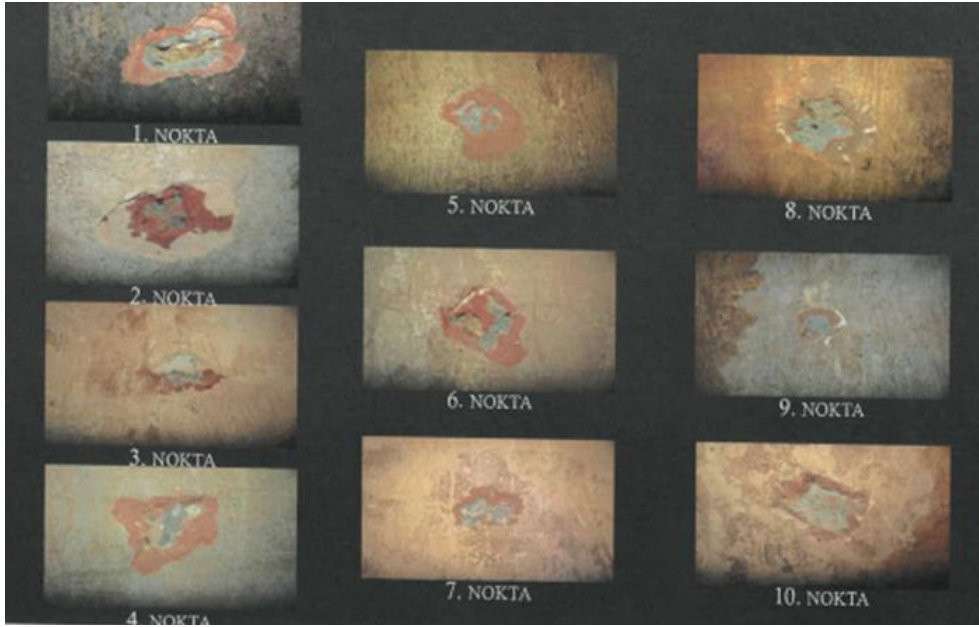
Şekil 4. 90. Tuğla zemin döşeme derz temizliği öncesi

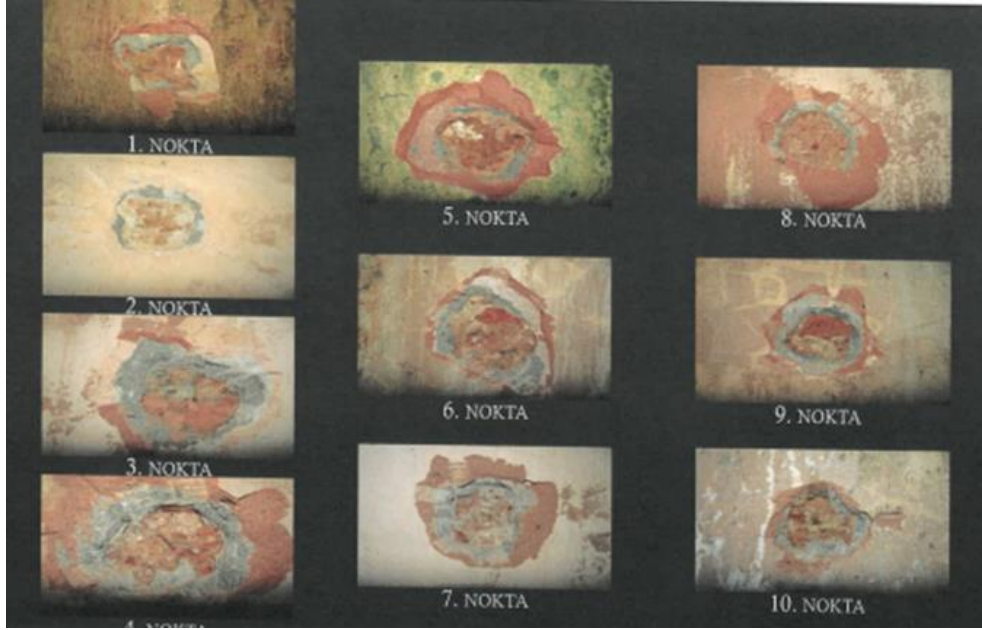
Şekil 4. 91. Raspa çalışmaları öncesi

Şekil 4. 92. Raspa çalışmalarının yapıldığı ve numunelerin alındığı noktalar

Şekil 4. 93. Numune alınan noktalar

Şekil 4. 94. Numune alınan noktalar

Sarnıcın kuzeydoğu tarafında kalan J8, J9, J10, K8, K9, K10, L8, L9 kod ile belirtilen taşıyıcı elemanların, yapılan malzeme analizleri sonuçlarına göre üst sıvalarının çimento katkılı harç oldukları tespit edilmiştir. Taş-tuğla almaşık örgü ile mantolanarak güçlendirilmiş 8 adet sütunda itinalı raspa ve derz çalışmaları yapılmıştır (Şekil 4.95-4.96). Bir yandan raspa çalışmaları devam ederken bir yandan da yüklenici firma tarafından Bilim kurulunu oluşturan danışman hocalara sorulmak üzere farklı ölçekte ve karışımda derz, sıva numuneleri hazırlanmıştır. Alanlarında uzman Bilim Kurulunu oluşturan danışman hocalar tarafından hangi derz ve sıva numunesinin uygulanacağına, yenilenecek olan derz ve sıvalar numuneler incelendikten sonra karar verilmiştir. Bilim Kurulu tarafından belirlenecek oranda kaba ve ince sıva imalatları yapılmıştır (Şekil 4.97-4.99).

Şekil 4. 95. Osmanlı döneminde koruma altına alınmış tuğla ile kapatılmış sütunlarda raspa çalışmaları

Şekil 4. 96. Osmanlı dönemi tuğla ile kapatılan kolonlarda raspa çalışmaları

Şekil 4. 97. Yapılan derz ve sıva numuneleri

Farklı karışım ve oranlarda topraklarda 28 adet derz, 6 adet kaba sıva ve 3 adet ince sıva numunesi yapılmıştır. Karar verilen derz ve sıva numuneleri aşağıda belirtilmiştir.

DERZ-1 (3,25/1,5)

- 1,5 kısım kum (Adapazarı) (3-6mm)
- 1,0 kısım 5-7mm tuğla kırığı
- 0,5 kısım 0-3mm tuğla kırığı
- 1,0 kısım hidrolik kireç
- 0,25 kısım 0-3mm kireç taşı kırığı
- 0,5 kısım kaymak kireç

SIVA ALTI DOLGUSU - KABA SIVA-5 (1/2)

- 1 kısım Hidrolik Kireç
- 0,5 kısım Kaymak Kireç
- 2 kısım Adapazarı Dişli kum (6mm ve altı)
- 1 kısım Tuğla Kırığı (6-2mm)
- 0,3 kısım Tuğla Tozu (1mm altı)

C. Ak

u.

A.S.
E.A.
M.
M.
M.

Şekil 4. 98. Bilim Kurulu tarafından uygun görülen derz, sıva numuneleri ve karışım oranları

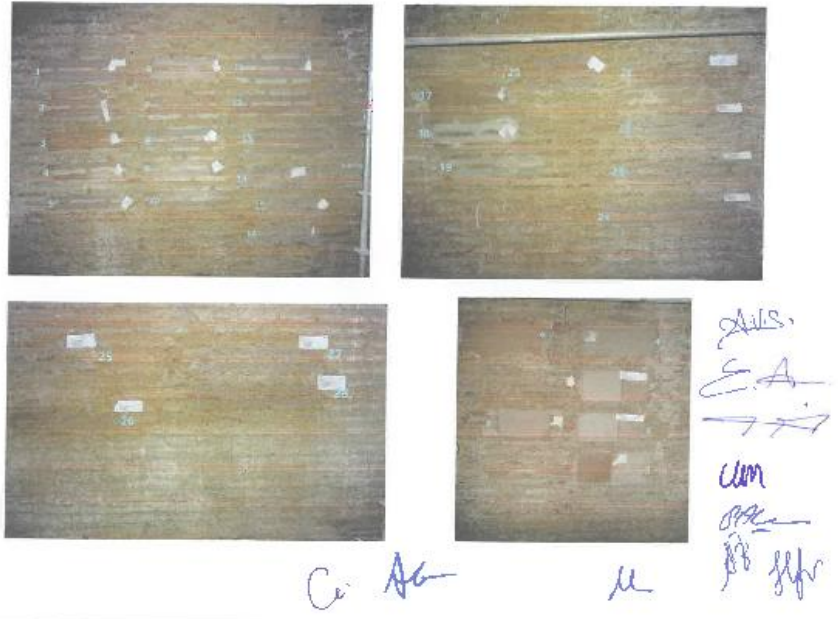
İNCE SIVA-2 (1,5/1)

- 2,0 kısım hidrolik kireç
- 1,5 kısım kaymak kireç
- 2,0 kısım kum (Adapazarı) (0-3 mm)
- 1,5 kısım 0-3 mm tuğla kırığı

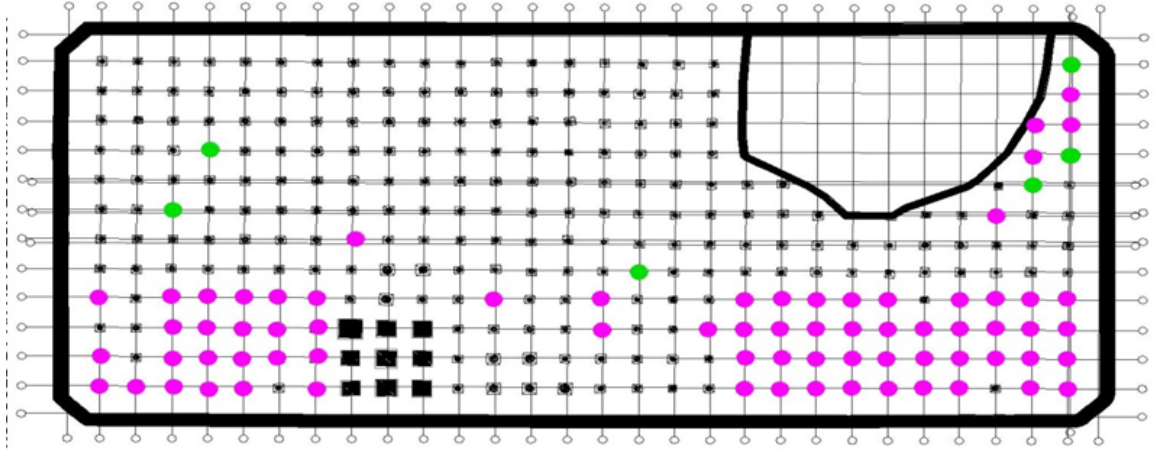
NOT: İnce sıva numunesinden 0,25 kısım 0-3 mm tuğla kırığı azaltılarak 0,25 kısım tuğla tozu eklenecektir.

YAPILAN DERZ VE SIVA NUMUNELERİ

Şekil 4. 99. Bilim Kurulu tarafından uygun görülen derz, sıva numuneleri ve karışım oranları

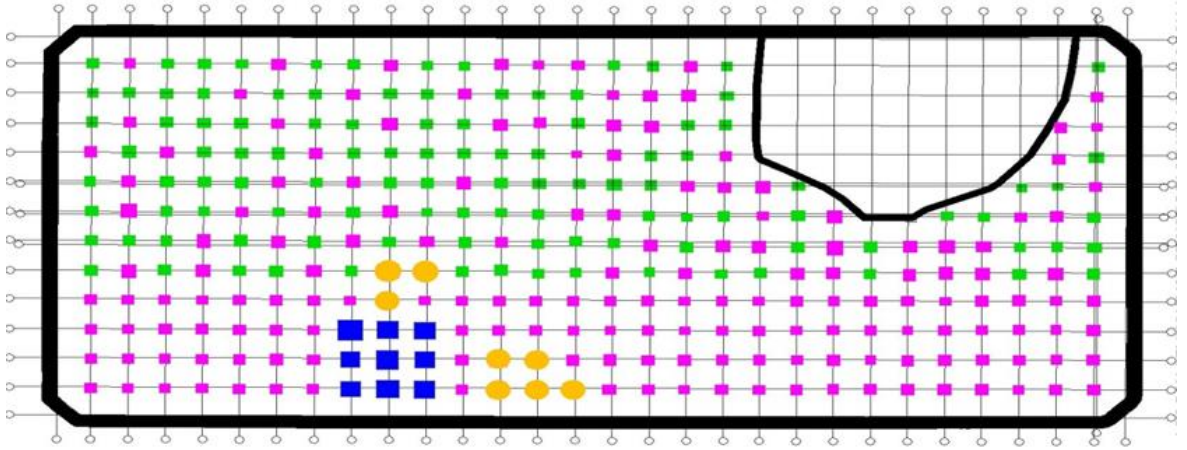
Yapılan esaslı onarımlarda çatlak olarak tespit edilen sütunlarda güçlendirme için çemberleme yapılmıştır. Çemberlenmiş olan impost ve korint başlıklı sütunlar, betonarme ile güçlendirilmiş ve taş örgü içerisine alınmış 8 adet sütun bir tablo ile renklendirilerek gösterilmiştir (Şekil 4.100-4.101).

Şekil 4.100. Çemberlenmiş impost ve korint başlıklı sütunlar(Hera Rest. Arşivi)

● Çemberlenmiş İmpost Başlıklı Sütunlar

● Çemberlenmiş Korint Başlıklı Sütunlar

Şekil 4.101. Sarnıç geneli sütun dağılımları

■ İmpost başlıklı sütunlar ● Betonarme ile güçlendirilmiş sütunlar

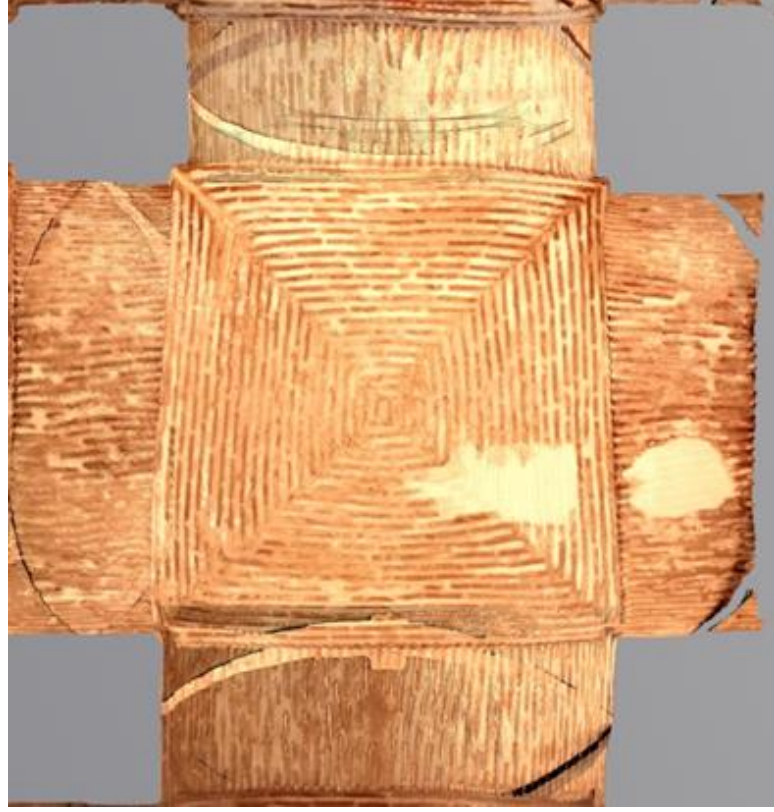
■ Korint başlıklı sütunlar ■ Taş örgü ile güçlendirilmiş sütunlar

Sarnıcın güneydoğu kısmında payelerle güçlendirilen sütun adetlerinin Müller-Wiener'in 1977'de yayımlanan ve Türkçe adı İstanbul'un Tarihi Topoğrafyası olan kitaptaki planda sekiz adet, 4 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'ne sunulan 1987 tarihli Yerebatan Sarnıcı restorasyon projesinde 9, günümüzde ise 17 adet olduğu tespit edilmiştir.

4.3.2. Lazer Tarama Sonucunda Elde Edilen Ortofoto Örnekleri ve Sarnıç İçi Detaylar

Harita Ölçme, Arazi ve Kentsel Kullanım Bilgileri Çalışmaları adı altında ES Yapı Şehircilik Mimarlık Restorasyon San. Tic. Ltd. Şti firmasının yazdığı rapora göre rölöve ölçme tekniğinde renkli okuma gerçekleştirilecek şekilde lazer tarama yöntemi kullanılmıştır. 3 boyutlu lazer tarayıcı rölöve, ölçülen bölgelerin birebir resmini çıkarır ve restorasyon projesine altlık olacak bir çok veriyi elde etme imkanı sağlar. Dolayısıyla yapının ölçülen her bir noktası dijital ortamda bir veri olarak gelecek kuşaklara aktarılabilir ve istenildiğinde kolaylıkla ulaşılabilir olacaktır. Kolaylık sağlayan bu durum yapının sürdürülebilir olması adına mevcut yapının geçirdiği onarımların belgelenmesinin önünü açmakla birlikte, yapıya müdahale noktasında restorasyon uygulamalarının, onarımların ve müdahalelerin daha bilinçli bir şekilde yapılmasına vesile olacaktır.

Es Yapı firması tarafından zemin ölçümüne geçilmeden önce sarnıç içerisinde 10.000'e yakın balık Medusa başlarının olduğu alanda bir havuz yapılmak suretiyle muhafaza edilmiştir. Balıkların havuzda toplanmasının ardından zemin ölçüm işlemi tamamlanmıştır. Her bir tonozun altına 360 derece okuma yapan lazer tarama kurularak elde edilen nokta bulutundan yapı ile ilgili herhangi bir uygulamanın yapılabilmesi için gerekli tüm veri elde edilmiş, yapıya ait birbirinden farklı taşıyıcı sistem ile ilgili modelleme çalışmaları ortaya çıkarılmıştır (Şekil 4.102-4.107) (İlave olarak Bknz. Ekler 3).

Şekil 4. 102. 72 No'lu Tonoz Ortofoto

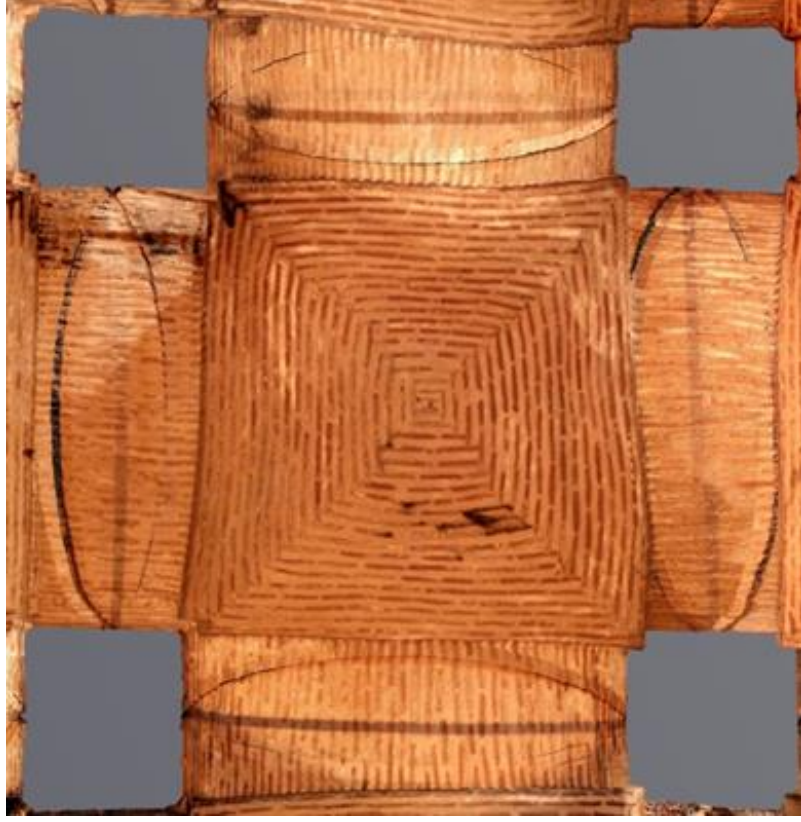
Şekil 4. 103. 15 No'lu Tonoz Ortofoto

Şekil 4. 104. 109 No'lu Tonz Ortofoto

Şekil 4. 105. 60 No'lu Tonz Ortofoto

Şekil 4. 106. 126 No'lu Tonoz Ortofoto

Şekil 4. 107. 137 No'lu Tonoz Ortofoto

Lazer tarayıcıdan alınan veriler E-S Yapı Şehircilik Mimarlık Restorasyon San. Tic. Ltd. Şti firması tarafından bilgisayar ortamında çizilmiştir (Şekil 4.108-4.119).

Şekil 4. 108. A Aksı Ortofoto

Şekil 4. 109. B-B Kesiti Ortofoto

Şekil 4. 110. C-C Kesiti Ortofoto

Şekil 4. 111. D-D Kesiti Ortofoto

Şekil 4. 112. E-E Kesiti Ortofoto

Şekil 4. 113. I-I Kesiti Ortofoto

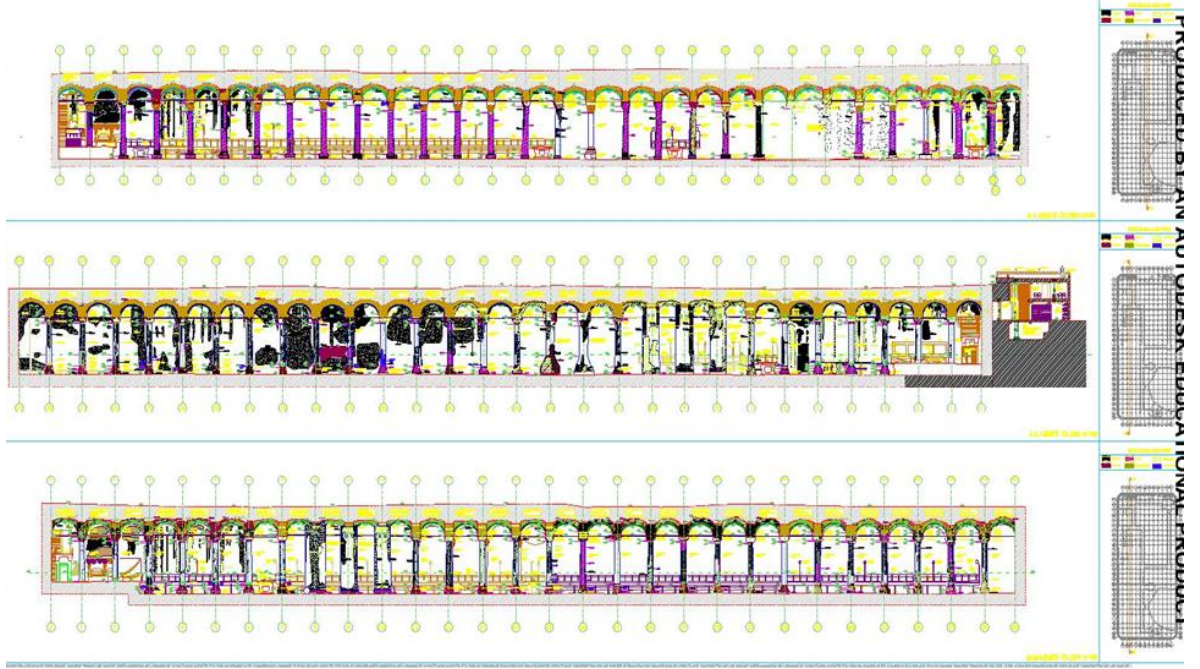
Şekil 4. 114. J-J Kesiti Ortofoto

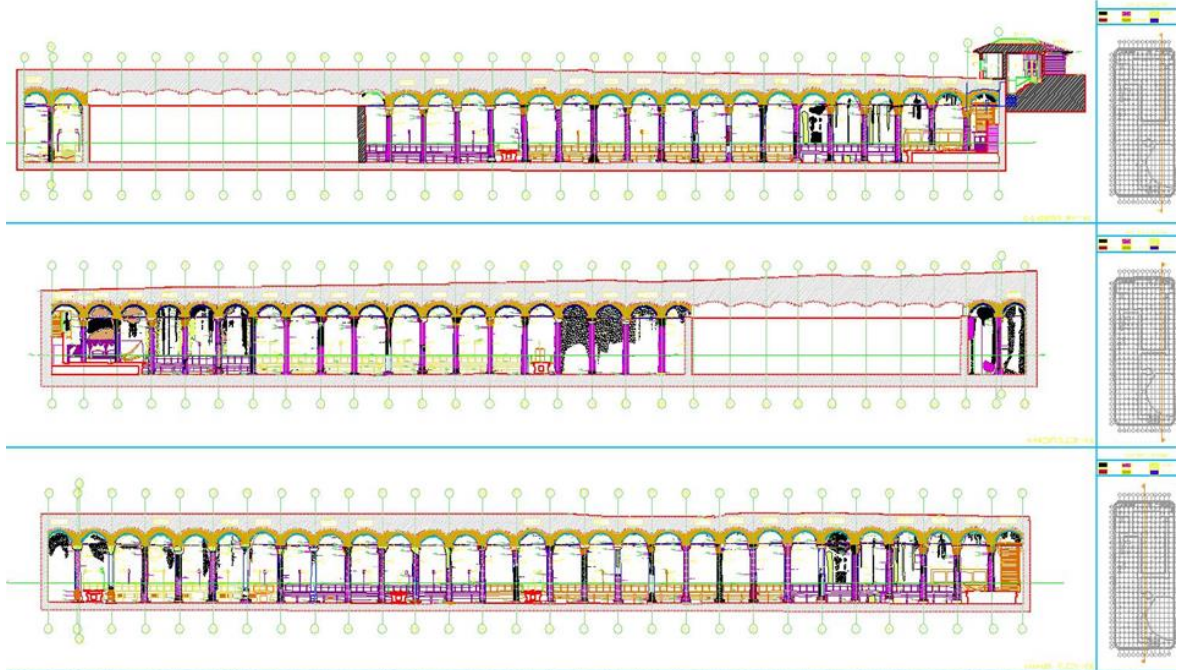
Şekil 4.115. L-L Kesiti Ortofoto

Şekil 4. 116. K-K Kesiti Ortofoto

Şekil 4. 118. Sarniç İçerisinden Kesitler

Şekil 4. 119. Sarniç içerisinden kesitler

Sütunları bütüncül olarak sarması gereken gergi demirleri korozyona uğradığı için işlevini kaybetmiştir (Şekil 4.120-4.121). Gergi demirlerinin sütun başlarında sonlanmadan diğer sütuna geçişinin sağlanması gerekirken her sütun başında gergi demiri sonlanmıştır. Dolayısıyla olası bir deprem için sıkıntı teşkil ettiği gerekçesiyle

dolu demir gergi elemanlarla yeni bir gergi sisteminin uygulanmasına alanlarında uzman hocalar tarafından karar verilmiştir.

Şekil 4. 120. Korozyona uğramış gergi demiri detayı (Hera Rest. Arşivi)

Şekil 4. 121. Korozyona uğramış gergi demiri, kenet ve gergi boşluğu detayı (Hera Rest. Arşivi).

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Osmanlı döneminde iki defa restore edilen sarnıç yine o dönemde ilk onarımını 3. Ahmet döneminde görmüştür. Ve onarım 3. Selim'in Baş Mimarı olan Kayserili Mehmet Ağa tarafından yaptırılmıştır. 19. Yüzyıl'da ikinci büyük onarımın yapıldığı dönem ise 2. Abdülhamit dönemidir. 1985-1988 yılları arasında Pekerler Firması ve Yapı Merkezi tarafından yapılan restorasyon uygulamalarından sonra en kapsamlı uygulamalar, öncesinde İstanbul Büyükşehir Belediyesi Fen İşleri Daire Başkanlığı, Yapı İşleri Müdürlüğü kontrolünde, şu anda ise Kültür Varlıkları Daire Başkanlığı, Kültür Varlıkları Projeler Müdürlüğü kontrolünde olan yüklenici Hera Restorasyon İnşaat Taah. Ve Tic. Ltd. Şti. firması tarafından yapılan restorasyon uygulamalarıdır. Yerebatan sarnıcı Restorasyon ve Çevre Düzenleme İnşaatı işi ile ilgili 2014 yılından beri devam eden restorasyon çalışmaları kapsamında sütunların güçlendirilmesi, özgün yapı elamanlarının korunması, sonradan kapatılan 41 adet sütunu çevreleyen 1030 m²'lik alan ile ilgili iç kısımda yer alan sütunların ve duvar örgüsünün tespiti için araştırma kazıları, Jeoradar ve Georadar çalışmaları yapılmıştır. İstanbul IV Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'ndan çıkan karar ile sonradan kapatılan alan duvarında yatay ve sarnıç zemininde dikey sondaj çalışmaları yapılmıştır. Sarnıçta daha önceki dönemlerde yapılmış müdahalelerin niteliğini, dönemleme çalışması, basınç dayanımı gibi malzeme analizleri, sarnıç beden duvarlarının sıva ve derzlerinin çimento katkılı malzemeler ile müdahaleye uğradığı tespit edilmiş ve bu müdahaleler itinalı raspa yapılarak muhdes ekler yapıdan uzaklaştırılmıştır. Üst toprak katmanından süzülen suların tonoz, kemer, sütun ve duvarlarda kirlenme, yosunlanma, tuzlanma, malzeme kaybı gibi problemlerin sarnıç zemininde çamurlaşmaya sebebiyet vermesinden ötürü düşük basınçlı saf su ile tuğla zemin döşemesinin çamurdan arındırılıp temizlenmesi, mermer sütun başlık, gövde ve kaidelerinde plastik fırça ve

saf su ile itinalı temizlik çalışmaları yapılmıştır. Proje kapsamında betonarme yürüyüş platformları, ziyaretçilerin yapıyı daha iyi algılayabilmelerini hedefleyen yeni bir güzergah çalışmasıyla sarnıcın çalışma alanında kalan mevcut yürüyüş platformunun sökümü gerçekleştirilmiştir. Sarnıcın kuzeydoğu yönünde kalan taş-tuğla almasıık örgü ile güçlendirilmiş 8 adet sütunun çimento katkılı olan üst sıvalarında itinalı raspa çalışmaları yapılmıştır. Sarnıç üst örtüsünü oluşturan tonoz ve kemerlerin tuğla arası derzinin malzeme analizleri sonucu çimento katkılı bir harç ile onarılması, itinalı derz açma işleminin tamamlanması, jeoradar çalışmaları sonucu beden duvarları, tonoz ve kemerlerde tespit edilen kılcal çatlak ve boşlukların doldurulması, strüktürel güçlendirme için, kuzeydoğu beden duvarı ve sarnıcın ziyarete kapatılmış çalışma sahasında kalan tonoz, kemerlerde yüzeyin hazır hale getirilerek hidrolik kireç esaslı enjeksiyon yapılması, sarnıç zemininde daha önceki restorasyon çalışmalarında yapılan çimento bağlayıcılı imitasyon tuğla ve derzlerin itinalı söküm çalışmalarının sürdürülmesi gibi uygulaması tamamlanmış imalatlar mevcuttur. Restorasyon faaliyetlerini yürüten, sarnıcın restorasyonunu yüklenen Hera Restorasyon İnşaat Taahhüt ve Tic. Ltd. Şti firması tarafından restorasyon uygulamalarına devam edilirken, raspa çalışmaları esnasında sütun başlarında yer alan gergilerin sütun içlerinde devamlığının sağlanmadığı, birbirleriyle bağlantısının olmadığı, her bir sütun başına geldiğinde sonlandığı tespit edilmiştir. Halbuki yapının deprem güvenliğinin sağlanması adına gergi demirlerinin sütun başlarında sonlanmadan bütün sütunları sarmalaması gerekmektedir. Bilim heyeti tarafından yapılan incelemeler neticesinde, gergi elemanlarının yerlerinden alınarak yeni paslanmaz gergi demirleri eklenerek yeni bir gergi sisteminin uygulanmasına karar verilmiştir. Yapının depremsel açıdan sağlamlaştırılması ve korunması bilinciyle hareket eden, , yüklenici Hera Restorasyon İnşaat Taahhüt ve Tic. Ltd. Şti firması tarafından güçlendirme projeleri hazırlanarak koruma kuruluna iletilmiştir. Kuruldan gelen onay doğrultusunda güçlendirme çalışmalarına başlanmıştır. Kolondan kolona sürdürülen, kolonları bütüncül bir şekilde birbirine bağlayan, sarmalayan bir gergi sistemi ile yaşanacak olası bir deprem için önlemler alınmış olacaktır.

Tarih boyunca birbirinden farklı birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış, kültür ve tabiat varlıklarının çeşitliliği, zenginliği açısından Avrupa ile Asya'nın buluştuğu, farklı kültürlerin kendi özgünlüklerini yaşadığı, dinlerin, dillerin ve geleneklerin bir arada harmanlandığı, içinde barındırdığı anıtsal yapıları, değerleri, kültürel tarihi zenginliği ile eşsiz bir mimari dokuya sahip, tarihi derinliği merak unsuru olan, zaman ve mekânın somut izlerini dokusunda barındıran, su medeniyeti, kadim şehir İstanbul'un Tarihi Yarımada'nın doğal bütünlüğü içerisinde etkin bir şekilde korunması, yaşatılması, üstün evrensel değerini atlamadan, abidevi eserlerini tarihin bir emaneti olarak addedip gereken itina ve ihtimamın gösterilmesi, 1500 yıl boyunca ait olduğu yerden kopmadan ayakta kalmayı başarabilmiş heybetli yapısıyla kapalı sarnıçların en büyüğü olan bir anıt eserin korunup gelecek kuşaklara aktarılması üzerimize bir vazifedir.

Bir Bizans su sarnıcı olarak suyun temini noktasında hayata gözlerini açan Yerebatan Sarnıcı, işlevinin dışında müze olarak hayatını idame ettirse de her iki eski işlevine dair misyonunu ise asla kaybetmemiştir. Alt tabakası Bizans, üst katmanı ise Osmanlı olan, zemini olduğu mahalleye, sadrazam ahırlarına, caddeye ismini vermiş İmparatorluk yolunun merkezinde bir su sarnıcından fazlası bu değerli abidevi yapının korunabilmesi adına daha ağır bir yüke maruz bırakılmadan, yapılan her restorasyon çalışması bir önceki yapılan müdahalelerden daha itinalı yapılmalıdır. Taşınmaz Kültür varlığının üzerindeki yoğunlaşmanın artması yapıya zarar verecektir. Araç trafiğinin sarnıç üst katmanına tamamen kapalı olması, tramvay ve araçların yapıya yansıttığı titreşimlerin işin uzmanlarınca belirli periyotlarda belirlenen bir zaman dilimi içerisinde kontrolü ve tetkikinin yapılarak ölçümlerinin yapılması yapının sürdürülebilirliği açısından şüphesiz daha sağlıklı olacaktır. Yapıda meydana gelen titreşimler, duvarlarda harçların tuğladan sıyrılarak kopmasına, dökülerek zayıflamasına ve taşıyıcı sistem mukavemetinin direncinin düşmesine sebep olacağı için bu hususlara da ayrıca dikkat edilmelidir.

Tarihi Yarımada'da konumlanan en büyük kapalı sarnıç olma hüviyetine sahip; restorasyon aşamaları, koruma uygulamaları, müdahaleler ve koruma süreci hakkında yapının günümüze nasıl geldiğini inceleyen bu çalışma kapsamında, 1500 yıllık bir geçmişe sahip Yerebatan Sarnıcı'na gereken özenin gösterilmesi ve koruma altına

alınması, en az müdahale ile etkin bir şekilde bütüncül korunabilmesi, üzerinde yaşadığımız ülkenin kültürel miras değerlerinin sürdürülebilirliği ve gelecek nesillere aktarılabilmesi açısından çok büyük önem arz ederken, her bireyin bu hassas koruma bilinciyle elini taşın altına samimi bir şekilde koyması gerektiğini, tarihi kültürel mirasa sahip çıkmanın, herkesin ortak görevi olduğunu asla unutmamak gerekir.

KAYNAKÇA

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri

A.MKT.MHM 594/36, s.1

BEO 4674/350516, s.1

BEO 4676/350640, s.3

BEO 4698/352321, s.3

BOA, A.MKT. (Sadaret, Mektubi Evrakı)

BOA, A.MKT.MHM. (Sadaret, Mektubi Mühimme Kalemi)

BOA, AE.SABH.I. (Ali Emiri, Abdülhamid)

BOA, BEO. (Babıali Evrak Odası Evrakı)

BOA, BEO.A.DVNSMHM.d (Bâb-ı Âsafî Divân-ı Hümâyun Mühimme Kalemi Defterleri)

BOA, C.AS. (Cevdet, Askeriye)

BOA, D.BŞM 1610/40 vrk.no.2 (1709)

BOA, DH.MKT. (Dahiliye Nezareti, Mektubi Kalemi)

BOA, HAT. (Hatt-ı Hümâyun)

BOA, İ.MMS. (İrade, Meclis-i Mahsus)

BOA, MF.İBT. (Maarif Nezareti, Tedrisat-ı İbtidaiyye Kalemi)

BOA, MF.MKT. (Maarif Nezareti, Mektubi Kalemi)

BOA, ŞD. (Şura-yı Devlet)

BOA, TS.MA.e. (Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi)

DH.İ.UM 19-15/1-44 s.13

DH.İ.UM 19-15/1-44, s.2

DH.MKT 1976/84, s.1

DH.MKT 1994/15, s.1

DH:MKT 976/84; 1994/15, MVL 812/1, s.1

İ.MVL 86/1759
İ.MVL 86/1759, s.29
İ.ŞD 97/5774, s.1
MF.MKT 201/20, s2
MHM 594/36, s.11

Yayımlanmış Birincil ve İkincil Kaynaklar

- ALBAYRAK**, B. S. Suyun hâmişisi SARNIÇLAR. s. 248-249
- ALTUĞ**, K. (2012). Planlama İlkeleri ve Yapım Teknikleri Açısından Tarihi Yarımada'daki Bizans Dönemi Sarnıçları. Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi, (15), s. 3-22.
- ALTUĞ**, K. (2013). "İstanbul'da Bizans Dönemi Sarnıçlarının Mimari Özellikleri Ve Kentin Tarihsel Topografyasındaki Dağılımı" Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi,
- ALTUĞ**, K. (2014). TARİHİ YARIMADA'NIN BAZI BİLİNMEYEN BİZANS DÖNEMİ SARNIÇLARI. TÜBA-AR, 161.
- ALTUĞ**, K.(2019) İstanbul'da Bizans'ı Gezerek Keşfetmek. Bizans Dönemi Su Temini Alt Yapısı: Büyük Saray Bölgesi- Toplumsal Tarih Dergisi, 308, 52-61,
- ANDRÉOSSY**, A. F. (1828). Constantinople et le Bosphore de Thrace, pendant les années 1812, 1813 et 1814, et pendant l'année 1826, avec un atlas compose de six planches grauees, et de quatre paysages lithographies, par M. le comte Andreossy,.. Theophile Barrois et Benj. Duprat, rue Hautefeuille, n. 28.
- ANTOİNO** François Andreossy, (1828), Constantinople et Le Bosphore de Thrace
- ARIOĞLU**, Ersin, ve ANADOL Koksal. (1979). "Yerebatan Sarayı Kısmi Onarım Projesi", Mimarlık, sayı 1.
- ASGARI**, N. & **MATTHEWS**, K. J. (1995). The stable isotope analysis of marble from Proconnesus. The study of marble and other stones used in the antiquity, 123-9.
- ASGARI**, N. (1986). Prokonnesos 1987 Çalışmaları. VI. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 233-246.

- ASGARI, N.** (1986). Prokonnesos 1987 Çalışmaları. VI. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Kültür Bakanlığı Yayınları, 233-246.
- ASGARI, N.** (1987). Prokonnesos-1986 Çalışmaları, V. Araştırma Sonuçları Toplantısı, c. I, 6-10 Nisan 1987, s. 147-155
- ATAÇERI, Ergon,** “İstanbul’da Yeni Bulunan Birkaç Bizans Su Sarnıcı”, Ayasofya Müzesi Yıllığı,
- ATEŞ, E. G.** (2007). Kültürel Mirasımız Olan Yerebatan Sarnıcının Akustik Sorunlarının İncelenmesi (Doctoral dissertation, Fen Bilimleri Enstitüsü).
- BARDILL, J.** (1997). The Palace of Lausus and nearby monuments in Constantinople: a topographical study. American journal of Archaeology, s. 67-95.
- BARDILL, J.** (2004). Brickstamps of Constantinople (Vol. 1). Oxford University Press.
- BAŞGELEN, N.** (1988). İstanbul’da Antik Su Mimarisi: Sarnıçlar. İlgi Dergisi, 92, s. 23.
- BAYRAKTAR, N.** (1990). “ Bizans Sarnıçlarının Türk Devrindeki Durumları Hakkında ”, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni, 79-308, s. 23.
- BOZKURT, N.** (2009) Sarnıç. TDV İslâm Ansiklopedisi, 36, 158-159. İstanbul: TDV Yayınları,
- BYZANTIOS, S. D.** (2019). Constantinople: A Topographical, Archaeological, and Historical Description. İstanbul: İstos.
- ÇEÇEN, K, & KOLAY, C.** (1997). Topkapı Sarayı'na su sağlayan isale hatları. İstanbul Büyükşehir Belediyesi İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi.
- ÇEÇEN, K.** (1991). İstanbul'un vakıf sularından Halkalı suları. TC İstanbul Büyük Şehir Belediyesi, İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü.
- ÇEÇEN, K.** (1991). İstanbul'un vakıf sularından Halkalı suları. TC İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü.
- ÇEÇEN, K.** (1996). The longest roman water supply line. İstanbul: Türkiye Sınai Kalkınma Bankası.
- ÇEÇEN, K., & KOLAY, C.** (2000). İstanbul'un Osmanlı dönemi suyolları. İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi (İSKİ).

- CHRONICON** Paschale (1989): Chronicon Paschale 284-628 AD, çev. Whitby, M., Whitby, M., Liverpool University Press, Liverpool
- CROW**, J. (2012). Ruling the waters: managing the water supply of Constantinople, AD 330–1204. *Water History*, 4(1), s. 35-55.
- CROW**, J. (2013). Water supply, B yzantine. *The Encyclopedia of Ancient History*.
- ERDOĞAN**, M. (1962). Lâle devri baş mi'marı Kayseri'li Mehmed Ağa. İstanbul Fetih Cemiyeti İstanbul Enstitüsü Neşriyatı.
- ERTUĞRUL**, Ö. MİMARLIK TARİHİ İÇİNDE İSTANBUL BİZANS SU MİMARİSİNİN DURUMU-II-. *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 4(9), 74-136.
- EYICE**, S. (1989). "İstanbul'un Bizans Su Tesisleri", *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi*, c. 2, 5, s. 3-14.
- EYICE**, S. (1994) Yerebatan Sarayı. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 7, 503-504. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı,
- EYICE**, S. (2017). Yabancıların gözüyle Bizans İstanbul'u, *Yeditepe*
- FREELY**, J. & **ÇAKMAK**, A. S. (2004). *Byzantine Monuments of İstanbul*, Cambridge University Press
- GÜNGÖR**, S. S. (2017). Tarihi Yarımada'daki Roma Ve Bizans Dönemi Sarnıçları. *Stratejik Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(2), 37-72.
- GYLLIUS**, P. & **BALL**, J. (1729). *The Antiquities of Constantinople*. Çev. John Ball. Londra, 1729.
- GYLLIUS**, P. (1997). İstanbul'un Tarihi Eserleri. çev. Erendiz Özbayoğlu, İstanbul, Eren Yayıncılık.
- HAN**, Ayhan, (2019). "Osmanlı Döneminde Yerebatan Sarnıcı ve Mahallesi" İstanbul Araştırmaları Yıllığı, *Annual Of İstanbul Studies*, s. 81-99
- İLHAN**, M. M. (2008). Osmanlı Su Yollarının Sevk ve İdaresi. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 27(44), s. 41-66.
- İNALCIK**, H. (2012). *The Survey of İstanbul 1455*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İSKİ**, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul'da Suyun Serüveni
İSTANBUL Dergisi, (15 Mart 1944)
- JACQUES** Paul Migne, (1866). *Patrologiae Cursus Completus - Georgii Codini opera omnia*

- JAMES** Crow, (2008). The water supply of Byzantine Constantinople (p. 1725). London: Society for the promotion of roman studies.
- JANIN**, R. (1943). “Etudes de Topographie Byzantine: Les Citernes d’Aétius, d’Aspar et d’Bonus”, Etudes Byzantines, 1, s. 115.
- JANSEN**, G. (1991). Water systems and sanitation in the houses of Herculaneum. Mededelingen van het Nederlands Instituut te Rome, 50, s. 145-166.
- KARAKAYA**, E. Etmeydanı Sarnıcı. Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 224-225.
- KUBAN**, D. (2010). İstanbul Bir Kent Tarihi: Bizantion, Konstantinopolis, İstanbul, çev. Zeynep Rona, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- MAINSTONE**, R. J. (1988). Hagia Sophia: Architecture. Structure and Liturgy of Justinian's Great Church (London, 1988), 88.
- MALALAS**, J. (1986). The Chronicle of John Malalas, çev. E. Jeffreys, M. Jeffreys ve R. Scott. Australian Association for Byzantine Studies. Melbourne.
- MAMBOURY** Ernest ve **WIEGAND** Theodor, (1934), *Die Kaiserpalaste Von Konstantinopel Zwischen Hippodrom und Marmara – Meer*, Walter De Gruyter & Co
- MANGO**, C. (1976). Byzantine Architecture, Abrams
- MANGO**, C. 1995: The Water Supply of Constantinople, Constantinople and Its Hinterland, Papers from the Twenty-seventh Spring Symposium of Byzantine Studies, Oxford, April 1993, ed. Mango C., Dagron G., Greatrex, G., Variorum, s.9-18
- NAUMANN**, R. (1966). Der antike Rundbau beim Myrelaion und Palast Romanos I Lekapenos. Istanbuler Mitteilungen, 16, s. 199-216.
- OĞUZ**, B. (1998). Bizans'tan günümüze İstanbul suları. Simurg.
- ÖNLÜ**, Ş. (2010). “Yerebatan Sarnıcı'nın Taşıyıcı Elemanlarının Analizi” Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi,
- OUSTERHOUT**, R. (2006). Jonathan BARDILL, Brickstamps of Constantinople. Byzantinische Zeitschrift, 98(2), 575-577.
- ÖZGÜMÜŞ**, F. (2005). Yılı İstanbul Çalışmaları Bilimsel Raporu”, 24. Araştırma Sonuçları Toplantısı. C, 2, 525-538.
- P.ĞUGIOS** Inciciyan, çev. İstanbul Fetih Derneği Yayınları, “18. asırda İstanbul”
- PETRUS** Gyllius, The Antiquities of Constantinople Yay.Ball and Musto New York (1988) s.III-112)

- PROKOPIOS**, (2008). Bizans'ın Gizli Tarihi, çev. Duru, O. Hasan Âli Yücel Klasikler Dizisi, Türkiye İşbankası Kültür Yayınları.
- PROKOPIOS**, (1994). İstanbul'da Iustinianus Döneminde Yapılar, Birinci Kitap, çev. Özbayoğlu, E., Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul
- RAUTMAN**, M. L. (2006). Daily life in the Byzantine Empire. Greenwood Publishing Group.
- ROSSI**, Aldo. (1984). The Architecture of the City. Derleyen Peter Eisenman, Çev. Diane Ghirardo ve Johan Oackman. Cambridge: MIT Press.
- ROWLAND** Janin Constantinople Byzantine, Developpement urbain et repertoire topographique Paris 1964 s.208-9 no 71.
- SAV**, M. (2010). Yavuz Sultan Selim Camii Çevresi veya İstanbul'un Beşinci Tepesinin Arkeolojik Topografyası.
- STRZYGOWSKI**, J. R. T. (1893). Forchheimer, P., Strzygowski, J. Die Byzantinischen Wasserbehälter von Konstantinopel, Wien.
- TEZCAN**, H. (1989). Topkapı Sarayı ve çevresinin Bizans devri arkeolojisi. Türkiye turing ve otomobil kurumu.
- TONGUÇ**, L. (1988): The Basilica Cistern (Yerebatan Sarayı) and the Other Cisterns of İstanbul, ed. Avcı, Z. Dünya Süper Veb Ofset A.Ş, İstanbul
- WALSH**, R. (2013). İstanbul manzaraları: Rumeli'de ve Batı Anadolu'da gezintilerle. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- WARD**, K., **CROW**, J, & **CRAPPER**, M. (2017). Water supply infrastructure of Byzantine Constantinople. Journal of Roman Archaeology, 30, 175-195.
- WIEGAND**, E. M. T. & **MAMBOURY**, E. (1934). Kaiserpaläste von Konstantinopel.
- WIENER**, W. M. (2001). İstanbul'un tarihsel topografyası. Çev. Ülker Sayın, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- WULZINGER**, K. (1973). Byzantinische baudenkmäler zu Konstantinopel: auf der Seraispitze, die Nea, das Tekfur-Serai und das zisternenproblem (Vol. 1). Biblio Verlag.
- YÜCEL**, E. (1967). İstanbul'da Bizans sarnıçları. Arkitekt, 325, 16-20.
- ZUHAL**, S. (2019). Yerel yönetimlerin atık Su yönetim politikaları: İstanbul Su Ve Kanalizasyon İdaresi örneği (Doctoral dissertation, Marmara University).

İNTERNET KAYNAKLARI:

Url-1< https://twitter.com/Seda_Ozen/status/857513659765063681/photo/1 > erişim tarihi: 25.04.2020

Url-2< <https://www.ancient.eu/uploads/images/7682.png?v=1605988802> > erişim tarihi: 02.01.2020.

Url-3<

<https://earth.google.com/web/@41.01144632,28.97455326,41.09612705a,4098.81456024d,35y,10.72451555h,17.32340979t,0r> > erişim tarihi: 05.01.2020

Url-4<

<https://earth.google.com/web/@41.00860142,28.97834424,31.71137025a,773.4478013d,35y,41.43147093h,3.41704875t,-0r> > erişim tarihi: 09.01.2020

Url-5< <http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?p=5807373> > erişim tarihi: 05.02.2020

Url-6< Semih Sander-<https://twitter.com/ssander82> > erişim tarihi: 18.03.2020

Url-7<http://wowturkey.com/t.php?p=/tr361/yilmaz_buktel_buktel4026.jpg> erişim tarihi: 05.02.2020

Url-8< <https://www.ankaragezinleri.com/yerebatan-sarnici-gecmisin-yer-altindaki-yuzu> > erişim tarihi: 05.02.2020

Url-9< <https://www.facebook.com/arkeoplanet/> > erişim tarihi: 14.01.2021

Url-10< <https://twitter.com/oart7218/status/1102428454186696704> > erişim tarihi: 05.02.2020

Url-11< <http://www.tayproject.org/SultanahmetDosyasi.html> > erişim tarihi: 09.08.2020

Url-12< <http://www.dergi.mo.org.tr> > erişimtarihi 07.06.2020

Url-13< <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/904789> > erişim tarihi: 23.05.2020

Url-14< <https://twitter.com/alisukrucoruk/status/1079336089637322752> > erişim tarihi: 19.07.2020

Url-15< <https://twitter.com/alisukrucoruk/status/1079336089637322752> > erişim tarihi: 08.09.2020

Url-16< www.byzantium1200.com > erişimtarihi 23.02.2021

Url-17< <http://www.eskiistanbul.net/1664/esad-efendi-kutuphanesi-sultanahmet> > erişim tarihi: 22.01.2021

Url-18< <https://kulturenvanteri.com/yer/tursucuzade-ahmet-muhtar-efendi-konagi-tas-odasi/#16/41.008617/28.978083> > erişim tarihi: 14.02.2020

Url-19< <https://tr.pinterest.com/pin/456482112222249703/> > erişim tarihi: 16.02.2021

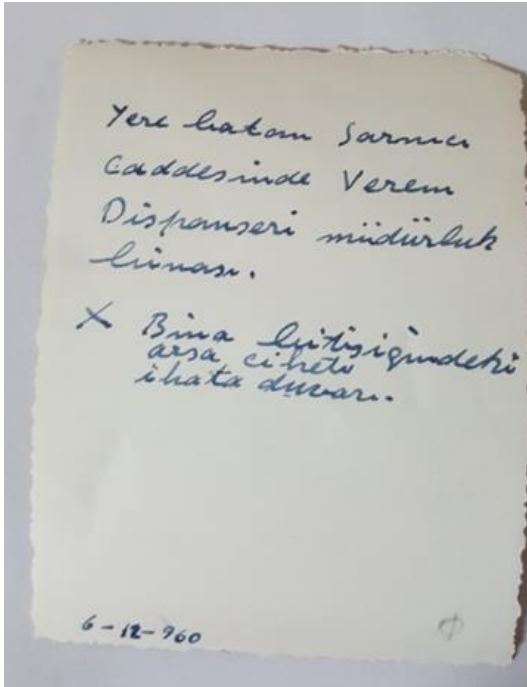
Url-20< <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/904789> > erişim tarihi: 22.02.2020

Url-21< <https://polen.itu.edu.tr/bitstream/11527/3282/1/11201.pdf> > erişim tarihi: 08.07.2019

EKLER

EK 1: YIKILAN 38 ADA 37 PARSEL İLE İLGİLİ FOTOĞRAFLAR

İnşaat hafriyatı sırasında, 77 parselde olan dispansere ait duvarın çökmesi sonucu kuzeybatıda olan tonoz aksının üzerine çökerek yıkıldığı yerinde tespit edilerek gözlemlenmiştir. Ekler kısmında yer alan görseller Hera Restorasyon İnşaat Taah. Ve Tic. Ltd. Şti Firması arşivinden temin edilmiştir.

AVRUPA KONSEYİ	DOĞAL VE KÜLTÜREL VARLIKLARI KORUMA ENVANTERİ	D.K.V.K.E.	ANIT	DEYERLER NO. 1				
TÜRKİYE	ESKİ ESERLER VE MÜZELER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ							
İL : İSTANBUL	İLÇE : BEŞİRCİ	MERKEZİ/İLÇE/İLÇE BAŞLIĞI : Alondar Mah.	KORUMA DEREJESİ	ANTİK / / / / GENEL / / / / SİVİL / / / /				
SİKADE NO : Muhterem Sferdi Çikması	YAPININ ADI : Bizans Sarıncı	YERİ : Bizans						
GENEL TANIM :	Bizans devri su sarnıçı, dikdörtgen planlı (12x10m) Beş nefli, tonoz örtülü, tonoz taşıyıcıları impostlu sütunlerdir. Duvar ve tavan tuğla örgü ile, tabanda tuğla döşemelidir. Mekanın iç köşeleri yuvarlatılmıştır. Girişi kuzeyde ve merdivenlidir. Sarnıçın su girişi ise merdiven altındadır.							
KORUMA DURUMU	NE	TARİHİ YAP	Diğ. YAP	Öst. YAP	İÇ YAP	ÖZELİME ELEMANLARI	YATURUŞ	YER
	X	X	X	X	X	X	X	X
VAZİYET PLANI	Fotoğraf							
ÖZELLİKLER	İnşaat hafriyatı sırasında ortaya çıkan sarnıçın sağlam kalan tek tonoz aksı üzerine 77 parselde yer alan dispanserin istinat duvarı çökerek sarnıçın sağlam kalan kısmında yıkılmıştır.							

MÜHÜRÜZ BAKIMI :	BAKIMININ SÜRÜMLÜ OLMASI GEREKİR KURULUŞ :
YAPILAN ÇALIŞIMLAR :	
AYRINTILI TANIM :	TEKNIK KULLANIM
Dikdörtgen planlı yaklaşık olarak 12x10 m ebadında olan bizans devri su sarnıçı, yeni inşaat için yapılan temel hafriyat sırasında ortaya çıkmıştır. Su sarnıçı beş nefli üzeri, tonoz örtülü, fakat, tek tonoz aksı sağlam diğer neflere ait sütun ve örtüleri daha önceden çöktüğünden yoktur. Su sarnıçını çevre duvarı tümüyle izlenebilir durumdadır. Duvar, tavan ve taban tuğla örgü sistemiyle yapılmıştır. Sarnıçın köşeleri yuvarlatılmıştır. Girişi kuzey doğusunda olup merdivenlidir. (Su girişi ise merdiven altındadır. Arkeoloji müzesi elemanları nezareti ile yapılan temizleme çalışmaları sırasında çeşitli boyutlarda keramik taşlar, iki adet antik para bulunmuştur. Sarnıçın kuzey kısmında yer alan dispanser duvarı hafriyat devam ederken, sarnıçın sağlam olarak ortaya çıkarılan kuzey batısında yer alan tek tonoz aksı üzerine çökerek, yıkılmalarına sebep olmuştur.	
YARIN ÖZELİ :	ORJİNAL KULLANIMI :
	MÜHÜRÜZ KULLANIMI :
	ÖZELİME KULLANIMI :
	HAZIRLAYANLAR : / / 19 Saadet Banışa Öğretmen
	KONTROL EDEN : / / 19
	Ş. M. E. E. T. A. K. KURULUŞU NO : / / 19
	NEZARAT : / / 19
	Ş. M. E. E. T. A. K. ÖZELİ : / / 19

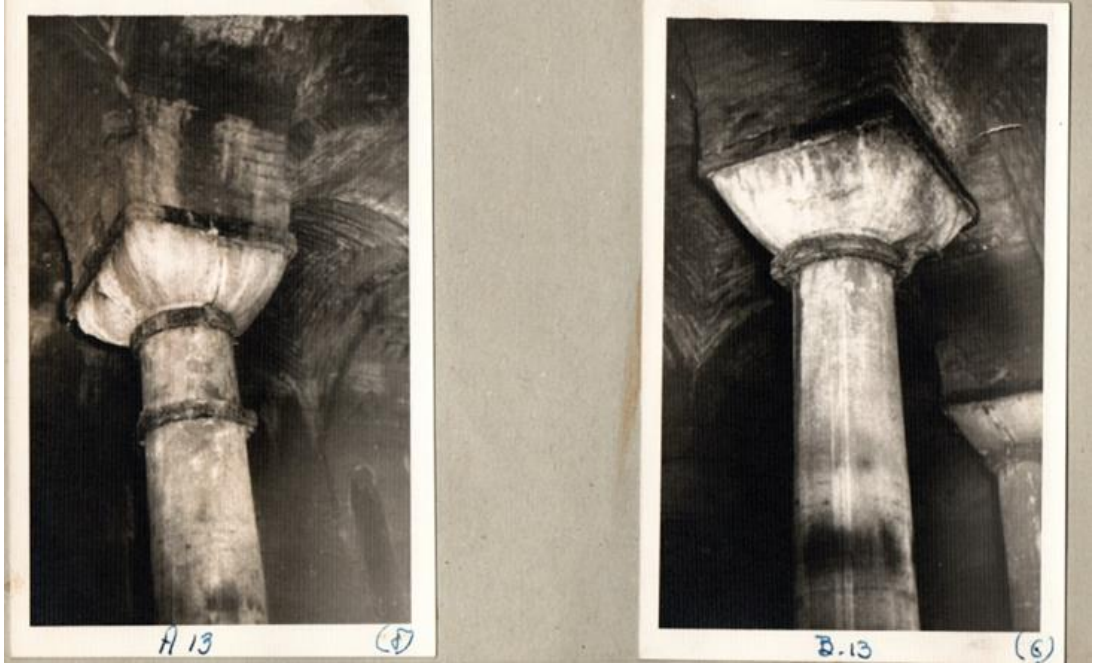
تعمیراتی کاروں کے لیے سہارا

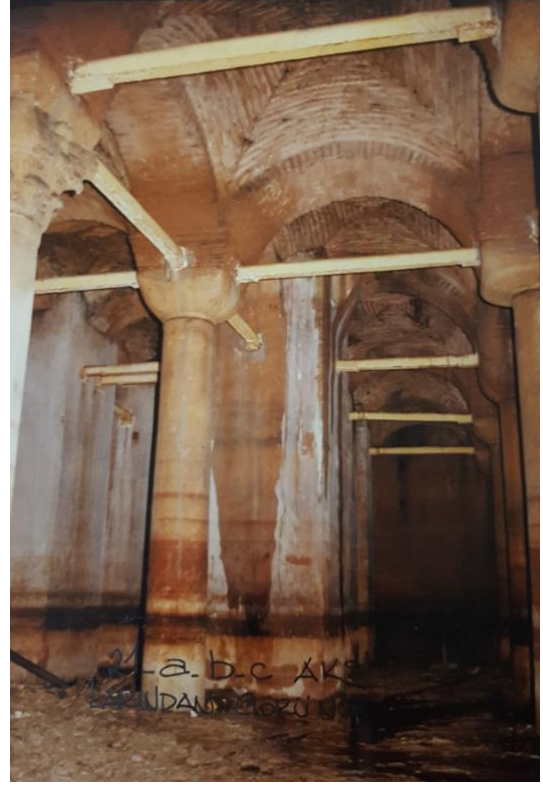
Res. 1

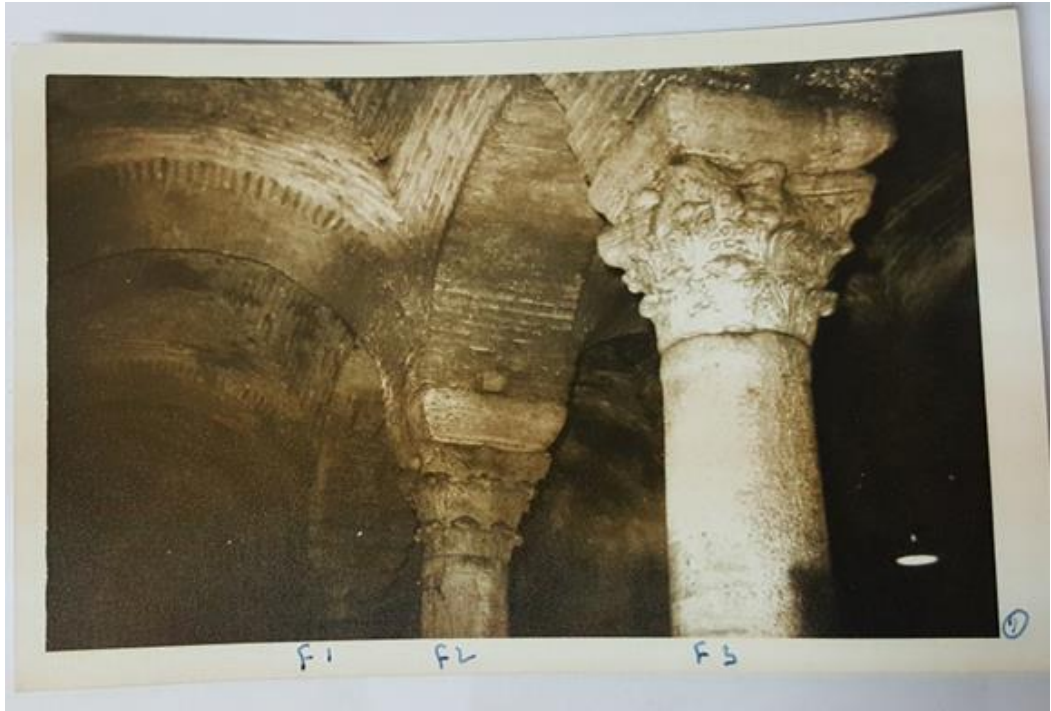
EK 2 : SARNIÇ TEMİZLEME AŞAMASINDA FOTOĞRAFLANAN TAŞIYICI SİSTEM

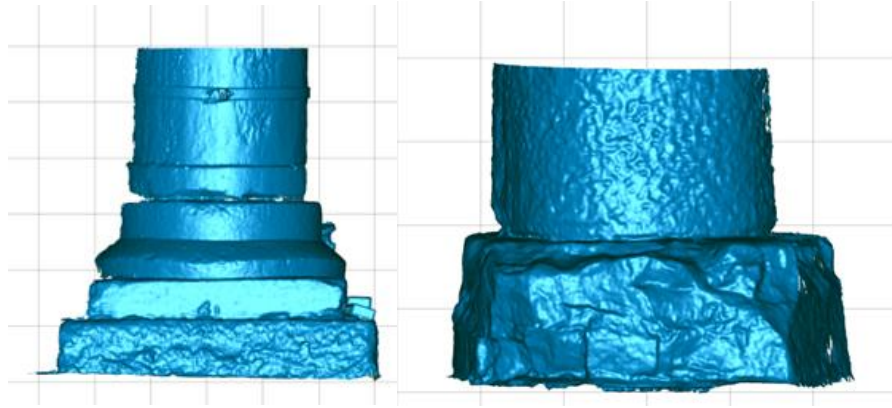
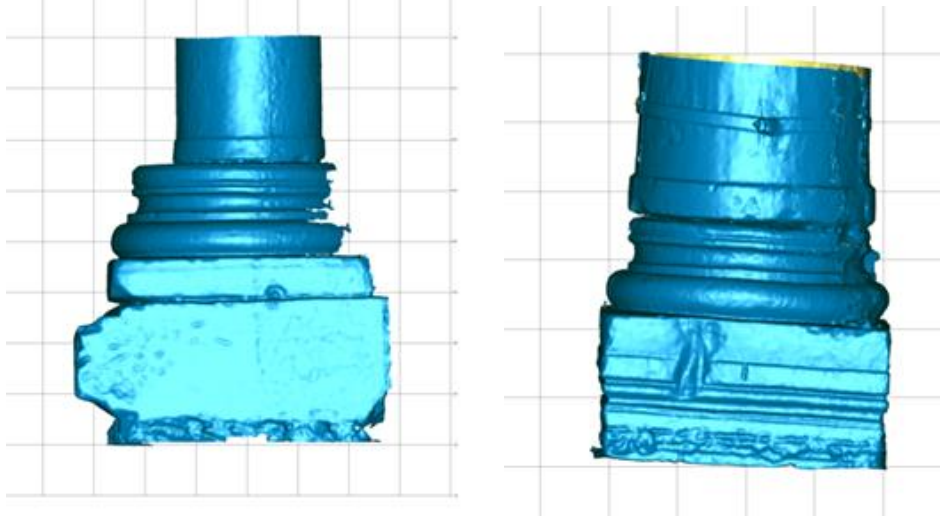

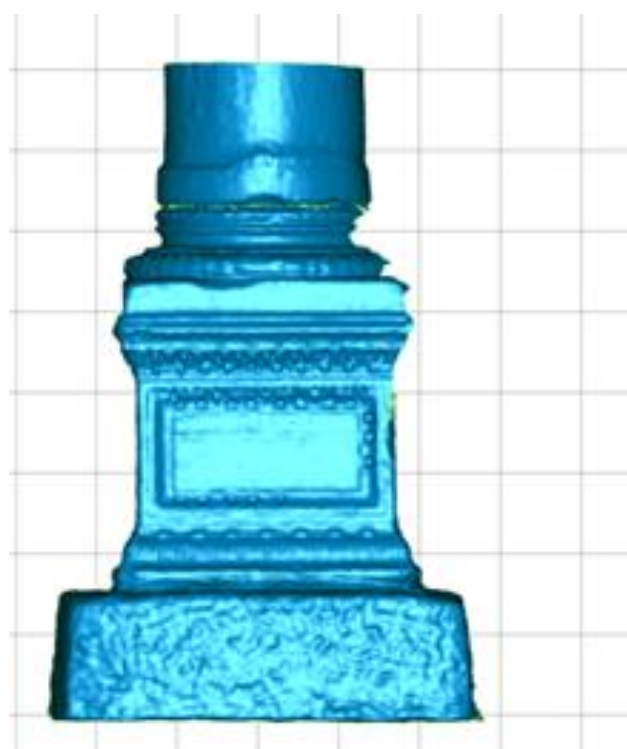
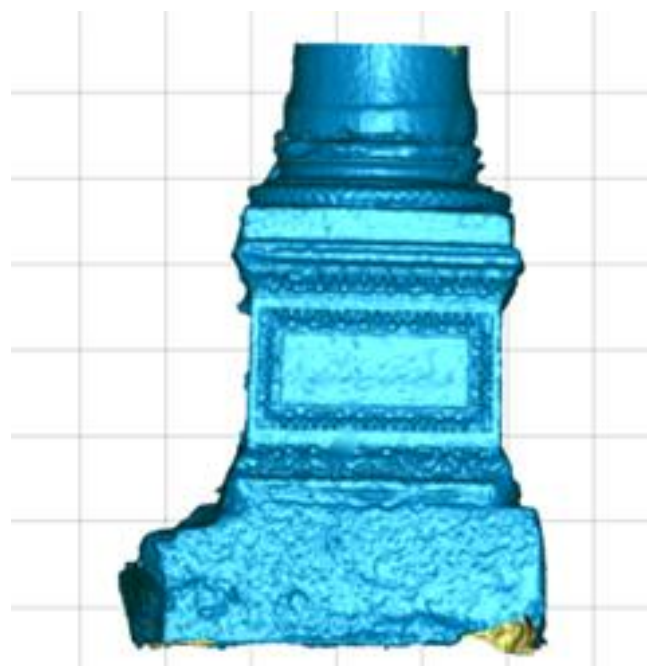

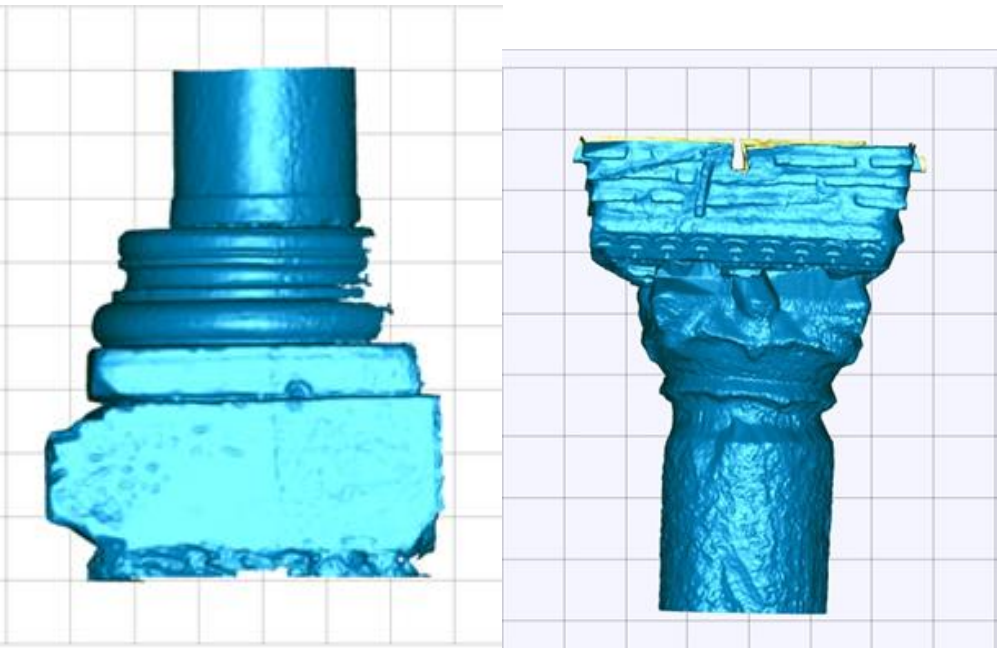
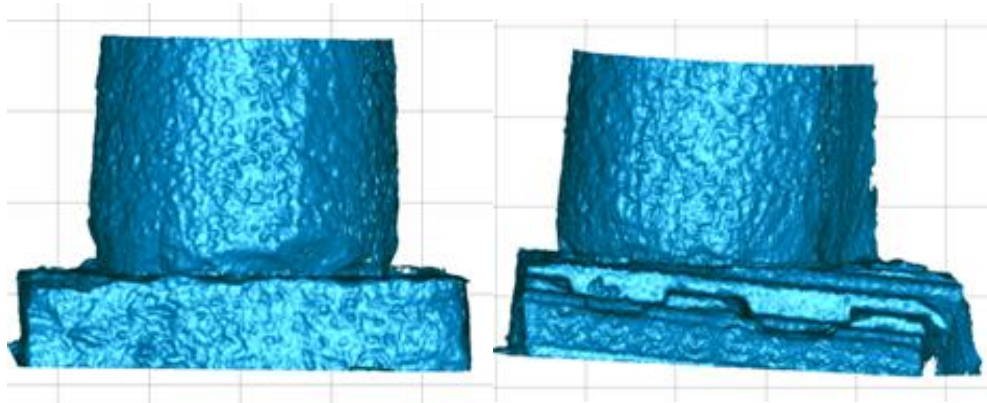

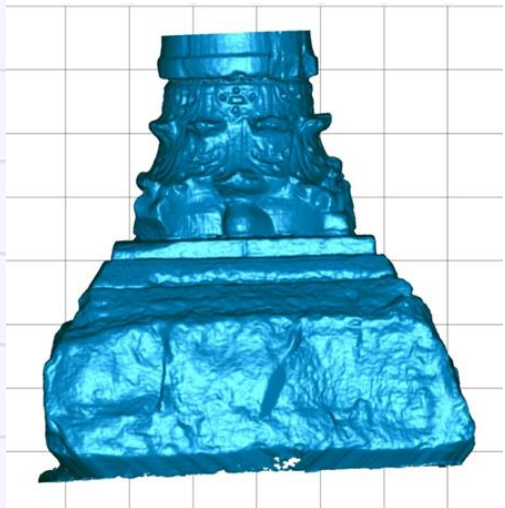
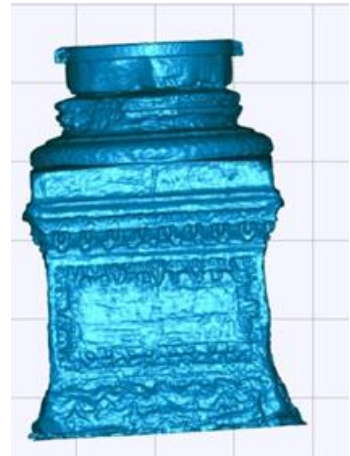
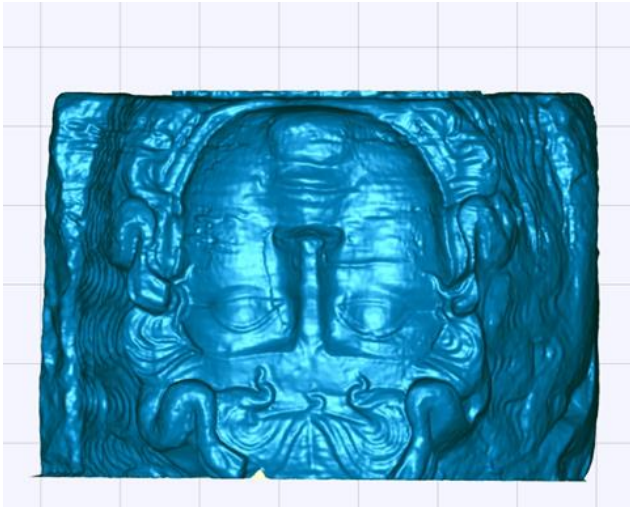

**EK 3 : LAZER TARAMA SİSTEMİ İLE DİJİTAL ORTAMDA ÇIKARILAN
TAŞIYICI SİSTEMİN KATI MODEL ÖRNEKLERİ**

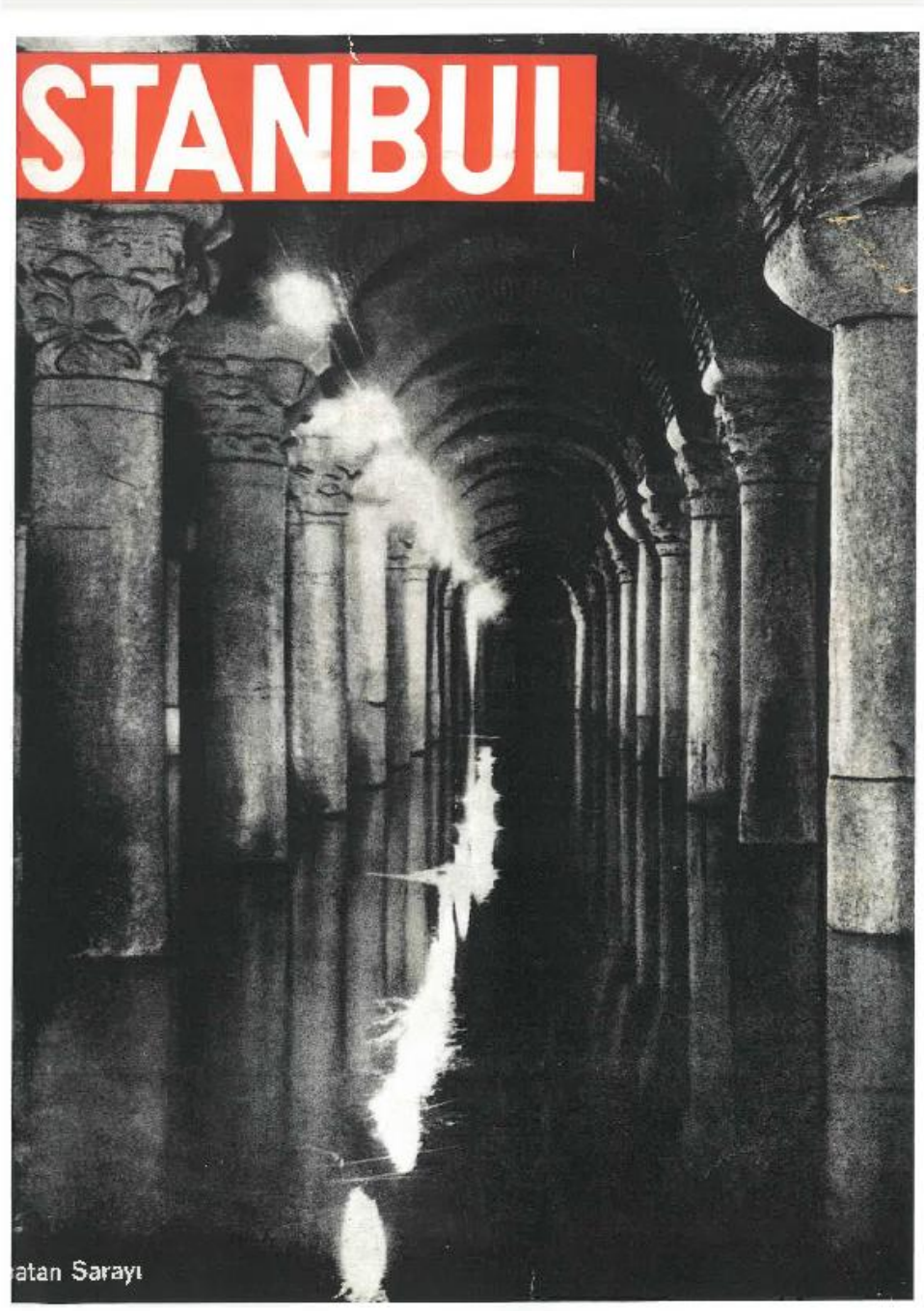

EK 4 : DERGİ VE GAZETE KÜPÜRLERİ

MİMARLIK 79/1

Interpres

Parmakkapı, İmam Sokak Ziya bey Han Kat 4
Tel. : 44 72 34 Beyoğlu

No. 29 Nisan 1969

YENİ İSTANBUL (İSTANBUL)

NEREDE YÜKSEK ANITLAR KURULU?

Yerebatan Sarayı'nın delinerek sarnıcı içine atılan temellerden birini inşaat işçilerinden bir tanesinin gösteriyor.

YEREBATAN SARAYI'NIN SARNICINA TEMEL ATILDI!

Yerebatan Sarayı'nın sarnıcındaki temel çalışmaları görülüyor.

MEHMET TÜRKER

Üzerinden geçen yolda, ağır taşı araçlarının meydana getirdiği titreşimler yüzünden Tarihi Yerebatan Sarayı "Ha çıktı ha çökecek" derken şimdi de, asırların sarnıcına temel atılıyor. Ama nasıl temel atıldı?

Kaderi buymuş yüz yılların Sultanahmet'teki Yerebatan Sarayı'nın, Bir zamanların kovalar sarkıp, sular çekilen tarihi sarnıcı bu gün "tarihi eserdir de korunması, Surasında ta dilat burasında restore yapılamaz. Yüksek Anıtlar Kuruluna sormak gerekir" denilirken, toprak delinerek üzeri kırılmaz oldu

ve de blok inşaat örneği, işkelerle kurduktan sonra, Özel İdare binasının yanındaki II Genel Meclis toplantı binasının temel atılıverdi.

Kamyon otobüs, takker ve buna benzer ağır vasıtalar geçerken, Sultanahmet'i Çagaioğluna bağlayan yol üzerindeki bütün binaları deprem örneği sarıyor. Hem de nasıl! Ahşap karakol binasına işi düşüp gelenler, zor atıyorlardı kendilerini dışarı. Asfaltın altı boş, sarnıcı... Direkleri üzerindeki yol titreşimlerin büyümesiyle çökecek hale getiriyor, Sarayı. Bu yüzden de trafik güzergâhı değiştirilmiş, ağır vasıtaların geçmeleri yasaklanmıştı.

Ancak, sarnıcın tam üstüne yapılan II Genel Meclis toplantı salonunun da durumu aynıydı. Koca binanın alttan hiç bir dayanağı olmadan ayakta durması imkânsızdı. Düşünüldü, düşünüldü, en sonunda karar verildi. "Sarayı deler binanın temelini aslı toprak zemine atarız."

Bundan sonra, delindi. Hem de "Tarihi eserdir, Yüksek Anıtlar Kurulundan izin almak gerekmiş" bunlar hiç düşünülmeden ve gözünün yaşını bakılmadan Yerebatan Sarayı'nın sütunları "U" demirler ile birbirlerine bağlandı. Ve yine direkleri çevresel, tahta kalıplara sınıp betonu döküldü. Oysa Arkeoloji Müzesi Müdürü olduğu burası için, ancak "Hafif malzemeler kullanılarak inşaat yapılabilir" şeklinde rapor vermişti. Kaldı ki, böyle delip, tarihi sarayın zemine yerleştirilmesi hiç mi hiç düşünülmemişti. Hey gidi tasarımcılar hey...

Yerebatan Sarayında Oryantal çarşısı olacak

Belediye Başkanı Dr. Fahri Atabey Sultanahmet Yerebatan sarayının «Oryantal çarşısı ve geleneksel Türk yaşantısını canlandırarak tesislerle» donatılması için başkanlık teknik müşavir Faruk Sırmalıyı görevlendirmiştir

Yüksek mimar Faruk Sırmalı konu ile ilgili olarak şu bilgiyi vermiştir

Çarşı ve geleneksel Türk «Yerebatan sarayının bir oryantal yaşantısını canlandırarak turistik tesislerin yapılması için proje çalışmalarımız bilmek üzere Hazırnaa projeye göre buradaki muhafaza edilecek ve tesisler su içerisinde yapılacak büyük kolonlar üzerine oturacaktır

Yapılacak tesisler arasında tarihi saray kayıkları ile turistler gezdirilecektir kayıklarda

yaşmaklı hanımlar vesaray efendileri bulunacaktır Yerebatan geleneksel Türk yaşantısını ve bogazdaki tarihi Türk yaşantısını canlandırarak bir müze haline getirilecektir. Tesis bölge ve renkli ışıkla aydınlatılacaktır. Sarayda 400'den fazla dükkân bir gece kulübü ve bir de tarihi Türk kahvesi yer alacaktır. Belediye şimdi Yerebatan sarayından yılda 52 bin lira kazanç sağlamaktadır. Bu tesisler yapıldıktan sonra gelir yılda 14 milyon liraya ulaşacaktır.»

Yerebatan sarayı eskiden müzeler müdürlüğüne bağlı iken daha sonra sarsın evsafında olduğu için belediyeye devredilmiştir

Arkeoloji müzesi müdürü Neçati Dolunayın verdiği bilgiye göre «Eski eserler ve müzelerle ilgili kanun nizamname ve emirler» adlı bir kitapta bu konu şöyle zikredilmiştir: «Sular hakkında 23 Nisan 1926 tarihli ve 331 sayılı kanunun ikinci maddesine göre sular ve çeşmeler 12 Ağustos 1928 tarihli nizamnamenin 7'inci maddesine göre abidattan olan sebiller ve çeşmeler ve şadırvanlar belediyeye devredilmiştir

70 metre genişliğinde 140 metre boyunda ve on metre yüksekliğinde olan Yerebatan sarayı için hazırlanan bu proje eski eserler ve anıtlar yüksek kurulunca da onaylamırsa tatbiki kat sahasın konacaktır.

Yerebatan çökme tehlikesi içinde

Tehlike içinde olduğu söylenen Yerebatan ve çevresi. (Foto: Dünya - O. Özcan)

İlgilere göre

«Yerebatan,, sarsın tılar sebebi ile yıkılabilir

Yerebatan Sarayı'nın çökme tehlikesi...
in karşı karşıya bulunduğu...
ve mal kaybına yol açacağı...
sarılmıştır.

Yerebatan Sarayı'nın çökme tehlikesi...
bir çökme tehlikesi ile karşı...
karşı karşıya bulunduğu...
ve mal kaybına yol açacağı...
sarılmıştır.

Yerebatan Sarayı'nın çökme tehlikesi...
bir çökme tehlikesi ile karşı...
karşı karşıya bulunduğu...
ve mal kaybına yol açacağı...
sarılmıştır.

Yerebatan Sarayı'nın çökme tehlikesi...
bir çökme tehlikesi ile karşı...
karşı karşıya bulunduğu...
ve mal kaybına yol açacağı...
sarılmıştır.

Yerebatan Sarayı'nın çökme tehlikesi...
bir çökme tehlikesi ile karşı...
karşı karşıya bulunduğu...
ve mal kaybına yol açacağı...
sarılmıştır.

İki genç iş adamının Belediye'ye yaptığı yeni teklif ilgi ile karşılandı

Metin SOYSAL

— "Bize kim gelir sağlarsa, bundan pay alacak." diye Belediye'nin giriştiği "Yüksel Kazan" kampanyasına, iki genç iş adamı, tarihi Yerebatan Sarayı'nı adam edecek bir tasarıyla katılmıştır.

Müteahhit Göksel Yağan ile Tatbiki Güzel Sanatlar Okulu'nda asistan olan Yüksel Yağan, en çok bir milyon lira harcayarak Yerebatan Sarayı'nı güzel bir turistik tesis haline getireceklerini öne sürmüş, hazırladıkları ilgi çekici teklif döşeyiş Belediye'ye vermişlerdir.

Bu teklife göre 1 metrelik su seviyesinin altında biriken ve yükseltiliği yer yer insan boyuna geçen çamur tabakası temizlenecek, dev sarnıç içi kurutulduktan sonra, meşhur mermer sütunlar birer birer onarılacaktır.

KAPALI ÇARŞI

Bizans İmparatoru Konstantin'in 1434 yıl önce İmparatorluk sarayına su temin etmek üzere yaptırdığı, boyu 140, eni 70, yüksekliği 3 metre olan ve sonradan da halk arasında adı "Yerebatan Sarayı" şeklinde yerleşen sarnıca 336 mermer sütun vardır. Bunlardan 90 sütunluk bir kısmı, pek fazla yıprandığı için II. Sultan Abdülhamit devrinde duvarla kapatılmıştır.

Osmanlılar zamanında da Yerebatan Sarayı, çok defa su sarnıcı olarak kullanılmış ve burada biriken su Cebeci köyü kemerleriyle Belgrad ormanlarından getirilmiştir. Yerebatan Sarayı'ndan en son 1930 da Gülhane Parkı civarındaki çeşmelere su verilmiş, kısa bir süre sonra da tarihi sarnıç müze olmuştur.

Göksel ve Yüksel Yağan, tekliflerinde: "Yerebatan Sarayı'nı bugünkü bataklık halden kurtarıncaya tarihi özelliklerini asla bozmadan, sadece turistik esya satılan zengin bir kapalı çarşı yapabiliriz..." demişlerdir.

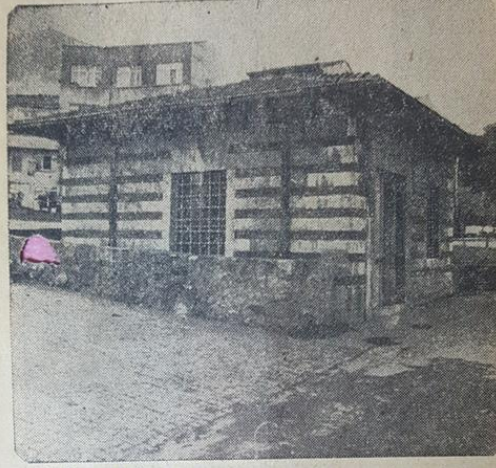
DİĞER DÜŞÜNCE

Çarşı fikri uygun görülmediği takdirde, sarnıç içini, bütün kenarlarından olduğu gibi dolaşan, mesela 3 metre eninde bir iskele yapılmaması; ileri süren Yağanlar tekliflerine sunuları eklemişlerdir:

— "Bu tarihi esere büyük ilgi gösteren turistler, halen dev sarnıca, giriş kapısı tarafından merdivenle inilen, daracık bir köprüde sıralanarak bakabilmektedir. İskele yapıldığı zaman sarnıç içi çepecevre gezilebilecektir..."

Yerebatan Sarayı'nın içi, yağmur sularının sızın biriken kalus çamur tabakası yüzünden Sarayı'nın içinde tarihi sütunlar, Yağanlar teklifte, Yerebatan Sarayı'nı güzel bir turistik tesis haline getireceklerini öne sürmüş, hazırladıkları ilgi çekici teklif döşeyiş Belediye'ye vermişlerdir. (Fotoğraf: ORHAN SAHİN)

GİRİŞ KAPISI • Bizans İmparatoru Konstantin tarafından 1434 yıl önce dev bir su sarnıcı olarak yaptırılan, sonra da adı halk arasında "Yerebatan Sarayı" olarak yerleşen tarihi eser, bugün bir müze olarak ziyaretçilere açıktır. Geniş ilgi toplamaktadır. Resimde, Yerebatan Sarayı'nın Alemdar'daki giriş kapısı görülmektedir. (Foto: Hürriyet)

PROJE HAZIR • Müteahhit Göksel Yağan (solda) ve yeni Yüksel Yağan, Yerebatan Sarayı'nı güzel bir turistik tesis ve kapalı çarşı haline getirmek üzere hazırladıkları projeyi izah ederlerken görülmüşler.

